NO NEW TAXES

Joost Smits

De Staat van het Lokaal Bestuur en het Lot van Lansingerland

www.PolitiekActief.Net

“Misschien is het wel zo dat geen van ons beiden iets van enig belang weet, maar hij denkt iets te weten zonder dat hij het weet, terwijl ik, die evenmin iets weet, tenminste ook niet denk dat ik het weet.” – De apologie van Socrates, 5^e eeuw v.Chr.

Hogedrukgasleiding
Systeemproblemen
Letaliteitszone
Paleis van Ceaușescu
Schuldquote
HSL
NO NEW TAXES
Bouwclaim
Lansingerland
Stadsregio
380kV
Wilderszijde
Horti-avonturen
Bestuurlijke desinteresse
Metropoolregio
Vingerafdrukken op de Vinex

De Staat van het Lokaal Bestuur en het Lot van Lansingerland

www.PolitiekActief.Net

Over de auteur

Bestuurskundige en software-ontwikkelaar. Politiek actief sinds 1989, schaduwfractie, deelraadslid in Rotterdam, deelgemeentelijk wethouder. Blogger sinds 2000 op PolitiekActief.Net, waarbij het minder gaat om "dat vind ik ervan" dan om "wist u dat". Gewoond en gewerkt in Brussel. Gewerkt voor Europese stedennetwerken. Lid van de VVD, van de Nederlandse Kring voor de Wetenschap der Politiek, en lid van BNN. Nu bezig met promotieonderzoek aan de Universiteit Twente naar de geografische spreiding van verkiezingen.

Recent wapenfeit, oktober 2012: "Wat stemden uw buren", met NRC Handelsblad, http://nrch.nl/iwp en "Kamerverkiezingen in full swing", http://is.gd/jstk2012

Zo'n boek, zeker tijd over? De productietijd van het boek was ongeveer 80 uur. Een week heeft 168 uur. Het blog is een leuke hobby, in plaats van televisie kijken.

Colofon

Tekst, ontwerp, illustraties (tenzij anders vermeld) en foto's: J.H.F. Smits
Foto omslag: Wilderszijde, juni 2012
Citaat Socrates is uit (Socrates (door Plato) 5e eeuw v.Chr.)
Website: www.PolitiekActief.Net
Uitgever: Boekenbent.com
ISBN/EAN: 97894-6203-193-7
NUR 755
1e druk, editie met addendum

"Voor alle bloglezers en correspondenten. Zonder jullie was het blog minder interessant, en zou dit boek niet bestaan." - JS

Inhoud

Inleiding

Op het oog is Nederland een welvarend en democratisch land, waar alles prima is geregeld. We zijn allemaal gelijkwaardig, hebben invloed op de besluitvorming, onze volksvertegenwoordigers hebben het beste met ons voor, onze bestuurders zijn betrouwbaar, we wonen veilig, van ons belastinggeld wordt eerst elke euro omgedraaid voor die wordt uitgegeven, en boeven gaan naar de gevangenis. We zijn ver verwijderd van de natuurstaat van Thomas Hobbes. Het leven in Nederland is niet echt meer "eenzaam, armoedig, afstotelijk, beestachtig en kort".[1]

Is dat zo? De Middeleeuwen hebben we pas goed 500 jaar achter ons. We hebben pas 200 jaar een Nederlandse Grondwet. Vrouwen mogen pas goed 100 jaar stemmen. 70 Jaar geleden was er een wereldoorlog, eind jaren zestig begon het einde van de verstikkende verzuiling in Nederland, de Berlijnse Muur viel op 11/9 in 1989, en pas na 9/11 in 2001 werden Nederlandse politieke problemen echt bespreekbaar, door politici die niet langer een blad voor de mond namen, ondersteund door vrije media op internet. Nederland staat voorop in de beschaafde wereld als het land waar het het beste is geregeld, met de kanttekening dat het openbaar bestuur nog in de kinderschoenen staat. Elk jaar gaat het beter. We kunnen wel doen of Nederland "klaar" is, of bijna "klaar": dat is niet zo.

Sinds 2000 heb ik een weblog over lokale politiek, dat sinds mijn verhuizing naar Lansingerland veel meer lezers heeft. Die lezers zijn niet passief. Vaak sturen ze dingen op, duwen dossiers door de brievenbus, ze bellen, of mailen tips en vragen. Dit boek zou niet bestaan zonder de community rond het blog. Dat Nederland bestuurlijk niet als "af" wordt beoordeeld, was mij dus wel duidelijk. In de bijna 12½ jaar heb ik het nodige erover geschreven, maar in diversiteit en aantal tekstjes op het weblog dreigt een te hoge abstractie nu het gaat om dreigende lastenverhogingen in Lansingerland.

---

[1] Verwijzingen naar bronnen zet ik tussen haakjes in de voetnoten. Zodat de beweringen controleerbaar zijn. Deze manier van werken leidt, denk ik, het minst af bij het lezen van het verhaal. De literatuurlijst staat achterin. Naar Thomas Hobbes verwijs ik als volgt: (Hobbes 1651).

Iemand zei mij: "Nederlandse gemeenten hebben vele problemen, maar in Lansingerland komt alles samen". Met Lansingerland als casus kan ik misschien uitleggen wat er nog mis is met het lokaal bestuur.

Het blog is altijd zonder belang. Ik wil er niets mee bereiken. Ik ben Bert Haanstra die de kroniek verfilmt van apen op een rots. Zo schrijf ik over de bewoners van het, in de volksmond zo genoemde, Paleis van Ceaușescu[2], of Paleis op het Eiland: het enorme gemeentehuis.

No New Taxes

Dit boek dient wel een belang. Normaal gesproken kan een inwoner van Nederland heel oud worden zonder veel last te hebben van de lokale overheid. In Lansingerland is dat niet zo. Een voorbeeld dat later aan bod komt: onze gemeente staat in de top van de lijst van gemeenten met schulden. Als het mis gaat komt de gemeente onder curatele te staan, wat betekent dat de democratie op een lager pitje wordt gezet, en de lokale lasten omhoog gaan. Mogelijk wordt Lansingerland samengevoegd met Pijnacker-Nootdorp. Zoiets kan onoverkomelijk zijn. Dat is niet zo, het is te voorkomen.

Doet het gemeentebestuur daar wat aan? Nee. In de begin oktober gepresenteerde Begroting 2013-2016 stellen Burgemeester en Wethouders plannen voor om de schulden, die al 250 miljoen euro bedroegen in de in het voorjaar vastgestelde Jaarrekening 2011, op te voeren naar 400 miljoen euro. Onder andere door bijna 70 miljoen euro aan extra voorzieningen te bouwen. Zijn die dan nodig? Nee, want ten opzichte van vergelijkbare gemeenten heeft Lansingerland per inwoner al een hoog bedrag in voorzieningen zitten, en met de plannen tot 2016 loopt dat exorbitant op.

Doet de gemeenteraad er wat aan? Nee, op het moment van schrijven is er bijna een Zomerakkoord, waar 4 maanden aan is gewerkt, maar naar verluidt gaat het om klein grut: hooguit 2 miljoen euro.

Die gedroomde 70 miljoen zijn er niet. Dus dreigen, onnodig, hogere lasten. Sterker, de hoge gemeenteschulden die er nu zijn, zijn ook onnodig veroorzaakt. Lansingerland is als de vrouw met een gat in de

[2] Uit: http://www.rtvlansingerland.nl/?p=5699

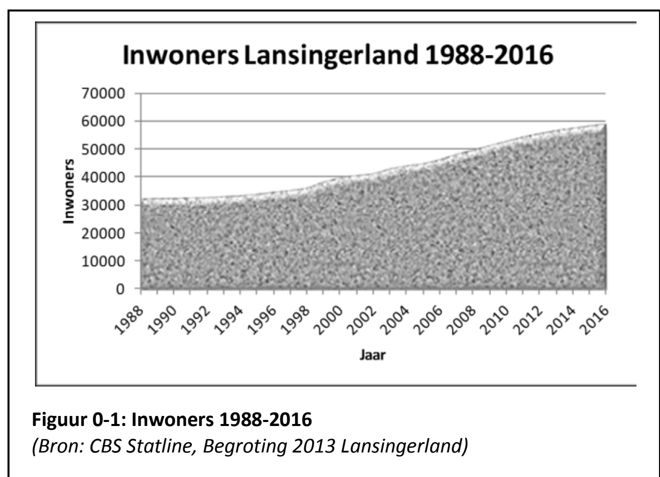
hand die een nieuwe 3D-televisie, Amerikaanse dubbeldeurs koelkast en gemzenleren bankstel kocht, omdat die supervethard nodig waren. Ze is rijp voor de schuldhulpverlening, en bij de intake laat ze weten van plan te zijn een vierweekse vakantie naar Barbados te plannen, een nieuwe auto te willen kopen, en op een *shoe shopping spree* te gaan. Ondertussen de kinderen vergetend die schoolspullen, boterhammen en kleding nodig hebben.

Het motto van dit boek is dus "No New Taxes". Op twee manieren: eerstens, ik wil niet onnodig meer geld kwijt zijn aan deze bodemloze put. Tweedens, welk lid van het gemeentebestuur of gemeenteraad je ook spreekt, allemaal zijn ze tegen lastenverhoging. Net als George "Papa" Bush: hij beloofde vóór de verkiezingen de belastingen niet te verhogen, en deed dat later toch.

Lansingerland

Op het oog is Lansingerland een groen gebied met drie dorpjes. Een rustige enclave in de drukke Randstad. Waar alles nog op een gemoedelijke manier gaat. Waar de mensen elkaar kennen. Waar de dokter, de dominee, de pastoor en de burgemeester hun autoriteit ontlenen aan hun bekendheid met de mensen en de dorpse problemen, en met die problemen fluks korte metten maken. Waar in het huis-aan-huisblad nog wel eens staat dat een kat veel jongen heeft gekregen, of een koe heel veel melk heeft gegeven.

Is dat zo? Lansingerland bestond uit drie dorpen, Bleiswijk,

Figuur 0-1: Inwoners 1988-2016
(Bron: CBS Statline, Begroting 2013 Lansingerland)

Bergschenhoek, Berkel en Rodenrijs, die in 2007 samengingen onder de naam Lansingerland. Van gezamenlijk net iets meer dan 30.000 inwoners begin 1988 wonen er in 2012 meer dan 55.000, en dat zullen er volgens prognoses in 2016 bijna 60.000 zijn. Aangenomen dat er ook mensen vertrekken kunnen we ervan uitgaan dat de dokter, de dominee, de pastoor en de burgemeester voor veel meer dan de helft te maken hebben met een bevolking die vóór 1988 hier niet woonde. Waar ze niet bij in de klas zaten, op de sportclub een wedstrijd mee speelden, of mee gewerkt hebben in een lokaal bedrijf. Net zoals de autoriteiten zullen ook de meeste "gewone" mensen hier een kleiner lokaal sociaal netwerk hebben dan gebruikelijk in dorpsomgevingen, met gevolgen voor de onderlinge sociale controle, het gevestigde belang in de woonomgeving en de belangstelling voor en het toezicht op het doen en laten van de lokale bestuurders.

Dorpsomgeving? Dat valt ook wel mee. In mijn analyse van de Tweede Kamerverkiezingen van 2012[3] viel op dat als je Nederlandse gemeenten op volgorde van grootte zet, Lansingerland hoort bij de helft grootste gemeenten van Nederland. Dat was zowel zo in 2010 als in 2012.

Lansingerland heeft een van de grootste Vinex-opgaven van Nederland. Regelmatig staan er berichten in de media dat de bouwcrisis de oorzaak is van de gemeentelijke schulden. Gemeenten vragen het Rijk om maatregelen, aangezien zij slachtoffer zijn van een crisis die ze niet hebben veroorzaakt. Dat mag dan wel zo zijn, later in dit boek kunt u lezen dat het deel van de schulden van Lansingerland dat samenhangt met bouwen hoog is, maar niet zo hoog dat we in de top van de schuldenranglijst zouden moeten staan.

Er staan dikke vingerafdrukken op de Vinex. Die woningen komen hier te staan in gebieden waar vroeger tuinders hun kassen hadden. De glastuinbouw, vroeger een kernsector van de dorpen, zit in zwaar weer. In 2011 schreef 90% rode cijfers.[4] In de paragraaf "Horti-avonturen onder hoogspanning" op blz. 58 kom ik daarop terug.

---

[3] Analyse in samenwerking met NRC Handelsblad, zie (Smits 2012c)

[4] Zie (Van Velden 2012)

Hoogspanning? Dat slaat op de hoogspanningsleiding 380kV die wordt aangelegd tussen Wateringen en Zoetermeer (de Zuidring, langs de gemeentegrens van Lansingerland) en tussen Zoetermeer en Beverwijk (de Noordring). Er zijn nog veel meer infrastructurele werken die het leefklimaat beïnvloeden. Veel ervan zijn recent aangelegd, of recent bekend geraakt. De provinciale weg N470 is pas doorgetrokken, de N209 wordt verbreed. De rijksweg A12 lag er al, maar de verbinding tussen het Terbregseplein en Rotterdam Airport, de A16/A13, komt nog door de gemeente en langs bestaande en nieuwe woonwijken. Daarbij komen vele transportleidingen van gevaarlijke stoffen die hier altijd al liepen, soms geheim (defensie), maar waar de woningen naast en tussenin zijn gezet. De Hofpleinlijn was ooit de eerste elektrische spoorlijn van Nederland, nu de eerste light-rail, en krijgt een stiefbroertje in de nieuwe ZoRo-busverbinding (Zoetermeer-Rodenrijs). Lest best: de hogesnelheidslijn, die in Den Haag gaten slaat in de schatkist, maar in Lansingerland volgens de GGD grote gezondheidsrisico's veroorzaakt.

Foto JS, in Bergschenhoek, vanuit een woning langs de HSL, 17 juni 2010

Opzet van het boek

De afgelopen maanden verscheen op mijn blog een drieluik over de staat van het lokaal bestuur, naar aanleiding van de aankondiging dat een aantal politicologen een onderzoek gaan doen naar de opzet en de werking van het lokaal bestuur. Een zogenaamde "audit". Vorig jaar verscheen al een dik boek over het nationaal bestuur[5], waar nogal wat op aan te merken is. Toch kan dat rustig in een la blijven liggen, terwijl het lokaal bestuur vijf systeemproblemen heeft, die steeds meer uit de hand lopen, en die oplossing verdienen. Lansingerland, de plaats waar alles samenkomt, is een mooie casus

[5] Zie (Andeweg en Thomassen 2011)

om eens een aantal artikelen van het blog bij elkaar te zetten. Het drieluik op het blog verwijst her en der naar ander materiaal. Een boek kan daarin orde scheppen.

Het blog is altijd politiek neutraal. Als ik eens een te liberaal standpunt inneem, of toen ik een keer schreef "Stem PvdA in 2014", protesteren de lezers, en omdat het blog geen belang dient, laat ik politieke standpunten achterwege. De lezer wil blijkbaar wel argumenten horen, maar verder haar/zijn eigen mening volgen. In het boek volg ik die werkwijze.

Het boek heeft vier delen. In deel 1 gaat het over de staat van het Nederlandse bestuur in het algemeen, met korte illustraties van de lokale praktijk. Om de toon te zetten begint het met de perikelen van de hogesnelheidslijn. Daarna komen de vijf systeemproblemen aan de orde.

Deel 2 is een apart geval. Om uitspraken te kunnen doen over de Lansingerlandse schuldenproblemen moest ik een beginnetje hebben van een manier om gemeenteschulden te berekenen. Die vond ik niet. Zo ontstond een ruwe opzet voor een economisch model van gemeenteschulden. Het is niet ieders *cup of tea*, sla het bij het lezen gerust over. Ik zal in het hele boek de al te technische passages aangeven met het tekentje 👓. De technische passages worden gevolgd door een korte samenvatting. Zo zou het boek voor iedereen leesbaar moeten zijn.

Deel 3 gaat over "Griekenland aan de Rotte". Over de schulden van Lansingerland. Over de vingerafdrukken op de Vinex, over de mysteries van het gebied Wilderszijde. We gaan de boekhouding navlooien. Waar komen de schulden vandaan? Waar gaat het geld naartoe?

Deel 4 kijkt vooruit naar wat de gemeente nog van plan is. Wat staat in het te verschijnen Zomerakkoord en de Begroting 2013-2016. In het Zomerakkoord wil de gemeenteraad de financiën gezond maken, maar in de meerjarenbegroting kondigen Burgemeester en Wethouders 150 miljoen extra gemeenteschuld aan. Gaan we failliet? Hoe kan het goed komen? No New Taxes?

Deel 1. De structuurproblemen van het lokaal bestuur

De structuurproblemen van het lokaal bestuur kunnen niet los worden gezien van het functioneren van de Rijksoverheid, de vele partnerorganisaties van het Rijk, en de relaties met lagere overheden. Vorig jaar verscheen een dik overzichtswerk over "De Toekomst van de Nederlandse Democratie".[6] Ik heb dat besproken tijdens het Politicologenetmaal 2011, onder de titel "Guerilla-politiek". Er was nauwelijks aandacht voor de invloed van internet, de beperkte rol van de media als hoeder van de democratie, en fenomenen als Fortuyn en Wilders. Er wordt hoog opgegeven van "controleurs" en "mechanismen", maar er zijn voldoende voorbeelden te noemen dat dat in de praktijk niet goed werkt.

De auteurs komen in eerste instantie niet veel verder dan weer een prachtig academisch verhaal over hoe journalisten zichzelf zien als hoeders van de democratie, en hoeveel beter de media als platform er voor staan in vergelijking met 40 jaar geleden.[7] Ontlezing wordt als een groter probleem gezien. Terwijl dat fenomeen mogelijk op een fabeltje berust, voortkomend uit slechte prestaties van de boekwinkels. Bol.com pluste in 2009 maar liefst 20% en in 2010 15%.[8]

De strekking van mijn betoog: zo mooi als het boek het voorstelt is het niet, en uiteindelijk moet de burger zich (figuurlijk!) wapenen om te strijden tegen de overheid. Want die overheid faalt nogal eens, en rukt op, terwijl we in dit millennium in algemeenheid de overheid steeds minder nodig hebben.[9]

In dit boek wil ik niet overgaan tot besprekingen van boeken die u niet gelezen hebt, en vast ook niet gaat lezen. Mijn belangrijkste argumenten komen voort uit het Dossier HSL. Ik woon niet langs de hogesnelheidslijn. Maar het is een dankbaar onderwerp, met een

[6] Zie (Andeweg en Thomassen 2011)

[7] Hoofdstuk over "Media en hun rol in de Nederlandse democratie" in de nationale audit (De Beus, Brants, en Van Praag 2011)

[8] Zie (Van Driel 2011)

[9] Lees het spannende artikel "We hebben de politiek niet meer nodig" (Meiresonne 2007)

mooie spanningsboog, en heel, heel veel bestuurlijke missers en rare zaken. Daar maak ik nog eens een apart boekje over. Omdat de HSL als dossier al loopt van vóór de grote doorbraak van internet, hebben mensen mij voorzien van pakken papier, die ik digitaal heb gemaakt en doorzoekbaar. En online gezet. RTV Lansingerland maakte daar de geuzennaam "WikiLeaks van Lansingerland" van, wat later weer in KRO Brandpunt werd herhaald.[10]

Het eerste hoofdstuk in deel 1 gaat daarom over de hogesnelheids-lijn, als illustratie van grootscheeps falen. Maar het kan nog goed komen.

Daarna komen de vijf structuurproblemen aan bod. Politicologen[11] willen net zo'n boek als vorig jaar gaan maken over het lokale bestuur. Een zogenaamde "audit". Qua opzet heb ik er niet veel vertrouwen in dat het anders wordt dan een nieuw dik boek in de boekenkast. Terwijl er problemen zijn, die ook nog eens in Lansingerland samenkomen. Die te maken hebben met de grote schulden, waar de burger voor moet opdraaien. En die dus oplossing verdienen.

Ik geef meteen toe dat een oordeel over de grootte van de overheid, en een oordeel of het erg is dat de overheid oprukt, een persoonlijke mening is. Mijn ervaring is dat, met wie je ook spreekt, iedereen het er wel over eens is dat de overheid een redelijke prestatie moet leveren met het beschikbare budget, dat bestuurders zich moet verantwoorden, dat je invloed moet kunnen uitoefenen op verkeerde overheidsbeslissingen (beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald), en dat mensen veilig moeten kunnen wonen. Dat is waar het mis gaat.

In dit deel leg ik uit hoe ik kom bij die systeemproblemen.

---

[10] KRO Brandpunt, "Gemeenten aan de grond" (Zeeman 2011)

[11] Zie (Denters en Boogers 2012)

Hoofdstuk 1. **Het smalle spoor van de Hogesnelheidslijn**

Het blad De Ingenieur toonde afgelopen augustus een heldere tijdbalk van de geschiedenis van de hogesnelheidslijn (HSL).[12]

De geschiedenis van de hogesnelheidslijn begint al in 1973, in het Kabinet Den Uyl. In 1988 verschijnt "Rail 21 - *Sporen naar een nieuwe eeuw*". Dat was een ambitieus toekomstplan van de Nederlandse Spoorwegen (NS), met aandacht voor drie hogesnelheidslijnen: HSL-Zuid, HSL-Oost, en HSL-Noord. Zowel om aansluiting te krijgen op de Duitse (Noord en Oost) en Franse hogesnelheidsnetten, als om de 5 randstadsteden met elkaar en de noordelijke en zuidelijke provincies met de Randstad te verbinden. De HSL-Zuid zou Schiphol en Amsterdam verbinden met de zuidelijke Randstad, Brussel, Parijs en Londen.[13]

Die plannen pasten precies bij de tomeloze ambitie in de regio Rotterdam. Hier werd gewerkt aan een Structuurvisie Noordrand. De Structuurvisie combineerde een nieuwe rijksweg (A16/A13) met een nieuw vliegveld (verplaatst naar Schieveensepolder, met een anders op de wind gerichte landingsbaan en gecombineerd met een bedrijventerrein) met een nieuwe woonwijk (Rijs en Daal, ten westen van het vliegveld) en een nieuw ontworpen stadsrand. In "Het Mysterie van Wilderszijde" op blz. 127 kom ik daarop terug.

In 1991 werd een milieueffectrapportage gemaakt bij het Integraal Plan Noordrand, en in het kader daarvan landschapsschetsen die door de landschapsarchitect online zijn gezet op zijn website. U ziet daar de HSL al door het land zoeven.[14]

Uiteindelijk gaat het om slechts 45 kilometer hogesnelheidsspoor, tussen Hoofddorp en Rotterdam, dwars door Lansingerland, zijn weg vervolgend in een traject naar de Belgische grens.

---

[12] Zie (Van Velzen 2012)

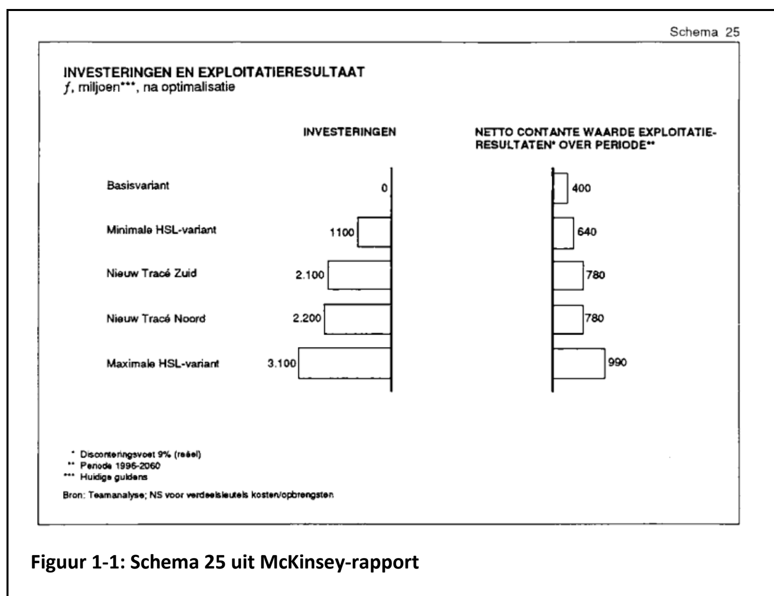
[13] Wikipedia: http://nl.wikipedia.org/wiki/Rail_21

[14] Gebruik de verkorte link: http://is.gd/HSL1991 (Van Veelen 1991)

a. Economisch (on)levensvatbaar

Is dat dan rendabel, zo'n hogesnelheidslijn? In 1992 werd onderzoeksbureau McKinsey gevraagd de economische levensvatbaarheid te onderzoeken.[15]

De Parlementaire Commissie Infrastructuurprojecten in een reconstructie in 2004:[16] *"In een interne ambtelijke notitie schrijft de projectleider HSL-Zuid aan minister Maij-Weggen: 'De McKinsey-studie is afgerond. De uitkomsten zijn – zoals verwacht – iets gunstiger dan de prognoses uit de oude HSL-nota.' Dit is een opvallende conclusie, aangezien het McKinsey-rapport niet overwegend positief is. Het rapport laat namelijk in één van de schema's de exploitatieopbrengsten zien in relatie tot de daarvoor benodigde investeringen.*

Figuur 1-1: Schema 25 uit McKinsey-rapport

Dit schema illustreert dat het aanleggen van nieuwe lijnen weliswaar de hoogste opbrengst genereert (in absolute termen), maar dat

---

[15] Zie (McKinsey&Company 1992). Een andere studie naar de levensvatbaarheid kwam uit Berkel en Rodenrijs (Bewonersgroep Noordrand Berkel en Rodenrijs 1994). Conclusie: het bedrijfseconomisch verlies van de HSL bedraagt minimaal 1,96 miljard euro (4.330 miljoen gulden).

[16] Zie (Duivesteijn 2004)

gebruik van bestaande lijnen of alleen investeren in een nieuwe lijn tot Rotterdam verhoudingsgewijs gunstiger is. [...]

Een ander schema uit het rapport van McKinsey illustreert dat Nederland er vergeleken met België en Frankrijk slecht afkomt: hoe meer Nederland investeert (in nieuwe lijnen), des te groter de voordelen voor de Belgen en de Fransen. [...]

Het McKinsey-rapport toont aan dat met de HSL-Zuid geld verdiend kan worden, indien de investeringskosten buiten beschouwing gelaten worden. Enkele schema's uit het rapport zijn bepaald geen onderbouwing voor de, op dat moment nog te maken, keuze voor de aanleg van nieuwe lijnen. De investeringskosten hiervan zijn hoog en de voordelen slaan vooral neer bij buitenlandse spoorwegmaatschappijen. Daarbij dient bedacht te worden dat geen rekening gehouden is met maatschappelijke voordelen als reistijdwinst (hetgeen in een kosten-batenanalyse wel meegenomen wordt) en dat vervoersprognoses en verdeelsleutels tussen spoorwegmaatschappijen later nog zijn bijgesteld."

Hoe kan het dan dat de Tweede Kamer toch besloot tot de "maximale variant"? Omdat minister Maij-Weggen het rapport niet meestuurde naar de Tweede Kamer, aldus de Commissie Infrastructuurprojecten. In die Commissie Duivestein zaten parlementariërs als Aptroot (VVD), Slob (ChristenUnie) en Koopmans (CDA). Één van deze heren heeft de afgelopen jaren mondeling verklaard "dat dit onderzoek een drama was".

Het parlementaire debat in 1996 werd door De Volkskrant gekwalificeerd als: *"Zelden is een parlementair debat zo ontsierd door politieke spelletjes als het debat over de hogesnelheidslijn."*[17] Gerd Leers, afzwaaiend Minister van Immigratie en Asiel, speelde daarin een hoofdrol. Het CDA stemde tegen de aanleg van deze variant.

Wel werd, voor zover ik het kan beoordelen, de inspraak keurig doorlopen. Waarbij alle bezwaren netjes door de Raad van State werden afgetikt, zoals dat hoort. Dat arrest kwam pas in oktober 2009 online, op mijn blog. Over de geluidsschermen staat er:

"In de akoestische rapporten is als uitgangspunt genomen dat alle geluidschermen een absorberende werking hebben. Dit houdt volgens de rapporten in dat plaatsing van een dergelijk scherm aan de overzijde van de spoorbaan niet zal leiden tot een extra verhoging van de

---

[17] Zie (Hoedeman en Meens 1996)

geluidbelasting. In de geluidmodellen zijn de schermen als volledig absorberend ingevoerd. De Minister heeft zich op het standpunt gesteld dat, hoewel er geen schermen bestaan die het geluid volledig absorberen, door de vormgeving en de materiaalkeuze van een scherm de geluidbelasting vanwege reflectie van een scherm verwaarloosbaar kan worden gemaakt, hetgeen tot gevolg zou hebben dat bij de berekening van de geluidbelasting van een volledig absorberend geluidscherm kan worden uitgegaan."[18]

Te lezen als: absorberende schermen zijn te duur bevonden, er moest immers een tunnel onder het Groene Hart, voor de koeien, worden aangelegd, en toen was het geld op. In een laboratoriumsituatie blijken reflecterende schermen onder een bepaalde hoek absorberend te zijn. En dus gebruiken we in plaats van dure, dikke, hoge, absorberende schermen, goedkope, dunne, lage schermen.

b. Treinen

Om een hogesnelheidslijn te exploiteren zijn treinen nodig. Die werden aanbesteed bij de notoire laat-leverancier AnsaldoBreda in 2004. Geen echte hogesnelheidstreinen, met snelheden van 350 km/uur en hoger, zoals de bekende Thalys, maar treinen met 250 km/uur als top. Toenmalig Minister Peijs van Verkeer en Waterstaat noemde AnsaldoBreda "niet geschikt". De treinen hadden moeten komen vanaf 2006, er moeten zijn in 2007. Inmiddels rijden er een paar, maar volgens de website van NS Hispeed nog niet in de officiële dienstregeling.

Sinds september 2008 wordt er daarom gereden met geleasde conventionele locomotieven ("Traxx", aangepast voor de HSL om 160 ipv de standaardsnelheid van 140 km/uur te gaan). Met daarachter overgespoten opgekalefaterde intercity-rijtuigen uit de jaren 80 ("HST-Prio"). Vanaf december 2008 zijn er de eerste officiële klachten over de herrie.[19] Niet zo raar, want op het Ministerie staan de rijtuigen bekend als "lawaaiig".[20] De treinen voldoen niet aan Europese geluidsregels (TSI's), maar met een uitzondering, bedoeld voor treintjes die (bijvoorbeeld) in Spanje en Griekenland in afgelegen

---

[18] Zie (Raad van State 1999)

[19] De eerste melding in een politiek orgaan over de herrie (door VVD-raadslid Edith Bal) was te lezen in De Heraut uit december 2008 (Docter 2008)

[20] Zie (Van der Bilt, Mulder, en Blok 2007)

berggebieden rondtuffen, is het toegestaan. Het Ministerie in een overleg: *"Als de TSI's zouden gelden, dan zouden de treinen niet rijden zoals ze rijden"*. We moeten natuurlijk niet denken dat ze er een potje van maken.

In verband met de herrie worden later de blokkenremmen afgekoppeld. De rijtuigen hebben ook schijfremmen, maar rijden al 30 jaar met beide. De Inspectie Verkeer en Waterstaat staat dat *"uitsluitend op het HSL-tracé"* toe.[21] In de rest van Nederland moeten alle remmen erop blijven.

Er zijn nu drie treinen. De Thalys (300 km/uur), de Fyra v160 (Traxx/HST-Prio-combinatie, 160 km/uur) en de nieuwe Fyra v250 (250 km/uur). In augustus 2009 zegt minister Eurlings in de opdrachtverlening aan TNO dat er op ander spoor, met andere treinen, en andere snelheden wordt gereden dan ooit gepland.[22]

Hier een vergelijking van oude en nieuwe plannen:[23]

		Tracébesluit		
	uren	Thalys	shuttletreinen	Totaal
		[treinen per uur]	[treinen per uur]	(2 richtingen)
dagperiode (07.00-19.00 uur)	12	2,9	2	117,6
avondperiode (19.00-23.00 uur)	4	2,75	2	38
nachtperiode (23.00-7.00 uur)	8	0,55	1,25	28,8
	24	6,2	5,25	184,4

		Concessie	Persbericht	
	uren	Thalys	shuttletreinen	Totaal
		[per dag]	[treinen per uur]	(2 richtingen)
spits (6.30-9.00)	2,5		5	25
spits (16.00-18.30)	2,5		5	25
dal (rest tot 23.00)	12		4	96
nacht (5.00-6.00 en 23-24)	2		2	8
	19	26	16	206

Tabel 1-1: Aantallen treinen

[21] Brief van de Minister aan de Tweede Kamer (Eurlings 2010a)

[22] Zie (Ministerie van Verkeer en Waterstaat 2009)

[23] Tracébesluit (Ministerie van Verkeer en Waterstaat 1998), vergeleken met een persbericht van de Ministerraad uit november 2011, met de frappante titel "Financiële problemen HSA opgelost" (Ministerie van Infrastructuur en Milieu 2011)

Volgens de wet moet altijd eerst een dienstregeling worden doorgerekend vóór die mag worden uitgevoerd. Bij het schrijven van dit boek is dat nog steeds niet gedaan. Terwijl veel meer treinen gaan rijden dan voorzien in het Tracébesluit.

Uitgaande van de concessie met de exploitant van de HSL, HSA, uit 2009, en de plannen van de Ministerraad uit november 2011 gaan er in de eindsituatie per dag 22 treinen méér rijden dan waarop het tracé is berekend, of nog meer als de exploitant meer shuttletreinen wil laten rijden in de dagranden en de nacht.

c. Gemeenten op de bres

De gemeenten die nu Lansingerland vormen lieten in 1998 en 1999 door de Milieudienst Rijnmond DCMR een paar onderzoeken doen.[24] Daarin kwam naar voren dat het van groot belang is dat de lijn met absorberend materiaal zou worden uitgevoerd. Verder maakte de DCMR een rapport met daarin ontwaakmomenten in relatie tot de hoogte van de schermen. Die rapporten waren vervolgens zoek, ondanks dat een wethouder onbezoldigd algemeen en dagelijks bestuurslid is van de DCMR. Pas in oktober 2009 dook het eerste rapport op, op mijn blog. En even later zette de DCMR het leefbaarheidsrapport over de ontwaakmomenten zelf online.

Ondertussen heeft de gemeente Lansingerland op basis van de oude berekeningen zeer veel woningen gebouwd zeer dicht tegen de HSL aan. De gemeente prijst die op de eigen website aan als "rustig wonen in de luwte van het dorp", en "geluidschermen en andere voorzieningen voorkomen dat bewoners last hebben van passerende treinen."

[24] Zie (Algra en Put 1998) en (Algra en Put 1999)

Helemaal verwijtbaar is dat niet. Moeten overheden onderling even cynisch en wantrouwig zijn als burgers richting de overheid? Er lagen immers harde afspraken. De voormalige gemeenten Berkel en Rodenrijs en Bergschenhoek hadden naar aanleiding van een planwijziging in 2001 harde afspraken laten vastleggen. Die van Berkel en Rodenrijs in een rapport van Rijkswaterstaat in 2004:

"In de gemeente Berkel en Rodenrijs komen geen situaties voor waarin het Tracébesluit van april 1998 beschreven is, dat er een hogere waarde aangevraagd moest worden."[25]

Dat verwijst naar wettelijke plichten. Het rapport verhaalt over regelmatige overleggen, en er staat een tabel in met allemaal decibelwaardes, waar de burger op moet kunnen vertrouwen.

De gemeente Bergschenhoek kreeg nog iets veel mooiers voor elkaar: een harde afspraak over geluidscontouren, ook naar de toekomst. De Minister is in juli 2010 de reddende engel met complete weergave van context, achtergronden en afspraak:

"Na overleg is tussen de toenmalige gemeente Bergschenhoek en het projectbureau HSL-Zuid van Rijkswaterstaat een akkoord bereikt over de verhoging van de halfverdiepte open bak (HVOB) mits er aan een voorwaarde zou worden voldaan. In Rijkswaterstaat-documentatie (ZHM\216728) is deze voorwaarde als volgt omschreven:

'Het college van Bergschenhoek heeft in haar vergadering van 15 januari 2001 een positieve houding ingenomen ten aanzien van een verhoging van de halfverdiepte open bak met 40 cm en de kruisende wegviaducten met 40 tot 50 cm, onder de nadrukkelijke – door het Projectbureau geaccepteerde – randvoorwaarde dat de geluidscontouren gelijk blijven, zelfs als die (ver) onder de voorkeursgrenswaarde van 57 dB(A) liggen.'

Middels een Rijkswaterstaat-rapport (PBNO\592011) uit 2004 is aangetoond dat bij de doorgevoerde wijzigingen van het alignement de geluidscontouren gelijk blijven (ze worden in een aantal gevallen zelfs beter) ten opzichte van de situatie in het tracébesluit.

Het rapport uit 2004 toont aan dat de bestuurlijke afspraak met het college van Bergschenhoek ruimschoots nagekomen wordt."

Die geluidscontouren zijn interessant (al begint het Ministerie opeens over "voorkeursgrenswaarde"). Daarmee ontstaan plaatsen waar een lagere norm geldt.

[25] Zie (Rijkswaterstaat 2004)

Toch lijkt de burgergerichtheid van de fusiegemeente Lansingerland ver verwijderd van de strijdbare kleine dorpen. In opdracht van de gemeente deed de GGD een gezondheidskundig onderzoek naar de effecten van de herrie. De gemeente vatte dat in een persbericht samen als *"Huidige gezondheidssituatie inwoners Lansingerland goed"*. Het huis-aan-huisblad De Heraut liet zich niet beetnemen: *"GGD somber over milieugezondheidskwaliteit bij volledige dienstregeling HSL"*.[26]

Twee woonwijken blijken bovendien verkeerd berekend: Parkzoom en Plaszoom. Dat zegt het Ministerie van Verkeer en Waterstaat in een brief.[27] De gemeente geeft dat in een brief toe, maar laat de hele kwestie weg uit een samenvatting voor de gemeenteraad. De brief staat bovendien nergens online, behalve op mijn blog. Gelukkig hebben we de bevriende relatie met de gemeente Kaag en Braassem, want die schrijft aan haar eigen gemeenteraad: *"er is een verschil van inzicht tussen Lansingerland en het ministerie over hoe moet worden omgegaan met twee nieuwbouwlocaties die na het vaststellen van het Tracébesluit zijn gebouwd."* Inmiddels is vast komen te staan dat er ook bij Boterdorp Zuidwest fouten zijn gemaakt.

d. WikiLeaks

In 1994 verschenen nog lijvige rapporten over de HSL. Dermate lijvig dat de Tweede Kamer vroeg of het niet een kilo minder kon. Het laatste deelrapport over specifiek Geluid en Trillingen verscheen dus in 1994. Echter, dat was "zoek". Gelukkig had het ministerie nog een exemplaar. Dat zouden ze opsturen naar ProRail, die het zou aanleveren. Helaas, er kwam bericht dat "het" exemplaar van deelrapport 15 over Geluid en Trillingen was zoekgeraakt.

"Mijn contactpersoon bij het Ministerie van Verkeer en Waterstaat was in het bezit van slechts één exemplaar dat per post naar mij toe gestuurd zou worden. V&W geeft aan dit te hebben gedaan naar het onderstaande adres, echter het boekje is tot op heden nog niet bij ons op kantoor aangekomen. Het document is daags na uw verzoek verzonden door V&W. [...] Echter nu het boekje ergens in de verzending tussen Den Haag en Rotterdam is zoekgeraakt kan ik u op

[26] Persbericht, zie (Gemeente Lansingerland 2010). Heraut, zie (Kool 2010). GGD-rapport, zie (Gemeente Lansingerland 2010)

[27] Zie (Eurlings 2010b), onderaan blz. 2 en bovenaan blz. 3

dit moment niet meer terugkoppelen dan bovenstaande. Zowel het Ministerie van Verkeer en Waterstaat en ProRail betreuren het dat het boekje ergens in de post is verdwenen. Wij gaan navraag doen bij het verantwoordelijke postbedrijf."

Om verzuring te voorkomen moet er ook altijd wat gelachen kunnen worden op mijn blog, al heeft natuurlijk iedereen zijn eigen gevoel voor humor. Ik maakte het grapje dat het wel de Joegoslavische fotorolletjes leken. Daarop kreeg ik een mailtje:

"Vanochtend een heel gesprek met [medewerker ProRail] gehad. Het rapport is terecht. [...] Die fotorolletjes zitten zowel hem als [ambtenaar Verkeer en Waterstaat] erg hoog. Hij verzocht mij om PolitiekActief.net te verzoeken om een kleine rectificatie te plaatsen. Is wel op z'n plaats Joost denk ik, want zojuist hing TV-West ook al over hetzelfde onderwerp bij mij aan de lijn."

Dat zit er niet in. PolitiekActief.Net is een privé-blog, en wie het niet bevalt moet het niet lezen. Toch maar iets op het blog gezet:

"De feiten: officieel is alleen bekend dat bij het ontwikkelen van fotorolletjes van Dutchbat in 1995 iets fout is gegaan.[28] *Net zoals iets fout ging bij de verzending van het deelrapport. Alle verdere gedachten die je bij beide kwesties kunt hebben bestaan enkel "tussen de oren". Een rectificatie zou op zijn plaats zijn als er bij de fotorolletjes aantoonbaar kwade opzet in het spel was, en bij het zoekraken van het enige overgebleven exemplaar van deelrapport 15 dat in bezit is van de Rijksoverheid aantoonbaar alleen goede bedoelingen. Ik zie beide zaken niet aangetoond."*

Het rapport werd gelukkig binnen twee dagen gevonden.[29] Heel knap, want als ik navraag bij het postbedrijf duurt het een half jaar, en ze vinden nooit iets terug.

De gemeente Lansingerland is ook de dupe van de geheimhouding. In het praatcircuit met het Ministerie werden in 2011 allerlei opties op tafel gebracht, besproken, vergeleken. Later bleek dat het Ministerie al lang een rapport had, gebaseerd op een bureaustudie van TNO van nog weer eerder, dat duidelijkheid gaf over die opties.[30]

---

[28] http://retro.nrc.nl/W2/Lab/Srebrenica/inhfilmpje.html

[29] Zie (Projectbureau HSL-Infra 1994)

[30] Zie (Kuijpers, Langeloo, en Van Steenis 2011)

e. Herrie

Geluidskaart Stichting Stop Geluidsoverlast HSL

http://is.gd/jsgeluid

Het probleem voor Lansingerland (en Kaag en Braassem, en andere HSL-gemeenten) ligt in de herrie die de treinen maken.

In 2010 maakte ik een geluidskaart van Lansingerland voor de Stichting Stop Geluidsoverlast HSL.[31] Bij het Tracébesluit was afgesproken dat op de gevel van de woningen gemiddeld over een jaar hooguit 57 decibel herrie zou staan. Dat werd uitgedrukt in de oude maat dB(A). Inmiddels is er een nieuwe, betere maatvoering, dB, die grofweg 2 punten lager uitkomt. 57 dB(A) komt neer op 55 dB. Tot 55 dB is het, wat betreft geluid, goed of zeer goed wonen. Boven 55 dB wordt het snel minder, met gezondheidsrisico's tot gevolg. Decibellen worden gemeten op een zogenaamd logarithmische schaal. Dat betekent dat het verschil tussen 57 en 60 decibel een verdubbeling is van de geluidsdruk.

Anders dan toen bestaande kaarten van ProRail koos ik groen en wit voor gebieden waar de leefkwaliteit goed en zeer goed was, en geel voor redelijk, oranje voor matig, en rood en paars voor slecht en zeer slecht. De gemeente wilde eerst zelf geen kaart maken, ondanks vragen uit de gemeenteraad. Toen mijn kaart zo rood was, maakte de gemeente een eigen kaart. De maker, DCMR Milieudienst Rijnmond zei erbij dat die kaart juist voor de HSL niet maatgevend is. De kaarten gaan uit van de theoretische situatie in het Tracébesluit, niet van de problematische naleving. En ze namen de herrie van bedrijventerreinen niet mee in de kaart.[32] Wel zijn de kaarten van DCMR, en ook Rijksgeluidskaarten, tegenwoordig in de kleuren die ik in 2010 koos.

---

[31] "Een geluidskaart voor Lansingerland", (Smits 2010a)

[32] Voor de nieuwste gemeentelijke geluidskaarten, zie (Gemeente Lansingerland 2012c)

Begin dit jaar heb ik alle specifieke afspraken met Berkel en Rodenrijs en Bergschenhoek uit 2004 nog op een rijtje gezet, en de contouren in beeld gebracht in een interactieve kaart op Google Fusion.[33]

Waarden "DHV Rekenmodel"	*Geluidswaarden afspraken 2004*
http://is.gd/dhv1997	http://is.gd/hvob2004

Na Kamervragen van VVD-kamerlid Aptroot in augustus 2009 begon een stroom van externe rapporten, Kamervragen, en werd de herrie een terugkerend item in voortgangsrapportages aan de Tweede Kamer.

Het stramien was ook steeds hetzelfde, en ging als volgt. TNO ging meten en zei in oktober 2009: de individuele treinen zitten bij Hoogmade en Berkel en Rodenrijs 14 decibel boven de verwachtingen uit het Tracébesluit, en de hele dienstregeling uit september 2009 maakt teveel lawaai om een jaar lang zo te mogen rijden.[34] Dat kwam niet goed uit, dus werd door het Rijk van die afspraak "kalenderjaar" gemaakt. Van 2009 waren nog maar drie maanden over, dus "paste" het. Er zouden aanpassingen worden gedaan zodat de HSL in 2010 binnen de normen zou blijven. TNO twijfelde toen al aan de kwaliteit van de geluidsschermen. Later werd dat bevestigd, en TV Rijnmond zette een animatie online.[35] De geluidsproblemen liggen, mijns inziens, behalve aan de budgetten van de geluidsmaatregelen, aan de hoeveelheid treinen, en de geluidsproductie van de individuele treinen.

---

[33] Zie (Smits 2012a)

[34] Zie (Eisses e.a. 2009)

[35] Zie (E. de Wilt 2011)

Het voormalig Ministerie van VROM liet ook een onderzoek doen naar de HSL-problematiek door bureau Sight. De onderzoekers schrokken dermate van wat ze vonden, dat ze een spoedoverleg belegden met de colleges van Burgemeester en Wethouders van de twee meest getroffen gemeenten: Kaag en Braassem, en Lansingerland. Normaal moet je minstens 6 weken wachten op antwoord van de overheid, maar het Ministerie van VROM krijgt binnen 3 werkdagen tussen Kerst en Nieuw een brief met handtekening van minister Cramer eruit. Op 22 december 2009 stuurden de gemeenten Lansingerland en Kaag en Braassem een handhavingsverzoek aan Minister Cramer. Dan heb je 23 december nog als werkdag, 24 december gaat iedereen vroeg naar huis, woensdag 27 december is weer een werkdag en op donderdag 28 december stond de brief al online. Op 30 december is de brief per post ontvangen, ingeboekt en online gezet door de gemeente Lansingerland. Als door een wesp gestoken? Of het meest efficiënte ministerie?

Maar waar was het volledige rapport? Begin maart 2010 mocht ik het hebben als ik het niet verder verspreidde. Daar doe ik niet aan mee. Wat ik krijg zet ik online. Zeker dit DERDE rapport dat aantoont dat de treinen teveel herrie maken. Tussendoor was een tweede TNO-rapport met vertraging openbaar gemaakt. Wat staat in het Sight-rapport: *"Om de dienstregeling van december 2009 mogelijk te maken zijn aanvullende maatregelen nodig, omdat er geen geluidruimte meer over is voor de inpassing van de TGV treinen die naast de Traxx/Prio in de dienstregeling worden opgenomen. Vooralsnog lijkt de aangekondigde dienstregeling december 2009 niet uitvoerbaar."*[36] En die dienstregeling is gewoon ingegaan... Het Ministerie van VROM onderschrijft de conclusies van Sight overigens niet, en hun begeleidende brief zit vóór het rapport. Zo doe je dat. Je hebt de kennis niet, dus huur je mensen in. Die concluderen iets dat je niet goed uit komt, en dat onderschrijf je dan niet.

In de periode daarna verschijnt rapport op rapport. Zoals een door de omwonenden betaald onderzoek door Bureau Peutz dat laat zien dat de HSL-dienstregeling alleen past als 60% van de treinen wordt geschrapt.[37] De "WikiLeaks"-functie van het blog werkte zó goed, dat

---

[36] Na enige onderhandeling werd een oplossing gevonden met VROM om het rapport te openbaren. In de literatuurlijst onder (Weevers 2010).

[37] Zie (Bureau Peutz 2011)

in 2011 zelfs Kamervragen werden gesteld met verwijzing naar PolitiekActief.Net.[38]

f. Rol van de burger

Sinds het begin van de HSL maakten burgers zich sterk om de besluitvorming te corrigeren. Er was het Platform HST, een stichting waarin diverse lokale protestgroepen tegen de HSL-Zuid waren verenigd. Die kregen (anders dan de Tweede Kamer) in 1994 wel het McKinsey-rapport, via een beroep op de Wet Openbaarheid van Bestuur, maar zonder de economische paragraaf.[39]

In Berkel en Rodenrijs was er de Bewonersgroep Noordrand Berkel en Rodenrijs, die een doorwrocht economisch rapport liet maken door de Erasmus Universiteit.[40] Later waren er diverse insprekers bij de procedure met de Raad van State.[41]

Tot zover de "wittebroodsweken" van de HSL. Daarna werd de sfeer grimmig. Voorafgaand aan een van overheidswege georganiseerde (des)informatie-avond op 16 november 2009 was er een pers–conferentie "We stoppen de treinen". Buiten stonden ME-busjes.

Meest stuitend is de uitsluiting van de Lansingerlandse Stichting Stop Geluidsoverlast HSL van overleg met het Ministerie, omdat ze de kwestie aan de rechter wilden voorleggen. Naar verluidt was ook de gemeente Lansingerland bang voor de koude schouder. *"De wethouder wil niets doen omdat hij stelt, dan mogelijk van overleg wordt uitgesloten, zoals de bewonersorganisatie Stop Geluidsoverlast HSL is overkomen, en mogelijk zijn positie verliest."* Waar is de tijd gebleven dat je gewoon een rechter een knoop kon laten doorhakken in een lastige kwestie? Waarom kiest de lokale overheid partij tégen de inwoners? Ook voor de Stichting Geen Gehoor uit Kaag en Braassem is die opstelling door de overheid vast belemmerend geweest voor de behartiging van de belangen van de omwonenden.

Dat het beeld van "WikiLeaks" is ontstaan is ook niet een teken van een erg toeschietelijke en open overheid. Het gaat echt niet om

---

[38] Zie (Vaste Kamercommissie voor Infrastructuur en Milieu 2011)

[39] Lees (Duivesteijn 2004)

[40] Zie (Bewonersgroep Noordrand Berkel en Rodenrijs 1994)

[41] Zie (Raad van State 1999)

Hart van Nederland (SBS6) deed op 16 november 2009 verslag van een protestbijeenkomst van de Stichting Stop Geluids-overlast HSL (www.stopherriehsl.nl)

geheime documenten, maar om openbare documenten die "verdwenen" waren. In archieven, of zoekgeraakt in de post.

g. Eindspel

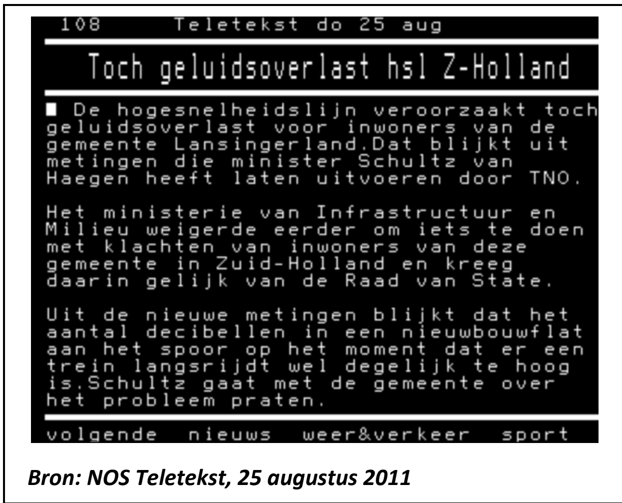
Inmiddels is door de Tweede Kamer per 1 juli 2012 een aanpassing van de "Wet Milieubeheer" van kracht geworden. Die aanpassing ging via de "Wet Swung I" (Samen Werken in de Uitvoering van Nieuw Geluidbeleid). De geluidscontouren van de HSL zijn nu vastgelegd in de wet via het "Besluit geluid milieubeheer". Een geluidskaart van het Rijk toont de geplande geluidscontouren.[42]

In augustus 2011 bekende uiteindelijk de Minister dat de HSL teveel herrie maakte. Met zowel die vaststelling, als regelgeving, is het eindspel dus ingegaan. Overheden kunnen dat lang rekken. Door tegenstrijdige berichten rond te sturen, of door te doen alsof er nog veel moet worden onderzocht. Bij wie te hard rijdt doet het er niet veel toe of dat 10, 20 of 25 km te hard was. Maar de overheid zelf wil het eerst precies weten, en zo lang blijft alles zoals het is.

De PvdA Lansingerland heeft een wekelijkse nieuwsbrief van uitste-kende kwaliteit. In de 32e editie van 2012[43] schrijven ze over het bericht op TV Rijnmond dat de maatregelen tegen het spoorlawaai zouden werken. De minister zou ervan uitgaan dat eind 2012 alle herrie voorbij is. Bij lezing van een brief van de minister aan de

[42] www.geluidspoor.nl/geluidkaart_ref.html

[43] Zie (G. Bovens 2012e)

108 Teletekst do 25 aug

Toch geluidsoverlast hsl Z-Holland

■ De hogesnelheidslijn veroorzaakt toch geluidsoverlast voor inwoners van de gemeente Lansingerland.Dat blijkt uit metingen die minister Schultz van Haegen heeft laten uitvoeren door TNO.

Het ministerie van Infrastructuur en Milieu weigerde eerder om iets te doen met klachten van inwoners van deze gemeente in Zuid-Holland en kreeg daarin gelijk van de Raad van State.

Uit de nieuwe metingen blijkt dat het aantal decibellen in een nieuwbouwflat aan het spoor op het moment dat er een trein langsrijdt wel degelijk te hoog is.Schultz gaat met de gemeente over het probleem praten.

volgende nieuws weer&verkeer sport

Bron: NOS Teletekst, 25 augustus 2011

gemeente Lansingerland blijkt dat TNO bijna een rekenmodel van de bak klaarheeft, waar hier de HSL doorheen loopt. Dat rekenmodel geeft hoop op een oplossing.

Verder is er verwarring over de treinsnelheden waarmee dat rekenmodel wordt gevoed. Wij, gewone burgers, denken dan dat dat de snelheden zijn waarmee de treinen straks gaan rijden. Drie weken eerder haalde de PvdA ons uit die droom.[44] ProRail, de beheerder van het spoor, en sinds 1 juli 2012 de wettelijk aangewezen organisatie die ook de geluidsnormen moet handhaven, zegt dat bij Lansingerland de treinen gewoon hun maximum-snelheid rijden. De snelste trein, Thalys, misschien een paar kilometer minder vanwege optrekken (richting Amsterdam) of afremmen (richting Rotterdam).

En een week later kunnen ze de directeur van NS-Hispeed citeren die zegt: *"De precieze snelheid echter waarmee deze treinen door uw gemeentegrenzen rijdt, kan variëren. Namelijk komende vanuit Rotterdam in de richting van Amsterdam zal een trein op snelheid moeten komen en komende vanuit de richting Amsterdam naar Rotterdam zal tijdig snelheid minderen om zo met de juiste snelheid het conventionele spoor richting Rotterdam Centraal Station op te gaan."*[45]

[44] Zie (G. Bovens 2012c)

[45] Zie (G. Bovens 2012d)

En op welke snelheden meet TNO de treinen? De gemeente bericht: *"Prorail heeft aangegeven dat er tijdens de laatste metingen snelheden zijn gemeten van 210 t/m 240 km/u. Er is nog discussie gaande met het Ministerie of er voldoende hard gereden is tijdens de metingen."*[46] Er is immers een natuurwetmatig verband tussen geluidsproductie en treinsnelheid. Langzamer rijden levert het Rijk winst op. Bij de gemeente is dat na al die jaren nog onbekend, en ze hebben toestemming gegeven om op de lagere snelheden te meten.

Het slimste dat de Rijksoverheid kan doen is de verliezen beperken, want de ramkoers die er nu is leidt tot grote en onacceptabele financiële schade. Wie ook de exploitant van de HSL is, die moet er rekening mee houden dat elk moment kan worden ingebroken op de dienstregeling in verband met de overtreding van de geluidswetgeving. En alle grote verzekeringsmaatschappijen hebben hun dossier "HSL" al gelijkgeschakeld om cliënten met een rechtsbijstandsverzekering te kunnen helpen met een proces voor schadevergoeding. Immateriële schade is er al genoeg: de bevestiging van het beeld van de onbetrouwbare overheid bij de omwonenden.

Filmpje "HSL in sneltreinvaart" (van vóór de wet Swung)

http://is.gd/hslsnel2012

Voorzitter Van der Horst van de Stichting Stop Geluidsoverlast HSL mag het slotwoord doen: *"Binnenkort wordt de beslissing genomen over de te nemen maatregelen. Dan moet die beslissing wel berusten op de juiste onderzoeksresultaten. En de belangen van verschillende partijen lopen te veel uiteen om 'eensgezind' aan een oplossing te werken. Dus alertheid blijft geboden!"*

---

[46] Zie (Gemeente Lansingerland 2012g)

Hoofdstuk 2. **Probleem 1: gebrek aan rationaliteit**

Op lokaal niveau hebben besturen veel vrijheden. Dat wordt ook altijd bepleit door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). Lokale financiële soevereiniteit is zelfs grondwettelijk vastgelegd in artikel 124: *"Voor provincies en gemeenten wordt de bevoegdheid tot regeling en bestuur inzake hun huishouding aan hun besturen overgelaten."* Lokale besturen kunnen zelf het beste bepalen waar ze ingrijpen en middelen inzetten. Theoretisch is dat ook zo. Alleen slaagt lokale politiek er vaak niet in een goede afweging te maken tussen politieke standpunten, een realistisch beeld van de werkelijke slagkracht van de overheid, en risico's. Ik vat dat samen als "gebrek aan rationaliteit". Natuurlijk weet ik dat je nooit alles kunt weten, en het is uitstekend dat in een gemeenteraad mensen met allerlei achtergronden en motivaties plaatsnemen. Om een goed raadslid te zijn hoef je niet te hebben doorgeleerd. Toch lijkt het alsof raadsleden, als ze eenmaal op de zetel zitten, hun verstand in een andere versnelling zetten.

Gemeenten gebruiken graag termen als "bestuurskracht" om zichzelf in beeld te praten. Maar er is nog maar weinig onderzoek gedaan naar de werkelijke kennis van bestuurders en volksvertegenwoordigers over managementconcepten.[47]

Berenschot presenteerde vorig jaar in opdracht van het Rijk een evaluatie van de provinciale en gemeentelijke rekenkamers.[48] Rekenkamers doen onderzoek naar doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het gemeentelijk beleid. Colleges van burgemeester en wethouders blijken het effect van de verplichte invoering van gemeentelijke rekenkamers als "nihil" te beschouwen. Volgens de gemeentebestuurders is de professionaliteit van de gemeentelijke beleidsuitvoering zo groot dat sowieso sprake is van een continue verbetering. *"Niet vergeten moet worden dat in de huidige tijdgeest begrippen als transparantie, doelmatigheid en doeltreffendheid zeer belangrijk zijn."* Die mening over zichzelf is eigenlijk niet relevant. Berenschot merkt op dat: *"Hoewel de rekenkamer(commissie)s jaarverslagen opstellen, worden deze door raads/statenleden niet*

---

[47] Voor een recente eerste versie van een onderzoeksaanzet, zie (Buylen 2012)

[48] Zie (Van der Mark e.a. 2011)

benut om een expliciet antwoord te formuleren op de vraag of de middelen die de rekenkamer(commissie)s ter beschikking staan doeltreffend en doelmatig worden besteed." Raads- en statenleden geven dat zelf toe: *"De volksvertegenwoordigers steken vooral de hand in eigen boezem en dragen hiervoor veelal argumenten aan die lastig door de rekenkamer(commissie)s zullen zijn te beïnvloeden (tijdsbeslag, bewustzijn)."*

Bestuurders en beleidsmedewerkers stellen in het rapport dat autonome ontwikkelingen – bijvoorbeeld de programmabegroting, maar ook de grote maatschappelijke focus op de kwaliteit van de overheid de laatste jaren – veel sterker hebben bijgedragen aan de grotere aandacht voor doelmatigheid en doeltreffendheid dan het bestaan van een Rekenkamer die elk moment de vinger op de zere plek kan leggen.

Dat zal allemaal best zo zijn, maar waar ik zelf als volksvertegenwoordiger tien jaar geleden bezig was met mijn collega-deelraadsleden om het welzijnsbeleid inzichtelijk te krijgen op effectiviteit, blijkt in mijn huidige gemeente Lansingerland de Jaarrekening anno 2011 nog altijd weinig helder over wat de problemen zijn waar de gemeente wat aan wil doen, hoe ze dat wil doen, en hoe het ermee vordert. De term "programmabegroting" past niet bij hoe deze gemeente het invult, en zo zullen er vast nog veel meer gemeenten zijn.

Berenschot's evaluatie biedt aanknopingspunten voor nader onderzoek naar de afweging die gemeenteraadsleden moeten maken tussen politieke standpunten, een realistisch beeld van de werkelijke slagkracht van de overheid, en risico's. Maar het gaat teveel over de mening van de onderzochten zelf. "Wat denk je er zelf van" is geen objectieve maatstaf. Beter zou zijn om bijvoorbeeld van alle gemeenten de laatste Jaarrekening op te vragen. Mijn eigen ervaring is dat er van de behandeling van een begroting (net als de Rijksbegroting) veel werk wordt gemaakt. Maar in "mijn" tijd was de Jaarrekening een hamerstuk, dat alleen van belang was voor wat onder de streep aan euro's overbleef. Zodat met de Voorjaarsnota dat geld in een nieuw feestje van de democratie kon worden verdeeld. De Jaarrekening is daarmee een uitstekend middel om de rationaliteit van gemeenten te meten. Staat in de Jaarrekening welke problemen de gemeente onderscheidt, welke oplossingen daarvoor

worden aangedragen, hoe die oplossingen in uitvoering worden gebracht, hoe het vordert met die oplossingen, en de financiële verantwoording daarbij? Er zullen gemeenten zijn die dat niet allemaal in de Jaarrekening zetten, maar doorverwijzen naar onder-liggende nota's. Ook goed. Maar in gemeenten als Lansingerland is er nauwelijks verantwoording, nauwelijks sprake van het benoemen van problemen, of oplossingen, en worden subsidies van derden genoemd bij de prestaties.

Waarom verantwoorden gemeenten hun uitgaven zo beroerd? Hoe kun je een volwaardige democratische besluitvorming hebben als er weinig verband is tussen de prestatie en maatschappelijke problemen, en de uitgaven en verantwoording?

Hoofdstuk 3. **Probleem 2: gevaar voor have en goed**

In september 2002 sprak ik op het hoofdpodium van de "Werkconferentie gemeenteraad en handhaven" in Amsterdam, georganiseerd door het Ministerie van Justitie. Ik was de eerste bestuurder die ooit een kinderdagverblijf in 48 uur door de brandweer liet sluiten vanwege de gevaarlijke situatie. Zowel mijn collega's toen, als de brandweer, verbaasden zich erover dat dat besluit werd genomen, want dat deden bestuurders nooit. Er kwam zelfs een boekje uit van de landelijke GGD waarin deze casus werd benoemd. Op de werkconferentie spraken mensen uit de veiligheidssector mij aan over dat hun bestuurders zich niets aantrokken van gevaren. Inmiddels zijn we 10 jaar verder, en is er eigenlijk niets veranderd. Ik spreek nog wel eens mensen die werken in de sector en die zich ergeren over de slappe besluitvorming.

In augustus 2010 publiceerde het voormalige Ministerie van VROM een studie over dit onderwerp.[49] Daar gaan ze pragmatisch met het onderwerp om. "De kern van de verantwoordingsplicht" is dat gemeenten het zelf het beste zouden kunnen bepalen. *"De verantwoordingsplicht voorziet daarmee in een bestuurlijk gemotiveerd oordeel over* ***de aanvaardbaarheid van de kans op een ramp*** *met een bepaalde omvang ten gevolge van een risicovolle activiteit."* De aanvaardbaarheid van de kans op een ramp? Die aanvaardbaarheid is altijd veel groter vooraf dan achteraf.

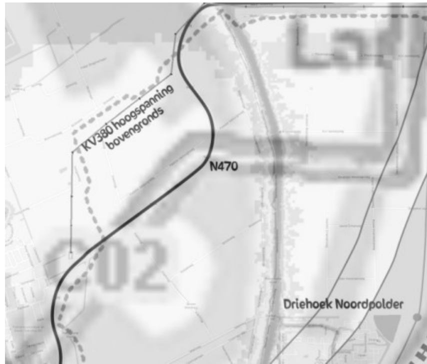
Voor het algemeen publiek is er de website *www.risicokaart.nl*. De website: *"Via Risicokaart.nl kunt u eenvoudig de risico's bij u in de buurt traceren door uw postcode of woonplaats in te voeren. U kunt zien of er in uw omgeving een verhoogd risico is op bijvoorbeeld een luchtvaartongeval, natuurbrand of overstroming en krijgt advies over wat u in zo'n geval moet doen."* In de praktijk is dat minder eenvoudig. Lansingerland groeit in een gebied dat vergeven is van gevaarlijke pijpleidingen, provinciale wegen, snelwegen, Rotterdam-The Hague Airport, lightrail en de hogesnelheidslijn. Gaat het hier veel anders dan in de rest van Nederland? Hoe gaat het eigenlijk?

---

[49] Zie (Iserief, Boxman, en Kuppen 2010)

a. Pijpleidingen

Bij het maken van de geluidskaart van de HSL (zie blz. 24) kwam ik ook andere zaken tegen. Bijvoorbeeld de CO_2-leiding die van Pernis naar Amsterdam loopt, dwars door Lansingerland. Hij loopt onder het bouwplan "Het Lint" door.[50]

Het gaat om een oude pijpleiding met een lengte van 83 km tussen Rotterdam en Amsterdam. Aangelegd eind jaren zestig. De leiding heeft meer dan 20 jaar ongebruikt gelegen, vol met water. Sinds kort wordt de leiding weer gebruikt door OCAP, voor de distributie van CO_2 aan tuinders.[51]

In 2008 was daar het nodige over te doen bij de wijk Oosterheem van Zoetermeer. Het station Bleizo, mede onderwerp van beleid door de gemeente Lansingerland, zou zelfs worden gebouwd bovenop een segmenteinde van de CO_2-leiding. Na het nodige verzet vanuit de bevolking, en de nodige media-aandacht, onontbeerlijk om bestuurders in te laten zien dat ze verkeerd zitten, werd de CO_2-leiding 30 meter opgeschoven eind 2009.

Van belang is de folder die de exploitant van de buisleiding maakte in 2008. Die staat op de website van Shell[52], en er is te lezen:

Zijn er al lekkages of ongevallen geweest?

In de CO_2-leiding die door de wijk Oosterheem loopt zijn sinds OCAP deze gebruikt, nog nooit lekkages geweest.

---

[50] Zie bijv. (Gemeente Lansingerland 2012b)

[51] Voor een bericht van een verontruste omwonende, zie (Stevenhagen 2010)

[52] Folder van (OCAP en Gemeente Zoetermeer 2008)

Dat zal best zo zijn. Maar een jaar later meldt een inwoner van Berkel en Rodenrijs allemaal dode eenden.[53]

NEDERLAND
Meer Shell websites

en Maatschappij
Opslag
s Archief
atie

NIEUWSBERICHTEN

Lek in CO2-distributienetwerk

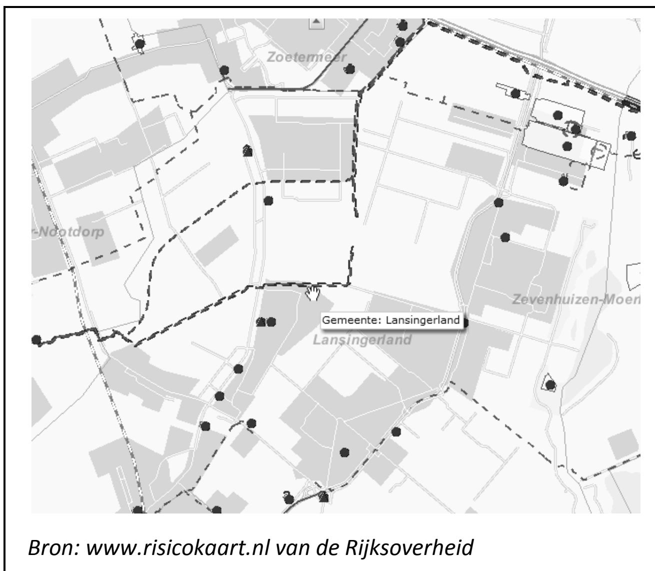
16/02/2009

In Berkel en Rodenrijs was er eind 2008 een lek in een CO2-distributienetwerk (= kleine leidingen naar eindgebruikers). Een lekkage in een gas-distributienetwerk is niet ongebruikelijk, dus ook niet als het om CO2 gaat.

Het betrof maar een beperkte hoeveelheid CO2 maar dit bleef hangen in een afgesloten ruimte waardoor er een aantal dode eenden te betreuren viel. Daarom melden we dit incident. Voor nadere informatie kunt u hier klikken - opent in een nieuw venster naar de website van Ocap. Daar kunt u ook van dit voorval alle gegevens vinden.

Een lekkage is tenslotte niet ongebruikelijk, ook niet bij CO_2. Wie beweerde er ooit anders? En daar gaat Lansingerland dus bouwen.

Een andere leiding waar op een bijzondere wijze beleid wordt gevoerd is de brandstofleiding van het ministerie van Defensie dwars door Lansingerland naar Rotterdam Airport:

Bron: www.risicokaart.nl van de Rijksoverheid

[53] Dit persbericht stond online op de site van Shell, maar is inmiddels verdwenen. RTV Lansingerland besteedde er eveneens aandacht aan. (Beijk 2009)

's-Gravelandseweg 565
Postbus 843
3100 AV Schiedam
T 010 - 246 80 00
F 010 - 246 82 83
E info@dcmr.nl
W www.dcmr.nl

Datum
15 OKT. 2008

Op de eerste plaats is al bijzonder dat in eerste instantie onduidelijk is wat er eigenlijk door die buis stroomde. Want het zou kerosine zijn (K2-categorie), maar misschien ook ontvlambaarder spul, zoals benzine (K1-categorie). Zie wat de Milieudienst Rijnmond DCMR schreef op verzoek van de gemeente:[54]

> ***Conclusie en advies, uitgaande van K1 leiding***
> De leiding wordt gebruikt voor het transport van K2 brandstof (kerosine), maar is eveneens geschikt voor K1. Het gebruik van de leiding voor uitsluitend K2 is in onvoldoende mate vastgelegd.

De gemeente nam dat over in het Bestemmingsplan Klappolder:

> Op basis van het huidig gebruik van de leiding voor het transport van kerosine kan de leiding worden getypeerd als K2 leiding. Gebruik van de leiding voor transport van een K1 vloeistof is echter niet (absoluut) uitgesloten. Het feit dat de leiding zal worden gebruikt voor als K2 leiding is mede gebaseerd op een afspraak met de voormalige gemeente Berkel en Rodenrijs bij de aanleg van de leiding dat deze leiding zal worden gebruikt voor K2 vloeistoffen.
>
> *Gemeente Lansingerland*
> *Bestemmingsplan "Klappolder"*
> *Toelichting*
> *Vastgesteld 29 oktober 2009*

Probleem voor de gemeente is dat er woningen staan op 14 meter van die pijpleiding. En het is een probleem dat DCMR wel erg uitgebreid advies gaf. Veel uitgebreider dan gewenst, want nou moest de gemeente opeens iets doen met de constatering dat de woningen op minimaal 20 meter moeten staan. Hoe gaan ze daarmee om?

> Voor het bepalen van een eventueel groepsrisico geldt ook hier dat gerekend moet worden met een invloedsgebied van 20 meter aan weerszijden van de leiding, over een lengte van 1000 meter. Omdat in het project Meerpolder op korte afstand van de leiding een woonwijk is gerealiseerd zou er in dit geval sprake kunnen zijn van een groepsrisico. Dit kan desgewenst door de DCMR worden berekend.
>
> ....
>
> Het college concludeert dat het DCMR advies verder gaat dan wat is gevraagd op grond van de zienswijze van het Ministerie van VROM. Er is uitsluitend verzocht de gegevens van de leiding in de toelichting op te nemen en om vooruitlopend op de nieuwe AMvB Buisleidingen de afstandentabel van het RIVM te hanteren voor leidingen met een K1 vloeistof.
>
> ....
>
> Op grond van dit interim beleid wordt het DCMR advies niet overgenomen voor wat betreft het groepsrisico en het voorleggen van het plan aan de VRR. Door DCMR is de verklaring van het ministerie van Defensie en het (interim) beleid van VROM niet meegenomen in de advisering

Je kunt natuurlijk door DCMR dat risico laten berekenen. Maar het college van burgemeester en wethouders vindt eigenlijk dat de experts van de DCMR, betaald door de gemeente, aangezocht door de gemeente omdat ze expert zijn, hun zaakjes niet voldoende voor

---

[54] Zie (Koek 2008)

elkaar hebben.[55] Ze hebben allerlei interim-beleid over het hoofd gezien, waardoor het DCMR-advies niet wordt overgenomen voor wat betreft de uitspraken over groepsrisico's (!), of het voorleggen van het plan aan de Veiligheidsregio Rotterdam Rijnmond. Dat is een regio *"ingesteld nadat het kabinet, via het kabinetsstandpunt Veiligheidsregio's en de Beleidsnota Crisisbeheersing 2004-2007, kenbaar heeft gemaakt de oprichting van veiligheidsregio's belangrijk te vinden."*[56] Nee, die moet je natuurlijk niets vragen als je een pijpleiding met onduidelijke status te dicht langs een woonwijk hebt lopen.

Lastig voor de gemeente, die gevaarlijke pijpleidingen. Die komen ze zeker vaker plotseling tegen. Leert de gemeente Lansingerland daarvan?

b. Caleido

Caleido is de naam van een project van 60 starterswoningen in de Meerpolder. Voor € 180.000 konden mensen in 2010 een eigen huis kopen. Een mooi initiatief.

En toen ging alles mis. De gemeente Lansingerland is weliswaar een van de grootste Vinex-locaties van Nederland, maar die bouw ligt vrijwel stil. Met andere projectpartners bouwt de gemeente nu op onbenutte stroken, zoals langs gevaarlijke pijpleidingen. En dat moet snel. Lansingerland bouwt eerst en denkt dan na over de samenhang met de omgeving en financiële consequenties. De wethouder Projecten zei het treffend: "Gauw heien en bouwen".[57]

Bij Caleido werden eerst woningen verkocht, en daarna werd pas de inspraak met een transportbedrijf gedaan, en als sluitstuk was er aandacht voor het risico van de eerder genoemde pijpleiding die dicht tegen de starterswoningen aan ligt. Er ontstond schade: financiële problemen bij de huishoudens die investeerden in de starterswoningen en imagoschade bij de transporteur. Want die leek onder druk te komen af te zien van de rechten die hij had om een

---

[55] Zie (Gemeente Lansingerland 2009a), vergelijk met de behandeling van het rapport van Bureau Sight (in de paragraaf over herrie, vanaf blz. 24)

[56] Site van de Veiligheidsregio Rotterdam, www.veiligheidsregio-rotterdam-rijnmond.nl

[57] Zie (Strooij 2011a)

zienswijze in te dienen over het plotselinge verschijnen van allemaal woningen in zijn hindercirkel. De gemeente deed eerst of ze niet wist dat ze rekening moesten houden met dat transportbedrijf. Gelukkig dook een plankaart uit 2001 op die dat keurig aangaf. Die zette ik op het blog.[58] De transporteur werd door de gemeente afgekocht. De brandstofleiding ging niet weg.

Kleurenkaartjes en mijn berekeningen van Caleido

http://is.gd/jscalei2011

Het was inmiddels duidelijk dat het om een benzineleiding (K1) van Defensie ging. Van de eerder genoemde woningen aan de Meerweg zou dus ieder 1 meter moeten worden gesloopt. De pijpleiding is van de NAVO en leidt naar Rotterdam-The Hague Airport, en wordt in noodgevallen gebruikt. Wat die noodgevallen zijn wordt niet verduidelijkt. Bij een calamiteit met benzine gaat het niet alleen om dode eenden, zoals bij de eerder genoemde CO_2-leiding. De gemeente Lansingerland schrijft:

*"Voor klasse 1 vloeistoffen wordt aangenomen dat er bij een incident altijd ontsteking optreedt. Er is een kans op direct ontsteken en een kans op vertraagd ontsteken. Directe ontsteking leidt tot een **fakkel- en een plasbrand**. Een vertraagde ontsteking resulteert in een vertraagde plasbrand met warmtestralingseffecten. Ontvluchting in het geval van een fakkelbrandincident (is zichtbaar voor aanwezigen) en plasbrand is mogelijk, mits er geen bijzondere beperkingen zijn ten aanzien van zelfredzaamheid van aanwezigen."[59] (vet door mij aangebracht)*

De gemeente schrijft daarna: *"Voor deze starterswoningen hoeft geen rekening te worden gehouden met een beperkte zelfredzaamheid."* Starters met een rolstoel, of waar opa en oma regelmatig op de kinderen passen, kleine kinderen? Wat als starters in de woning dagopvang doen voor meerdere kinderen? Laten we de mening van de Rijksoverheid erbij nemen over zelfredzaamheid.[60]

[58] Hoe dat verder zat, zie (Smits 2011)

[59] (Gemeente Lansingerland 2011b), blz. 18, blz. 30 van de PDF

[60] Nederlands Instituut Fysieke Veiligheid, (De Jong en Lassche 2008)

Onderzoek van het Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties, einde 2006, heeft uitgewezen wie er ten tijde van een calamiteit kwetsbaar is als gevolg van het verminderd zelfredzaam zijn. In totaal betreft het 20%-25% van de Nederlandse bevolking. Hiervan woont slechts een klein deel in een instelling (ongeveer 0,5%-1%). Naast de reeds bekende groep van mensen met een handicap, 15% van onze bevolking, is deze groep in het onderzoek aangevuld met een deel kinderen jonger dan 14 jaar en ouderen boven de 65 jaar. De groep verminderd zelfredzame personen bestaat uit de volgende groepen waarvan sommige elkaar overlappen:

Beperking	**Aantal met een verhoogd risico bij een calamiteit**
Lichamelijk	590.000
Psychisch	100.000
Visueel	150.000
Auditief	100.000
Spraak	30.000
Verstandelijk	220.000
Conditioneel /chronische ziekte	500.000
Ouderen (65+)	500.000
Kinderen (<14 jaar)	1.500.000
Tijdelijke beperking	285.000

Bron: Ministerie BZK KBOH rapport november 2006

Naast de beperkingen die genoemd zijn in bovengenoemde tabel zijn voorts 1.500.000 mensen (9% van de Nederlandse bevolking) laaggeletterd dan wel kunnen slecht Nederlands spreken of verstaan (Zie www.lezenschrijven.nl).

NB: Bestaande informatie over hun veiligheid bij rampen en/of overstromingen is moeilijk of niet leesbaar / begrijpbaar.

De gemeente gaat er dus impliciet van uit dat er in de starterswoningen geen van deze categorieën mensen langdurig verblijven, of mensen die laaggeletterd zijn, of slecht Nederlands spreken of verstaan.

In de risicoberekening blijkt dat de behandelende ambtenaar zich een factor 10 vergist. Zij/hij is niet op de hoogte van de grootte van een hectare. De gemeente: *"De totale oppervlakte van het invloedsgebied*

is circa 24.000 m^2 (24 hectare)." Ik las er eerst ook overheen, en een gesprekspartner eveneens. Maar een hectare is echt 100x100 meter, dus 10.000 m^2, tipte de community rond het blog. De risicobepaling is op basis van het aantal personen per hectare. Bij een benzineleiding (K1) moet dat onder 255 personen per hectare blijven.

De gemeente vraagt de Veiligheidsregio Rotterdam Rijnmond om advies. Die oordeelt dat er vanuit de K1-pijpleiding aan weerskanten 40 meter effecten zijn bij een calamiteit. De woningen in die zone *"moeten beschermd zijn tegen branddoorslag en brandoverslag. Hierbij moet voor de gevels gericht naar de pijpleiding gedacht worden aan blinde gevels of het beperken van het glasoppervlak."* Dat is nou jammer, want de kopers hadden prachtige woningen gekocht met een raam, een deur, ramen op de slaapverdieping, en zelfs een dakkapel. In de verkoopdocumentatie: *"En op de zolderverdieping blijft er genoeg ruimte over om er je creativiteit op los te laten. Wordt het een **extra slaapkamer**, een werkkamer, een hobbyruimte of een extra speelplek voor de kinderen?"* (vet door mij toegevoegd)

Wat doet de gemeente met die dringende adviezen? Niets. Terwijl ook het Ministerie van VROM een zienswijze had ingediend, met als strekking dat de gemeente de adviezen van de Veiligheidsregio niet zo maar mocht "archiveren". Want dat mag. De wethouder beweerde vervolgens dat de Veiligheidsregio ermee had ingestemd. Dat moest hij later weer rechtzetten.[61]

Eind van het liedje is dat terwijl de gemeenteraad nog op de achterste benen stond, en een motie van wantrouwen wilde indienen, op 14 maart 2011 het Ministerie van Defensie plotseling de status van de pijpleiding veranderde. Het werd K2 (kerosine) of K3 (diesel), zonder effectzone. Maar dat is voor de bühne, want de gemeente Lansingerland maakt het niet uit. Boven op de pijpleiding zijn inmiddels speelplaatsen voor de kleintjes gebouwd. Leuk voor ze dat onder hun voetjes K3 soms kan optreden.

c. Vuurbal in de slaapkamer

Zoals gezegd, op de hogesnelheidslijn heeft de exploitant vanwege het geluid toestemming om te rijden met oude personenrijtuigen met half afgeschakelde remmen. Dat is een uitzondering die elders in

[61] Zie voor een mooi overzicht De Heraut (Strooij 2011b)

Nederland voor diezelfde rijtuigen niet geldt. Waar rijden die treinen zoal langs? Pal naast de HSL ligt een hogedrukgasleiding met aan weerszijden een zogenaamde "letaliteitszone" van 140 meter. Dat is niet het gebied waar bij een ramp roet in de tuintjes valt, zoals bij de Moerdijk-brand in het nieuws was. Wie in de Randstad woont mag rekenen op een wat hoger risico op allerlei rampen. Waarbij ramen uit de sponningen kunnen vliegen, het soms buiten raar ruikt, enz. Dat is wat gebeurt in het gebied ná de "letaliteitszone". De letaliteits-zone is waar doden vallen. Met 100% letaliteit op de hartlijn van de zone, en dan langzaam aflopend naar 0%.

Het volgende kaartje komt uit het voorontwerpbestemmingsplan van het Annie M.G. Schmidtpark:[62]

Selectie incidentscenario's
Van de beschouwde risicobronnen is één relevant incidentscenario beschouwd:
- fakkelbrandscenario.

Zelfredzaamheid
Voor het beschouwde scenario als gevolg van een fakkelbrandincident met een hogedruk aard-gastransportleiding geldt dat het uitstromende aardgas direct ontsteekt. Dit effect is zichtbaar voor de aanwezigen in het plangebied. Ontvluchting is mogelijk, mits er geen bijzondere beper-kingen zijn ten aanzien van de zelfredzaamheid van aanwezigen en de infrastructuur in de om-geving op een juiste manier is ingericht.

Er is een groot belang dat kinderen, senioren, gehandicapten, hiervan op de hoogte zijn, om maar even wat groepen te noemen met

[62] Zie (Sips 2009)

"bijzondere beperkingen ten aanzien van de zelfredzaamheid". Denk verder aan scholen, peuterspeelzalen, kinderdagverblijven, enz.

Die grijze zone van 140 meter aan weerszijden van de gasleiding kun je over de kaart leggen. Dat ziet zo uit als op het kaartje hier onder.

De kans op een calamiteit met de hoge druk gasleiding is klein. Berekend op 1 op 1 miljoen. Echter, er zullen best mensen daar wonen en meedoen met de Staats-loterij. De grijze zone stelt de "letaliteitszone" voor. Doe je mee aan de Staats-loterij dan is de kans op een prijs van 1 miljoen euro of meer ongeveer 1 op 3,5 miljoen. Woon je in die huizen onderaan het kaartje, dan heb je dus meer kans om te overlijden door een calami-teit, dan dat je een miljoen krijgt op het lot dat je bij de sigarenboer kocht. Je doet door daar te wonen al mee aan een loterij met een grotere "winkans".

Ik heb eind februari 2010 vragen gesteld aan de gemeente of de kopers en huurders in Rodenrijse Zoom hiervan op de hoogte zijn. Ze hebben even moeten zoeken naar een ambtenaar die daar wat zinnigs over kan zeggen. Het antwoord: "Niet actief". De mensen moeten vertrouwen op de campagne "Wat te doen als de sirene gaat", zonder te weten of ze in een letaliteitszone wonen. Om dat te weten te komen moeten ze op internet kijken. Maar ze horen niet dat ze dat zouden kunnen doen.

d. Slotopmerkingen

Het zal best zijn dat de gemeente alleen met de mond rationaliteit belijdt, dat raadsleden de tijd en bewustzijn ontbreekt om kennis te nemen van rapporten over veiligheid, en dat het gemeenten ook gewoon is toegestaan een eigen afweging te maken over de "aan-vaardbare kans op een ramp". Toch lijkt hier sprake van een *disaster*

waiting to happen. Bedreigen gemeenten als Lansingerland niet lijf en leden van hun inwoners door de gebrekkige afweging van risico's?

Lansingerland is hierin vast niet zo bijzonder, naar wat ik hoor en wat te lezen is in het rapport van VROM "Evaluatie Verantwoordingsplicht Groepsrisico".[63] Dat rapport geeft hier de aanknopingspunten. Hoe zit het met de "aanvaardbaarheid van de kans op een ramp"? Wat is de plaats van de Veiligheidsregio's in het openbaar bestel? Worden adviezen van de Veiligheidsregio's opgevolgd, of alleen opgenomen in raadsstukken en daarna terzijde gelegd? Hoe wordt het publiek voorgelicht en geïnformeerd? Wordt het publiek bij nieuwbouwprojecten, waar de gemeente belanghebbende is in de verkoop, net zo goed of slechter geïnformeerd?

---

[63] (Iserief, Boxman, en Kuppen 2010)

Hoofdstuk 4. **Probleem 3: financieel risicogedrag**

Het gebrek aan rationaliteit en de volledige vrijheid risico's zelf af te wegen leiden naar een derde probleem: overmatige schulden. Vorig jaar presenteerde Deloitte Real Estate Advisory in opdracht van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het Ministerie van Infrastructuur & Milieu een onderzoek waaruit blijkt dat 35 gemeenten onder curatele van de Rijksoverheid dreigen te komen wegens voortdurende tekorten op de begroting.[64] In Trouw van 16 januari 2012 stond een artikel over een (nog steeds niet vrijgegeven) rapport van het Vakberaad Gemeentefinanciën van de provinciale toezichthouders, die alle jaarrekeningen van 2010 onder de loep nam.[65] Zeker 64 gemeenten, 15 procent van het totaal, verkeren financieel in gevaar. De VNG presenteerde eind mei 2012 een lijst van gemeenten en hun schulden per eind 2010.[66] Lansingerland telt ongeveer 56.000 inwoners, heeft een schuld van pakweg 280 miljoen euro en staat ook nog eens (zelfstandig) garant voor 150 miljoen euro. De VNG heeft een kengetal berekend: bij welke gemeenten is de bruto schuld ten opzichte van de inkomsten hoger dan 130%? Dat zijn 41 gemeenten van de lijst. De gemeente Reeuwijk is inmiddels opgeheven, en samengegaan met Bodegraven. Zo resteren 40 gemeenten. Wat betreft de EMU schuld-ratio staat Lansingerland op de 12e plaats. In Deel 3 van het boek ga ik verder in op de gemeenteschulden.

a. Mis

Als het mis gaat en een gemeente onder "artikel 12" van de Financiële-verhoudingswet[67] komt te vallen, verliest het de regie over de eigen financiën. De gemeenteraad wordt buiten spel gezet, en de gemeentelijke lasten gaan omhoog. In deze tijd betekent dat dat niet

---

[64] Zie (Celik en Berns 2011)

[65] Zie (Van Meteren 2012)

[66] Zie (VNG 2012b)

[67] "Artikel 12" uit de Financiële-verhoudingswet, zie http://nl.wikipedia.org/wiki/Artikel_12-status . In het verleden kregen gemeenten extra geld, maar door de crisis is dat er niet als veel gemeenten tegelijk onder curatele komen.

alleen de lokale democratie grotendeels buiten werking wordt gesteld (relevant voor politicologen en burgers), maar dat ook sprake is van een dubbele lastenverhoging. Niet alleen de lastenverhoging door de bezuinigingsoperaties van het Rijk, maar daarbovenop hogere lokale belastingen. Slecht voor consumenten en bedrijven.

Artikel-12 gemeenten krijgen normaal gesproken een financiële injectie van het Rijk, maar als te veel gemeenten tegelijk omvallen zal de spoeling dun worden. Wat de duur van de curatele verlengt. De Lansingerlandse PvdA-nieuwsbrief van 10 juni: *"Verkennend overleg met de VNG en de provinciaal toezichthouder wijst er op dat de problematiek van de tekorten op de grondexploitaties wel wordt onderkend maar dat er vooralsnog rekening mee moet worden gehouden dat hiervoor geen extra middelen van het rijk zijn te verwachten en dat de gemeenten dit zelf moeten oplossen."*[68]

Houdt het verschijnsel van exorbitante gemeenteschulden (te onderscheiden van een normale schuldpositie, onderdeel van een reguliere bedrijfsvoering) verband met de gebrekkige rationaliteit, en de manier waarop met andere risico's, zoals veiligheidsrisico's, wordt omgegaan? Dat grondexploitatiebeleid een zeer complexe materie is, die raadsleden boven de pet gaat, was al in 2005 geconstateerd door de gemeenteraad van Nijmegen, en de PvdA-fractie in Berkel en Rodenrijs.[69] Maar dat geldt voor alle gemeenten, en is geen verklarende factor, hooguit een reden om gemeenten minder vrijheid te geven.

Als laatste speelt mee dat de gemeentelijke schulden onderdeel zijn van de nationale EMU-schuld. Het totale nationale financieringstekort mag maximaal 3% zijn van het bruto binnenlands product. Het afgesproken maximale gemeentetekort is 0,38% van het bruto binnenlands product. Dat beperkt dus de vrijheid van de nationale (en provinciale) overheid. Komt de Nederlandse regering (met overige regionale overheden) uit op 2,8% begrotingstekort, en gemeenten op 0,3%, dan zou een Europese boete volgen vanwege het totaal van 3,1%.

De vermeende soevereiniteit van gemeenten heeft dus nogal wat consequenties als gemeenten zich te grote vrijheden veroorloven. De

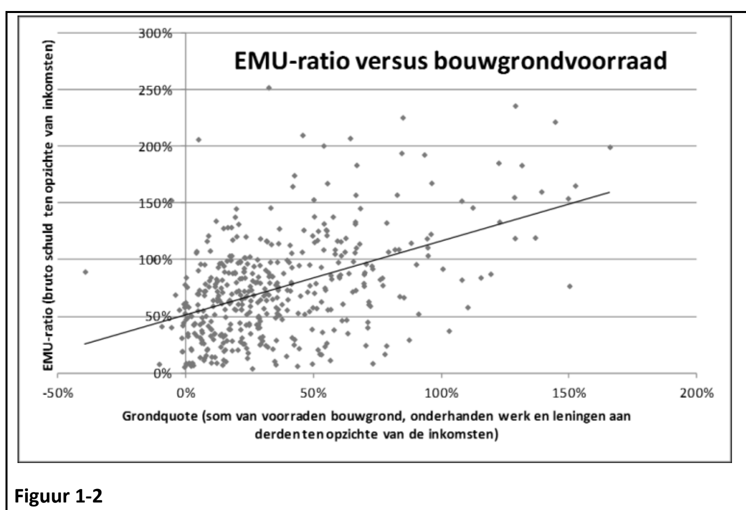
---

[68] Zie (G. Bovens 2012a)

[69] Zie (PvdA 3B gemeenten 2005)

concept-Wet Houdbare Overheids Financiën (Wet HOF) wil gemeenten meer aan banden leggen.

Artikelen over de oorzaken van de gemeenteschulden gaan vaak over de problemen met de woningbouw. Gemeenten maken schulden om grond in bouwgrond om te zetten, maar kunnen die schulden niet aflossen omdat de bouw stagneert. Als we uit de tabel van de VNG de kolom van de bouwgrondvoorraad plotten tegen de kolom van de EMU-ratio, dan krijgen we dit beeld:

Figuur 1-2

Er is dus verband tussen bouwvoorraad en schulden, maar de ene gemeente doet het beter dan de andere.

Bij Lansingerland zit er nog een andere kant aan. In april 2011 was er een overleg tussen de gemeenteraad en Commissaris van de Koningin Franssen. Al snel ging het over geld, in verband met de penibele situatie van onze gemeente. Franssen zou hebben gezegd dat hij leiding gaf aan de armlastigste provincie van Nederland. Vervolgens ging het over herindelingen, en in het bijzonder over Boskoop. En dat is heel interessant. Want Boskoop is al in 2000 verzeild geraakt in een curatele-situatie, vanwege de veengrond en daarbij horende hoge kosten. Op 30 juni 2011 werd besloten dat de gemeente per 1 januari 2014 zal fuseren met Alphen aan den Rijn en Rijnwoude.

Franssen zou een opmerking hebben gemaakt over het hoge voorzieningenniveau van Lansingerland. En om dat te houden zullen we in

de toekomst niet om een fusie heen kunnen. Zeker ook omdat veel geld moet worden bijgeschreven op de rekening van projectontwikkelaars waarmee de gemeente bouwclaims heeft afgesproken.

De beoogde samenvoegingskandidaat van Lansingerland is Pijnacker-Nootdorp, en de nieuwe gemeente moet Oostland gaan heten. Dat is geen geheim, en heeft Commissaris van de Koningin Franssen al meerdere malen laten horen. *"In de toekomst is één gemeente Oostland echter niet uitgesloten. Maar eerst moet Lansingerland nog 'landen'. De fusie van Berkel en Rodenrijs, Bergschenhoek en Bleiswijk is daar nog niet helemaal verwerkt."*[70]

Discussiestuk "De Toekomst van Lansingerland

http://is.gd/jstoek2011

In 2011 ontstond door bijdragen uit de community rond het blog het discussiestuk "De Toekomst van Lansingerland". Dit boek borduurt daar min of meer op voort.

b. Slotopmerkingen

Gemeenteraden bestemmen op grond van politieke afwegingen geld voor doeleinden. Bij discussies over lastendruk komen gemeenteraden niet uit met het beschikbare geld, en overwegen ze om burgers en bedrijven extra te laten betalen. Die voelen dat meteen, en kunnen zich daarover uitlaten via de gebruikelijke participatiekanalen. Bij schulden komt de gemeenteraad eveneens niet uit met het beschikbare geld, maar wordt ervoor gekozen geld op te halen op een manier die niet direct door burgers en bedrijven wordt gevoeld. Als de schulden te groot worden, barst de bom, en worden burgers en bedrijven alsnog aangeslagen, tamelijk plotseling, en voor een relatief groot bedrag. De slogan "Lenen kost geld", gaat immers ook voor de (lokale) overheid op. Er zit dus een democratisch mankement aan schulden, met negatieve gevolgen voor de verhouding tussen bestuur en inwoners.

[70] Zie (Telstar Online 2010)

Hoofdstuk 5. **Probleem 4: de inspraakpoppenkast**

Over inspraak en interactieve beleidsvorming is het nodige geschreven. In 1996 maakte Veldboer korte metten met inspraak: *"Inspraak is een vorm van bestuurlijk handelen die hoort bij de cultuur van de jaren zeventig, maar niet meer past in de zakelijke, geïndividualiseerde cultuur van de jaren negentig. Burgers willen vanaf het begin serieus worden genomen en niet op het einde van de rit een uitnodiging voor een bijeenkomst in een zaaltje ontvangen."*[71] In 2001 was er nog het boek van het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) waarin duidelijk werd gemaakt *"dat ook mislukking dichtbij ligt, dat interactieve processen complex zijn, veel inspanning van de participanten en een goede opzet en uitvoering van de procesbegeleider vergen."*[72] Zijn gemeenten daar altijd toe bereid en in staat?

De studie van vorig jaar over de staat van de democratie begint het hoofdstuk over participatie met de uitspraak van Dalton: *"The cure for democracy is more democracy"*[73]. Vooral gemeenten waren gecharmeerd van de inspraak als instrument. Maar, de auteur, Anchrit Wille, toont een participatie-paradox aan: *"naarmate er meer en intensievere vormen worden aangeboden om in de politieke besluitvorming te participeren, zal een steeds kleinere groep daarvan gebruik maken. Het zijn vooral minderheden van politiek vaardige en gemotiveerde die veel vaker gebruik maken van de nieuwe democratische mogelijkheden om politiek te participeren."* Zij slaat de spijker keihard op de kop: *"Het idee dat burgers in groten getale warm lopen om een inbreng te hebben in overheidsbeleid lijkt onjuist. Burgerschap is voor veel burgers veeleer een zijdelingse aangelegenheid."* Wille brengt het idee van de "stealth democracy" op.[74] Professionele politieke vertegenwoordigers leggen zich plichtsgetrouw toe op politieke uitwisseling van argumenten en besluitvorming, zodat de rest van de bevolking zich grotendeels ongestoord kan bezighouden met andere activiteiten. Dat voor de ongeïnteresseerde burger te vertalen valt als: ik betaal belasting, maar dan wil ik de overheid niet zien, niet horen en niet ruiken.

---

[71] Zie (Veldboer en Munter 1996)

[72] Zie (Edelenbos en Monnikhof 2001)

[73] Zie (Wille 2011)

[74] Net als een hoofdstuk eerder (Leyenaar en Jacobs 2011)

Kijk naar VPRO's "De Inspraakpoppenkast"

http://is.gd/slagpoppen

Als gemeenten zo van gecharmeerd zijn van inspraak, terwijl de burger meer heeft met "stealth democracy", dan wringt dat toch? Tijdens politicologenbijeenkomsten hoorde ik meerdere malen de verzuchting over opgelegd pandoer. Alsof sinds de tijd van Veldboer weinig vooruitgang is geboekt. Bestuurders zorgen eerst voor draagvlak onder gelijke en bovengeschikte gremia, financiën, planvorming, en komen daarna pas naar de burger, en als die iets heel anders wil, dan gaat het toch door. De vrijzinnige VPRO heeft met het populaire programma "De Slag om Nederland" de laatste maanden inzichtelijk het gemeentelijk falen op televisie gebracht. Vooral aflevering 3: "De inspraakpoppenkast".[75]

In Hillegersberg (rijk) hebben ze minder last van de overheid dan in Schiebroek (minder rijk):

'Ieders buurman is hier advocaat'

Burgers Hillegersberg-Schiebroek houden bestuurders scherp

Bron: Rotterdams Dagblad, 11 juli 2003

Men neemt de burger niet serieus ("deelraadsvoorzitter" is equivalent aan burgemeester van een deelgemeente):

Deelraadsvoorzitter: 'Geklaag van bewoners is een spel'

Bron: Rotterdams Dagblad, 6 april 2001

'Rijke mensen pesten'

Miljonairs uit chique wijk Trompenberg verzetten zich nog steeds tegen komst asielzoekers, maar de burgemeester wil van geen wijken weten

Bron: Elsevier, 20 juli 2002. Over een wijk in Hilversum.

Ik adviseer burgers in hun contact met de overheid altijd zo vroeg mogelijk en duidelijk mogelijk een (figuurlijk) geslepen mes op tafel te leggen, en een (figuurlijk) pistool in de broekband te tonen. De

[75] Zie (Vroegindeweij 2012a)

overheid is gewetenloos, gevaarlijk, onberekenbaar. Als de overheid lijdt aan dadendrang kan ze die het beste botvieren op andere burgers dan jij. Doe niet mee met praatgroepen van de overheid.

Als burgers advocaten inschakelen om hun gelijk te halen, omdat volksvertegenwoordigers doof zijn, dreigt juridisering van de politiek. Steeds vaker hoor ik dat burgers, die bij een wethouder komen praten, ook een ingehuurde externe jurist (en niet de goedkoopste) aantreffen. Die het standpunt van de overheid verdedigt, in plaats van gezamenlijk naar een oplossing zoekt. De burger maakt dan twee maal kosten. Één keer via de gemeentelijke lasten aan die ingehuurde pief, en één keer om zelf zwaar geschut mee te nemen. De rechtsgang van PVV-leider Wilders om een Kamerbesluit te dwarsbomen past wat dat betreft in een groeiende traditie.

De Slag om Nederland komt met een complete checklist:

> Plant de gemeente of provincie een groot infrastructureel project in uw omgeving? Wilt u goed beslagen ten ijs de inspraak procedure in? Hieronder een aantal tips.
>
> -Zorg dat u er op tijd bij bent;
>
> -Ga niet in een klankbordgroep zitten;
>
> -Regel uw eigen expert;
>
> -Mobiliseer de media (De Slag om Nederland);
>
> -Overtuig lokale politici van uw gelijk.
>
> Dreigt het alsnog mis te gaan, gaat u dan op zoek naar beschermde planten of dieren die uw gebied bevolken.
>
> Succes!

Gemeenten zijn gecharmeerd van inspraak, volgens de nationale audit. Terwijl de burger steeds minder geïnteresseerd is. De VNG constateert dat het burgers en bedrijven vooral gaat om de prestatie van gemeenten. Hoe moet het dan verder met inspraak in gemeenten?

Als vooral gemeenten zo gecharmeerd zijn van inspraak, wat was ook alweer de bijzondere kracht van lokaal bestuur? Dat ze inspraak op een goede manier zouden kunnen afhandelen, met betrekken van de burger, omdat ze zo dicht bij de burger zitten? Of zelfs inspraak niet

nodig zou zijn, omdat het lokaal bestuur zo dicht op de burger zit dat het weet wat er leeft, en zelf de afweging kan maken.

Lansingerland heeft enig track record op dit gebied, maar ik kan er niet veel over zeggen, omdat ik dan misschien de belangen schaadt van de mensen die hun licht kwamen opsteken. Niet dat ik veel kan helpen. Neem de checklist van De Slag om Nederland, en laat je niet kisten!

De PvdA meldt dat de burger niet gaat worden betrokken bij de beleidsvoorbereiding, en alleen bij de uitvoering. Om dat in goede banen te leiden komt er een aparte functionaris die nut en noodzaak van burgerparticipatie en burgerinitiatieven hoog op de werkagenda van het gemeentelijk apparaat gaat zetten en die de ambtelijke staf behulpzaam zal zijn om het een prominent plekje te geven bij het opstellen van nieuw beleid.[76]

---

[76] Zie (G. Bovens 2012e)

Hoofdstuk 6. **Probleem 5: integriteitsproblemen en bestuurlijke desinteresse**

a. Corruptie neemt toe

De politicologen die vorig jaar de academische studie uitvoerden hadden veel vertrouwen in mechanismes en controleurs.[77] Maar volgens het tweede rapport van Transparency International Nederland (TI-NL) over het Nederlandse Integriteitssysteem (NIS), gemaakt in het kader van het Programma "Preventie en bestrijding van criminaliteit" van de Europese Commissie, neemt corruptie in het openbaar bestuur toe, ondanks een veelheid aan wetten en regels die dat moeten voorkomen.[78] Tegelijkertijd ontbreekt goed zicht op de omvang van integriteitschendingen onder ambtenaren en politici. Het beleid om corruptie en integriteitschendingen te bestrijden vertoont belangrijke zwakke plekken. Het blad "Binnenlands Bestuur" citeert onderzoeker Willeke Slingerland van Saxion Hogeschool, die het onderzoek uitvoerde in opdracht van Transparancy International: de voornaamste oorzaak van de matige score van Nederland is het taboe dat rust op elkaar aanspreken op corruptie en integriteit.[79] Organisaties en personen kijken niet kritisch naar zichzelf als het gaat om corruptie en integriteit.[80]

Transparency International (TI) gaat ook in op lokale overheden. Ze merken bijvoorbeeld op dat de nieuwe wet aangaande de financiering van politieke partijen (Wfpp) niet doorwerkt op lokaal niveau. Die wet voldoet niet volledig aan de aanbevelingen van GRECO. Dat is de *Group of States against Corruption*, een orgaan van de Raad van Europa dat corruptie monitort. TI merkt op dat de drempel voor het melden en openbaar maken van giften relatief hoog is. Ze bevelen

[77] Zie (De Graaf e.a. 2011)

[78] (Slingerland e.a. 2012)

[79] Zelfs in een gemeente die al een paar integriteitsonderzoeken achter de rug heeft is het moeilijk om over integriteit te praten. Een raadslid in Lansingerland merkte onlangs op dat een lid van B&W in drie van de vier geplande reclamezuilen langs de snelweg belangen had, terwijl er geen precariorechten werden gevraagd. Die discussie werd door de commissievoorzitter, lid van de bestuurscoalitie, niet toegestaan (Gemeente Lansingerland 2012f) (geel gemarkeerde gedeelte)

[80] Zie (Buitelaar 2012)

aan, om belangenconflicten te voorkomen, dat de financiering van lokale politieke partijen wordt gereguleerd.

In drie aparte paragrafen gaat TI in op eerder onderzoek naar lokale overheden. Het eerste onderzoek is uitgevoerd door de Vrije Universiteit Amsterdam, met prof. Huberts als tweede auteur. TI haalt uit het onderzoek van Van den Heuvel, Huberts, e.a. [81] dat de voornaamste conclusie is dat het aantal onderzoeken naar vermeende corruptie en fraude in gemeenten is toegenomen.

Dat lijkt strijdig met het verhaal in de nationale "audit". Daar schrijven De Graaf en dezelfde Huberts dat gemeenten een goed arsenaal van integriteitsbeleidsinstrumenten hebben, dat het aantal veroordelingen per jaar al vijftig jaar op twee handen te tellen is, dat we volgens Transparency International op de 6e plaats staan van minst corrupte landen, en dat we moeten uitkijken voor inflatie van het begrip "corruptie". Wat betreft die ranglijst, het is, zoals De Graaf en Huberts zeggen, alleen een "perceptie-index": wat vinden we er zelf van.[82]

Een greep uit de media van gemeenten hier in de buurt die integriteitsonderzoeken hielden: Schiedam (burgemeester, 2011), Capelle aan den IJssel (wethouder, 2007), Delft (burgemeester), Lansingerland (wethouder 2x). Aan de andere kant van het land, Roermond, was een voor politicologen bijzonder interessante kwestie. Eerdergenoemde hoogleraar Bestuurskunde Huberts (VU Amsterdam) en de aan de Universiteit Maastricht verbonden criminoloog Nelen werden in oktober 2011 door Dagblad De Limburger gevraagd als deskundigen voor een stuk over de integriteit van VVD-wethouder, Statenlid en senator Van Rey. De VVD Roermond reageerde furieus met een persbericht waarin de beide hoogleraren prostituees werden genoemd. De journalist kreeg zijn artikel thuis door de brievenbus met een vis erin verpakt en een briefje met de tekst "Krant met stinkende bijsmaak".[83]

Zie de fantastische foto van de in een krant verpakte vis

http://is.gd/limbvis2011

[81] Zie (Van den Heuvel e.a. 2010)

[82] En in 2007, 2008, 2010 en 2011 staat Nederland niet op 6, maar op 7.

[83] Zie (Redactie De Limburger 2011)

Vervolgens deden voormalig minister van Justitie Winnie Sorgdrager en hoogleraar Paul Frissen onderzoek waarin ze bevestigden dat Van Rey jarenlang de schijn van belangenverstrengeling heeft gewekt vanwege zijn vriendschappelijke activiteiten met een projectontwikkelaar. Maar ze vonden geen bewijs dat de VVD'er zichzelf heeft verrijkt of de gemeente financieel heeft benadeeld. De "kwestie van Rey" is bij het afsluiten van dit boek weer actueel.

Er is een integriteits- of corruptieparadox: meer aandacht en meer interne onderzoeken wijzen op meer strijd tegen corruptie en niet op meer corruptie. Aan de andere kant komen De Graaf en Huberts zelf met het gegeven dat een groot deel van de corruptiegevallen niet aan de oppervlakte komt. Dat er sprake is van een "dark number". Logisch geredeneerd vergoelijken De Graaf en Huberts daarmee de situatie onterecht. Immers, als het "dark number" een gegeven is, en een groot deel van de corruptiegevallen onbesproken blijft, is meer onderzoek nodig.

In beide publicaties maken de auteurs onderscheid tussen "corruptie" en vriendjespolitiek, slechte informatieverstrekking, en deelnemen aan besluitvorming terwijl eigen belangen meespelen.

TI haalt een verklaring voor het "dark number" uit het onderzoek van Van den Heuvel, Huberts, e.a. Onderzoeken naar bestuurders en raadsleden zouden achterlopen omdat integriteitsbeleid nog "nieuw" is. In 2010 had vier procent van de gemeenten nog geen integriteitsbeleid.

En ook daar zijn gradaties in. Lansingerland had in 2007 al een gedragscode voor het college, maar die werd niet gehandhaafd. Toen vanaf 2011 aan het licht kwam dat afspraken in die gedragscode niet werden nageleefd verklaarde het college dat dat kwam omdat de gedragscode niet was vastgesteld door de gemeenteraad.

TI wijst via het onderzoek van Van den Heuvel, Huberts, e.a. erop dat ondervraagden niet geheel bekend waren met integriteitsbeleid, en dat gemeenten moeite hadden om de onderzoekers te voorzien van het totale aantal integriteitsonderzoeken. Ik vind de constateringen van TI uit het onderzoek van Van den Heuvel en Huberts op gespannen voet staan met het artikel van De Graaf en Huberts in de nationale audit.

Het tweede onderzoek dat TI citeert is de rapportage "Fraude- en integriteitsbeleid decentrale overheden en politie" van Deloitte Forensic & Dispute Services uit 2010.[84] Deloitte constateerde dat provincies, gemeenten, waterschappen en de politie over het algemeen het wettelijk verplichte integriteitsbeleid goed had opgezet, maar dat in de dagelijkse praktijk de organisatiecultuur en het leiderschap zwak is.

Het derde onderzoek is van de Rijksrecherche: *"Niet voor persoonlijk gebruik! Omkoping van ambtenaren in de civiele openbare sector"* uit november 2010.[85] TI haalt er specifiek de "dark number"-kwestie uit. Volgens TI laat dit onderzoek zien dat het onmogelijk is om vast te stellen in welke mate omkoping wordt ontdekt, onderzocht en gerapporteerd, als alleen de vermeende misdaadgevallen in beeld komen. In de praktijk worden vermeende integriteitsovertredingen in de Nederlandse publieke sector niet formeel gerapporteerd, maar vooral intern onderzocht of met gebruikmaking van private forensische onderzoeksbureaus. En dat laatste zelfs als het gaat om integriteitsovertredingen die formeel misdaden zijn.

Al deze kwesties zijn slecht voor het aanzien van het bestuur, voor de reputatie van de betrokkenen zelf, en kosten veel geld. Pakweg anderhalve ton voor een gemiddeld onderzoek.

Als we de term "corruptie" even laten voor wat het is, en meer kijken naar de bredere term "integriteitsproblemen", dan is dat misschien de tegenvoeter in het openbaar bestuur van de desinteresse en het cynisme van de burger. Bestuurders houden er nogal wat nevenactiviteiten op na. Of verliezen hun hoofdtaak uit het oog in "spannender" gremia. Is er misschien een voorkeur voor vergadercircuits zonder democratisch "op de vingers kijken", waar gelijkgestemden gewoon onder elkaar beslissingen kunnen nemen. Bilderberg-Group-in-de-polder. Of de ultieme vorm van "stealth democracy"?

b. Regiovorming als speeltuin tegen verveling?

Ik las een interessante aanzet tot een onderzoeksagenda voor regiovorming in Vlaanderen. Daarin is aandacht voor de intrinsieke

[84] Zie (Den Hartigh, Vollebregt, en Berendsen 2010)

[85] Zie (Rijksrecherche 2010)

noodzaak van netwerken: *"Een andere politieke drijfveer voor regionalisering is het feit dat lokale overheden vele zaken niet meer alleen kunnen oplossen. Het besturen van een stad is een complexe zaak."*[86] Toch, als bestuurders voortkomen uit de samenleving waar minder belangstelling is voor de overheid, dan moet er ook worden gedacht aan de niet-democratische organen waarin lokale bestuurders deelnemen vanwege de carrièremogelijkheden, vanwege de netwerkmogelijkheden, en om buiten democratische controle om "dingen te regelen".

In een eerste versie van dit boek, in juni, gebruikte ik als illustratie een artikel uit het blad Binnenlands Bestuur uit 2011. Het ging over een burgemeester (niet democratisch gekozen, maar benoemde bestuurder) die als portefeuillehouder van de Stadsregio Rotterdam (niet democratisch regionaal openbaar lichaam, het Kabinet Rutte had het voornemen die op te heffen) zei "geen boodschap" te hebben aan bezwaren van de gemeenteraad van Ridderkerk (democratische volksvertegenwoordiging) om een nieuw bedrijventerrein te stichten. De aangrenzende gemeente Barendrecht zou het betreffende Ridderkerkse grondgebied maar moeten overnemen, want die wilde wel nog een bedrijventerrein.[87] Die burgemeester/portefeuillehouder is burgemeester van Lansingerland, dat volgens de Jaarrekening 2011 kampt met tegenvallende verkopen van de eigen bedrijventerreinen. Waar deze burgemeester tevens in het college portefeuillehouder "Economische Zaken" en "Realisatie Bedrijventerreinen" is. In dezelfde regio, de Stadsregio Rotterdam. Het lijkt een bestuurder die het zo druk heeft met regionale werkzaamheden dat hij uit het oog verliest wat zijn opdracht was in het baantje waarvoor hij was benoemd.

De Slag om Nederland verfilmde deze kwestie in aflevering 19, "De knoop van Ridderkerk".[88] De voice-over: *"Bestuurders moeten er eerlijk over zijn als verzet met draconische middelen wordt gebroken."* De brief met de dreiging van de Stadsregio dat landjepik niet is uitgesloten staat in de literatuurlijst van dit boek als (Stadsregio Rotterdam 2010). Online gezet door de SGP Ridderkerk.

---

[86] Zie (Temmerman en De Rynck 2012)

[87] Zie (Binnenlands Bestuur 2011)

[88] Zie (Vroegindeweij 2012c)

Wij vragen u om, naast een inpassingsplan, ook een zodanige grenscorrectie in uw besluitvorming mee te nemen, dat Rotterdam en/of Barendrecht op een verantwoorde wijze de realisatie van het bedrijventerrein ter hand kunnen nemen.

Kijk eens in het woordenboek wat dreigen en bedreigen is: iets onaangenaams in het vooruitzicht stellen. Als Ridderkerk niet zou meewerken, dan zou er een gebiedscorrectie plaatsvinden en zou het bedrijventerrein er komen. Als Ridderkerk zou meewerken, dan zou het bedrijventerrein er komen. Een *offer you can't refuse*?

Promo van De Slag om Nederland over de "brute bestuurder"

http://is.gd/slagridpromo

Uitzending over landjepik in Ridderkerk

http://is.gd/slagridland

c. Horti-avonturen onder hoogspanning

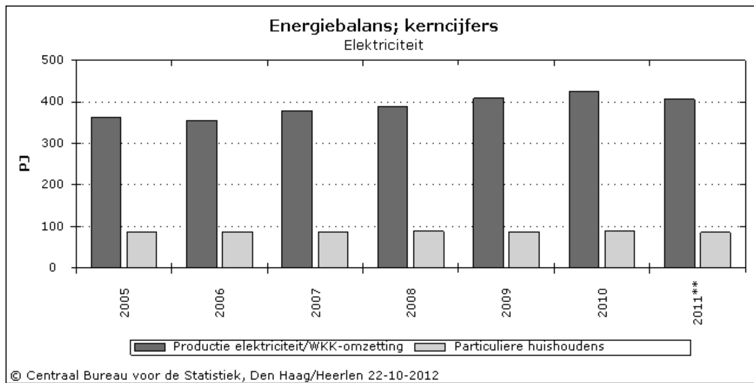
Op mijn blog stond al eens een artikel over horti-avonturen, de toenemende activiteiten en bij gevolg stijgende uitgaven van Lansingerland aan de tuinbouwsector. Daar kom ik zo op terug. De afgelopen weken kreeg ik van mijn collega-blogger op Lansingerland.info[89] een aantal artikelen met daarin onderbouwing die verband houdt met mijn eigen verhaal. En er naadloos vóór past. Het gaat in dit verhaal niet zozeer om de integriteit van functionarissen, als om de integriteit van beleid. Is de overheid met iets bezig dat een maatschappelijk probleem oplost? Dat een duidelijk maatschappelijk doel dient?

We lezen in de media veel over energieschaarste, en de keuzes die Nederland moet maken voor groene stroom. Wist u dat Nederland sinds 2009 netto-exporteur van elektriciteit is? Dat zal tot minstens 2030 zo blijven. De consumptie stijgt immers maar langzaam, hooguit 1% per jaar, maar het geproduceerde vermogen gaat veel sneller omhoog.[90]

[89] Een deel staat al online (Lansingerland.info 2012)

[90] Zie (Swertz en Wessels 2011), (NOS Nieuws 2006) en het artikel in het tijdschrift "Policy Studies" door mensen van ECN (Daniëls e.a. 2012)

Een belangrijke factor in de stijging van de productie is die door warmte-krachtkoppeling (WKK). Dat is het omzetten van (rest)warmte in stroom. CBS laat de volgende grafiek zien: [91]

Figuur 1-3

Agentschap NL, de subsidiefabriek van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw (!) en Innovatie, legt op de website uit dat er steeds meer WKK-installaties in de tuinbouw zijn gekomen. *"Voor veel tuinders is de energiezuinige techniek om warmte en elektriciteit op te wekken aantrekkelijk. Een bijkomend aandachtspunt is het groeiende WKK-vermogen in de glastuinbouw: van 1.650 MW (elektrisch) tot 3.000 MW in 2010."* Moderne kassen zijn kleine energiecentrales, die elektriciteit leveren als men het zelf niet nodig heeft of als de prijzen goed zijn.

Het leek zo mooi te zijn: *"Gasmotoren in WKK-installaties zorgen in de glastuinbouw voor een volledige benutting van de opgewekte elektriciteit, van vrijwel alle opgewekte warmte en vaak ook van de* CO_2 *in de rookgassen. Dit maakt dat WKK-installaties 15 tot 40 procent primaire energie kunnen besparen."* Telers konden tot eind 2006 maximaal tien jaar een subsidie van maximaal zeven eurocent per kWh ontvangen, een regeling die te succesvol en daarom te duur werd.

De milieuvoordelen werden zo teniet gedaan. *"Op nationaal niveau is de reductie van broeikasgassen door deze installaties lager dan men zou verwachten. Het effect van deze uitstoot van het WKK-park is*

---

[91] Tabel en grafiek via (CBS StatLine 2012)

relatief groot op de totale uitstoot van overige broeikasgassen in de glastuinbouw. Een paar procent van het aardgas (overwegend methaan met een 'global warming potential' (GWP) van circa 26) wordt onverbrand weer uitgestoten." En dus is er sinds 2008 geen subsidie meer voor. Er is wel een nieuwe subsidie voor WKK-installaties die gebruik maken van hernieuwbare energiebronnen, zoals biomassa of aardwarmte, de regeling SDE+. Agentschap NL: *"Voor de SDE+ 2012 is een budget van 1,7 miljard euro beschikbaar om projecten te ondersteunen."*

Het in een paar jaar verdubbelde WKK-vermogen in de glastuinbouw zorgt voor hoofdbrekens. Het hoogspanningsnet kon de decentraal opgewekte energie vanuit geconcentreerd gelegen kassen niet aan. In het Westland moest 'congestiemanagement' worden ingesteld. De lokale productie in het Westland was ongeveer tweemaal zo groot als de lokale afname.[92] Dat kostte veel geld.

Een bank met ideeën

De wethouder van de gemeente Westland, nu burgemeester van Lansingerland, stuurde een brandbrief over de congestie naar de Minister van Economische Zaken, met cijfers die van de Rabobank afkwamen.[93]

De Rabobank heeft namelijk een bijzondere rol hierin. Het aandeel van de totale land- en tuinbouw in het bruto binnenlands product (bbp) is afgenomen van 3,2% in 1995 naar 1,5% van het bbp in 2011. Maar dat is juist de sector waarin de Rabobank actief is, want de bank financiert ongeveer 80% van de tuinbouwbedrijven. Greenport Westland-Oostland is het grootste tuinbouwcluster van Nederland en ligt centraal in de metropoolregio Rotterdam-Den Haag. Het Kabinet heeft de tuinbouw aangewezen als één van de negen topsectoren in Nederland.[94]

Een Rabo-directeur, tevens bestuurslid van Greenport Holland[95] vertelt erover in Foodlog.[96] De toestand is zorgelijk, aangezien de

---

[92] Zie (Westland Energy Solutions 2010)

[93] Zie (Boerderij 2007)

[94] Zie (Redactie InfothuisTV 2012)

[95] http://greenportholland.com/#!greenport-holland/bestuur?id=1030

[96] Zie (Van Velden 2012)

Bekijk het filmpje van het Financieele Dagblad

http://is.gd/fdtuin

Nederlandse tuinbouw onfinancierbaar dreigt te raken. "*Van alle glastuinbouwondernemers schreef afgelopen jaar 90% rode cijfers.*" In een filmpje van Het Financieele Dagblad wordt verteld dat verouderde bedrijven door hoger wordende gasprijzen, overproductie en lage prijzen het hoofd niet boven water houden, wat een risico is voor de bank.

Rabobank beschouwt in haar rapport *"An Outlook for Renewable Energy in The Netherlands"*[97] de SDE+-programma's als mislukt, en weinig effectief, omdat ze financieel niet haalbaar zouden zijn. Nederland gaat de doelstellingen voor duurzame energie op deze manier nooit halen.

Daar is dan een flinke kink in de kabel. In Nederland wordt het hoogspanningsnet, dat zijn alle kabels (ondergronds) en lijnen (bovengronds) van 30 kV en hoger, sinds 1 januari 2008 door TenneT beheerd. TenneT is 100% eigendom van de Staat. Maar TenneT kan windenergie niet kwijt. Elektrische snelwegen ontbreken, ook in Nederland.[98]

Rabobank heeft er op meer manieren belang bij dat dat goed komt. Al in 2005 waren de enige joint ventures waar TenneT iets met een bank deed met Rabobank.[99] Een 50/50 joint venture voor een marktplaats om de handel in CO_2-emissierechten te faciliteren, en een 50/50 joint venture voor iets soortgelijks met certificaten van oorsprong. Anno 2011 is TenneT een internationale speler, en is er een heel lijstje banken die kredietfaciliteiten bieden, maar nog steeds maar één bank waar "unregulated activities" mee worden gedaan, en dat is Rabobank. De "unregulated activities" noemt TenneT een directe verantwoordelijkheid, en ze worden uitgevoerd op de energiemarkt om de soepele en efficiënte werking zeker te stellen. Wel is waar dat die laatste joint venture, de marktplaats in CO_2-rechten, per 2012 zou worden beëindigd.[100]

---

97 Zie (Van der Elst en Bosch 2012)

98 Zie (Koorstra 2011)

99 TenneT Jaarrekening 2005 (TenneT 2006)

100 TenneT Jaarrekening 2011 (TenneT 2012)

380kV

Nu komt de gedachtensprong van Lansingerland.info: de 380kV-hoogspanningsleiding langs de grens van Lansingerland is zo'n ontbrekende elektrische snelweg. 380kV Is de hoogspanningsleiding die wordt aangelegd tussen Wateringen en Zoetermeer (de Zuidring, langs de gemeentegrens van Lansingerland) en tussen Zoetermeer en Beverwijk (de Noordring). De publieksfolder over de 380kV van het Ministerie van Economische Zaken, waarin staat dat de hoogspanningsleiding stroom naar de Randstad brengt, is dus onvolledig. De 380kV is minstens zo belangrijk om de, met veel CO_2-productie gepaard gaande elektriciteit in Westland-Oostland, van de Randstad te exporteren over Europa. Om de tuinders nieuwe inkomsten te geven en om de risico's voor Rabobank te verminderen. Nederland is de komende decennia energie-exporteur, dus die gesubsidieerde WKK's zijn niet nodig voor de binnenlandse energievoorziening.

Opvallend is dat in dit verhaal opnieuw de burgemeester van Lansingerland opduikt, toen hij nog wethouder was in de gemeente Westland. NRC Handelsblad berichtte in 2005 over de commotie rond een hoogspanningsstation in Westland, net over de grens van de Haagse nieuwbouwwijk Wateringse Veld. *"Er is een listig spel met ons gespeeld"*, zegt de woordvoerder van een comité dat de bouw "met alle mogelijke middelen" probeert tegen te houden. Een woordvoerder van TenneT zegt dat het station deel uitmaakt van een stroomtracé dat moet worden opgewaardeerd om de Randstad van voldoende stroom te blijven voorzien. De vraag naar stroom zou sterk stijgen (JS: u heeft hierboven gelezen: 1%). Bovendien zou meer stroom "aan land worden gebracht" van een windmolenpark in zee en een energiekabel tussen Engeland en de Maasvlakte. De overlast zou meevallen, verwachten Tennet en ook de wethouder van Westland (nu burgemeester van Lansingerland), die moest oordelen over een vergunning. Die wethouder heeft inhoudelijk verstand van zaken. *"Het geluid valt weg tegen het verkeerslawaai in de buurt"*, aldus de wethouder, en "knallen" zijn alleen *"in zeer bepaalde omstandigheden"* te horen.[101]

[101] (Schreuder 2005)

Het is aan u, waarde lezer, om te beoordelen of deze verzameling citaten de werkelijke context vertekent, of juist vraagt om nader onderzoek. Een parlementaire enquête, of zo.

Bij het vertrek van de wethouder naar zijn nieuwe post in Lansingerland hield de burgemeester van Westland een gloedvolle speech: *"En dan heb ik het ook nog niet over jouw werk achter de schermen. Met een uitstekend gevoel voor politieke en bestuurlijke verhoudingen wist je invloed uit te oefenen. Bijvoorbeeld op het Regionaal Structuurplan. Greenportvisie Westland zit daar in, beter dan ooit tevoren. Jouw belangrijke betrokkenheid bij de verkoop van de handelstak van Westland Energie. De gemeente is daar op z'n zachtst gezegd niet slechter van geworden. Westland wordt Lansingerland. Van Greenport Westland naar Greenport Oostland."*[102]

Horti-avonturen

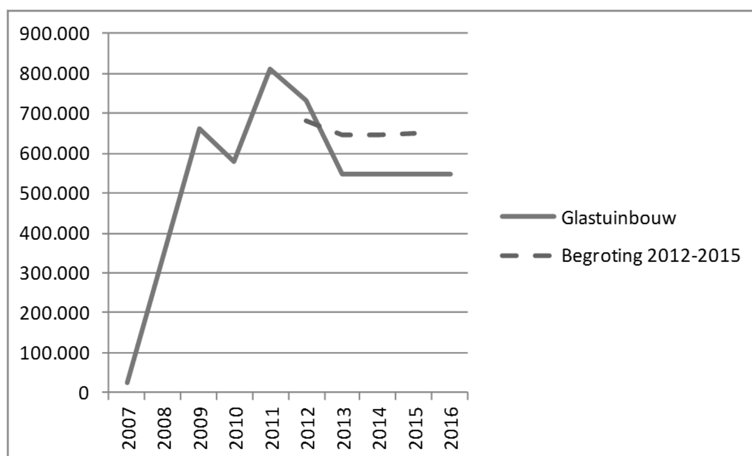
Glastuinbouw is zeer belangrijk voor de lokale economie van Lansingerland. Er is wat mij betreft geen discussie over dat onze gemeente beleid moet maken ten behoeve van onze glastuinbouw. Daarbij hoort de gemeenteraad de afweging van "nut en noodzaak" voor ogen te houden.

In de loop van 2007 kwam de burgemeester in dienst. Hij heeft deels wethouderstaken (waaronder "Glastuinbouw en Greenport") en is (onbezoldigd) lid van de stuurgroep Greenport Holland Overheden.

In de Jaarrekening 2007 van de gemeente Lansingerland staat dat de lasten van het Programma Economie en Glastuinbouw € 24.000 bedroegen. In de Jaarrekening 2008 gaat dat omhoog naar € 344.352. En schiet dan vrijwel recht door naar de € 660.000 in 2009. Daarna gaat het wat op en neer. In de Begroting 2012-2015 was voorzien dat het bedrag zou gaan dalen van 681.000 naar 651.000. Toch geeft de recente Begroting 2013-2016 aan dat het in 2012 een halve ton meer zou zijn. Men belooft daarentegen een daling naar een niveau net onder dat van 2010.

---

[102] Notulen van de bijzondere raadsvergadering op 6 september 2007 (Gemeente Westland 2007)

Figuur 1-4: Uitgaven economie en glastuinbouw 2007-2016

Heeft dat effect op werkgelegenheid? De gemeente presenteert in de begrotingen tabelletjes met wat gegevens. Ik heb die uit de Begroting 2012-2015 en 2013-2016 bij elkaar gezet, en er wat gegevens van CBS Statline bij gezet.[103]

Jaar	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Aantal bedrijven	2038	2026	2069	2144	2169	2211	2436	2697	2832	2926
Beroepsbevolking						29.541	30.423	31.111	31.985	32.411
Werkzame personen (WP)	15.292	15.265	15.427	15.713	16.274	16.658	17.215	18.482	18.944	19.153
WP als % beroepsbevolking						56%	57%	59%	59%	59%
Ha. glas (bruto)	707,1	728,1	742,1	787,5	775,5	765,5	817,3	879,5	887,8	
Aantal tuinbouw					234	215	207	204	202	

Tabel 1-2: Ontwikkeling bedrijven en werkgelegenheid in Lansingerland 2003-2012

Volgens de tabel is de werkgelegenheid in de hele economie met 18% gestegen tussen 2007 en 2012, en het totale aantal bedrijven toegenomen met bijna 35%. Of heeft dat te maken heeft met de bevolkingsgroei tussen 2007 en 2012 van 15% (blz. 9)? Waar steeds

[103] Het getal voor beroepsbevolking kan ik niet helemaal thuisbrengen. CBS rapporteert een lager getal voor de Lansingerlandse beroepsbevolking. Het gaat in de gemeentetabellen waarschijnlijk om de uitkomst van de jaarlijkse enquête van het Bedrijven Register Zuid Holland. CBS rapporteert iets hogere aantallen voor bedrijven (2.610 in 2007, 2.810 in 2008, 3.020 in 2009 en 3.210 in 2010). "Aantal tuinbouw" is het aantal tuinbouwbedrijven volgens CBS.

meer eenpitters bij zijn, en door de economische omstandigheden ook in de bestaande bevolking steeds meer zzp-ers zijn? Het aantal tuinbouwbedrijven neemt met 14% af. Kan een gemeente dit allemaal beïnvloeden?

Is er wat op te merken over de vele nevenfuncties van de burgemeester? Op de gemeentelijke website staat een overzicht. Hij is onbezoldigd lid van de stuurgroep Greenport Holland Overheden, het Bedrijvenschap Hoefweg, en de Raad van Commissarissen van de Glastuinbouwontwikkelingsmaatschappij Overbuurtsche Polder Beheer B.V. Functies waarvan je kunt zeggen dat ze in het belang zijn van de gemeente, horen bij zijn portefeuille Economische zaken en Glastuinbouw en Greenport. Al zou er ook eens iemand met de stofkam door al die nevenfuncties kunnen gaan. Als "overige nevenfunctie" valt het voorzitterschap van het bestuur van Horti Fair op. Volgens een ander overzicht van de gemeente bezoldigd met € 6.750. "Peanuts", hoor ik iemand roepen. Bedenk dan dat een alleenstaande met bijstand 50% van het minimumloon krijgt. Voor 2012 is dat € 723 per maand. De vergoeding voor het voorzitterschap is meer dan 9 maanden uitkering om van te leven.

Waarom noemt de gemeente dat onder "overige nevenfuncties"? Is die functie niet verbonden met de portefeuille? De scheidend voorzitter van Horti Fair begroet onze burgemeester met de woorden: *"Daarnaast is bij de heroriëntatie van de Horti Fair vastgesteld, dat de binding met de tuinbouw ook bestuurlijk moet worden versterkt."*[104]

Mij lijkt dat die € 6.750 in de gemeentekas moeten vloeien.

Het is natuurlijk leuk voor de burgemeester om een echte vakportefeuille te mogen vullen, in plaats van vooral bestuurlijk de boel bij elkaar te houden (zoals de burgemeesterspost is bedoeld). Waarom kreeg hij als enige "wethouder" geen integriteitstoets? Let de gemeenteraad wel een beetje op de centjes die er omgaan in de portefeuille (incl. die in zijn achterzak) van de burgemeester?

Wat doen ze bijvoorbeeld van dat stijgende aandeel belastinggeld dat naar glastuinbouw gaat? Nou, in 2008 ging onze burgemeester mee op een handelsreis naar China. Volgens de Memorandum of

---

[104] Zie (Langen 2010)

Understanding met het oogmerk een agropark in China te faciliteren.[105] Zodat we nog meer tuinbouwbedrijven hier kunnen sluiten, en landbouwproducten kunnen importeren uit China? In plaats van produceren in onze regio? Het zal vast een leuk reisje zijn geweest.

Met de wetenschap dat de Nederlandse tuinbouwsector het moeilijk heeft, en de Chinese overheid zich tot doel heeft gesteld de tuinbouwsector te versterken en moderniseren, kan Nederlands bedrijfsleven geen gelijkwaardige partner zijn.[106] Natuurlijk moeten bedrijven dat individueel zelf bepalen, maar of de gemeente Lansingerland daar een rol in moet spelen is de grote vraag.

De Chinezen waren er in ieder geval blij mee. Hun inzet is volgens de gemeente Lansingerland tweeledig: enerzijds nieuwe afzetkanalen vinden, anderzijds ontwikkeling van het kennisniveau. Het Chinese zakenblad Bloomberg Businessweek kwam afgelopen zomer hier op bezoek. 3B Krant deed verslag: *"In Lansingerland liggen de oplossingen voor het oprapen. De burgemeester adviseerde zijn Chinese gesprekspartner te kijken naar oplossingen in de sfeer van grootschalige tuinbouw, eventueel in kassen. De burgemeester van Lansingerland sloot het interview af met aan te geven dat de Chinese bevolking kan rekenen op alle steun vanuit Nederland op het gebied waar we zo goed in zijn, namelijk innovatieve en efficiënte voedselproductiemethoden."*[107]

d. Geweld als actie of reactie?

Media melden een toename van geweld tegen de overheid.[108] Komt dat door een verruwing in de maatschappij, of door een reactie op het losgezongen raken van de ethiek van de besluitvorming bij de overheid? Waar de volksvertegenwoordigers en bestuurders meer zien in het afwenden van het hoofd, dan het aanpakken van kwesties.

Neem het voorbeeld van de man die medewerkers van de gemeente Leudal in juni 2012 bestookte met molotovcocktails. De Haelenaar wees de gemeente er dertien jaar geleden op dat rond het nabijgelegen woonwagenkamp illegale activiteiten zouden

---

[105] Punt 3c van (Transforum 2009)

[106] Zie wat de gemeente zelf schrijft (Gemeente Lansingerland 2012a)

[107] Zie (Redactie 3B-Krant 2012)

[108] Zie (Duk 2012)

plaatsvinden. Sinds die tijd had hij vernielingen te verduren aan zijn have en goed. Dat probeerde hij, bij het ontbreken van een optredende overheid, zelf te beschermen met een hekwerk. Dat hek had hij al een keer verlaagd, na te zijn aangesproken door de gemeente, maar het was nog een paar centimeter te hoog. De overheid zag in de burger een makkelijker slachtoffer dan het ingewikkelde woonwagenkamp, liet dat op zijn beloop, maar ging wel over tot niets minder dan bestuursdwang om het hek te verwijderen. Terwijl de situatie ter plekke toch niet echt wijst op een urgente verstoring als iemand een hekwerk zou plaatsen.[109] De woonwagenbewoners stonden erbij te lachen en riepen: *"Je moet je met je eigen zaken bemoeien"*.

De Leudalse burgemeester waste naderhand op televisie zijn handen in onschuld, wat de onvrede onder de aanhang van het Haelense gezin nog vergroot. Men kan stellen dat de Haelenaar het niet slim aanpakte, en niet effectief communiceerde met de overheid. Maar is dat dan het criterium voor de rechtstaat? Telt het recht van de sterkste, van de beste communicator? In dat geval stelt de overheid een molotovcocktail als communicatiemiddel gelijk aan een gepeperde brief van een dure, door de burger betaalde, advocaat, of aan de weerbarstige houding van woonwagenbewoners.

e. Slotopmerkingen

Een audit van het lokaal bestuur kan niet heen om het tweede rapport van Transparency International Nederland (TI-NL). Is het niet allemaal van hetzelfde laken een pak? De door raadsleden opgegeven redenen van "tijdsbeslag" en "bewustzijn" in verband met rationaliteit, het gebrek aan aandacht voor risico's, de vele belangen die bestuurders dienen buiten de taak die ze is toevertrouwd, "stealth democracy", lokale bestuurders die "geen boodschap" hebben aan volksvertegenwoordigers in niet-democratisch gecontroleerde organen, enz. Dat kan al snel lijken op gebrek aan integriteit of corruptie. Terwijl bestuurlijke desinteresse een net zo sluitende term is.

In januari 2005 was er een incident met een "tasjesdief" in Amsterdam. Die werd door zijn slachtoffer achteruitrijdend met de auto

[109] Via Google Streetview

achtervolgd en doodgereden. Een van zijn broeders verklaarde voor de AT5-camera vergoeilijkend: *"Iedereen steelt wel eens wat"*.[110] In die subcultuur is het niet vreemd, of afkeurenswaardig, als een voorbijganger wordt bestolen van eigendommen. Is er onder bestuurders ook zo'n subcultuur?

Er zou meer aandacht moeten zijn voor de democratische controle op allerlei regioverbanden. Immers, de Stadsregio's worden dan wel afgeschaft, maar de net zo min democratisch gecontroleerde nieuwe Metropoolregio's schieten als paddenstoelen uit de grond.

Hoewel er volgens De Graaf en Huberts weinig onderzoek is gedaan naar de perceptie van integriteit bij burgers, concluderen ze wel dat de kloof tussen burger en bestuur mede zo groot is vanwege de kritische en politiek cynische houding ten opzichte van het openbaar bestuur.[111] Er is meer aandacht nodig voor die perceptie, en de kritische/cynische houding. Mede omdat bestuurders en volksvertegenwoordigers afkomstig zijn uit het publiek. TI wijst op een niet nader genoemde studie op lokaal niveau waaruit blijkt dat gemeenten dan wel integriteitsbeleid hebben ontwikkeld, maar de zogenaamde *soft controls* meer aandacht behoeven. TI verstaat daaronder de organisatiecultuur, moreel besef en ethisch leiderschap. De audit zou de stand van zaken op dat gebied in kaart kunnen brengen.

De politicologen die het onderzoek naar de lokale democratie van plan zijn willen een overzicht maken van de achtergronden van burgemeesters en wethouders.[112] Hoeveel belangen dienen bestuurders? Hebben ze meer nevenfuncties dan vroeger? Hoe gaan gemeenten om met het vermijden en uitschakelen van belangenverstrengeling? Zijn er belangenregisters, schriftelijke afspraken over deelname aan college-, commissie- en raadsvergaderingen, of afspraken over meldingen van belangen? Is het beter een vakvrouw/man aan te nemen als wethouder dan een generalist of leek? En als je op lokaal niveau een vakvrouw/man aanzoekt als bestuurder, haal je dan niet gelijk de belangen binnen die onlosmakelijk met het vakmanschap zijn verbonden?

---

[110] (Redactie Nederlands Juristen Dagblad 2007)

[111] Zie (De Graaf e.a. 2011)

[112] Zie (Denters en Boogers 2012)

Er is aanleiding te twijfelen of tot nu toe de kwestie van de integriteit van bestuurders en bestuurlijke desinteresse voldoende serieus is behandeld. Gezien het explosieve karakter, waar zelfs de integriteit van de academische vakgenoten in twijfel wordt getrokken, zou dat eens nader moeten worden onderzocht.

Hoofdstuk 7. **Waar de politiek ons raakt**

Trainer/spreker/schrijver André Meiresonne schreef in 2007 in NRC Handelsblad een prikkelend artikel met als titel "We hebben de politiek niet meer nodig"[113]. Meiresonne: *"De politiek en de overheid schuiven langzaam maar zeker van het centrum naar de zijkant. Zij krijgen geen kleinere maar wel een andere, meer volgende en ondersteunende rol. De boel kantelt, andere organisaties en instanties, en vooral individuele mensen en de groepen waarin ze zich, al of niet op tijdelijke basis en naar thema en onderwerp, verbinden zorgen steeds vaker voor de werkelijke vernieuwing. Steeds meer mensen kunnen en willen zelf aanpakken. Ze hebben geen zin om te wachten op een ander, laat staan de overheid, zíj gaan het doen. De politiek is in de 21e eeuw niet meer het podium dat het in de 19e en 20e eeuw wel was: de plek om maatschappelijke verandering voor elkaar te krijgen, de maatschappij in een werkbare en werkende vorm te gieten. Politiek was de manier om de massa te emanciperen, waar we nu met elkaar de economische en sociale vruchten van plukken."*

Dat is maar goed ook, als raadsleden zeggen dat ze eigenlijk de tijd en het bewustzijn niet hebben om zich goed te verdiepen in hun onderwerpen, als ze moeite hebben een goede afweging te maken tussen politieke standpunten, een realistisch beeld van de werkelijke slagkracht van de overheid, en risico's. Natuurlijk speelt dat niet alleen in gemeenten. De nationale audit van vorig jaar had ook eens kunnen kijken naar het niveau van de discussie in Kamercommissies, wat meer inhoudelijk werk is dan de plenaire debatten. Om een voorbeeld te noemen: een Kamerlid pleitte in een algemeen overleg voor meer toiletten in de treinen. Op zich prachtig, maar het ging over de Betuwelijn: vrachttreinen.

Juist omdat het lokale bestuur dicht op de burger zit zou een onderzoek van de stand van zaken deze keer geen academisch mooi verhaal over de theorie moeten vertellen, waarin burgertevreden-heidsonderzoeken laten zien dat ze zo geweldig tevreden zijn. De gewone burger is immers maar in beperkte mate geïnteresseerd in

[113] Zie (Meiresonne 2007)

openbare informatie over publieke organisaties.[114] Bovendien bestoken overheden de burger vooral met hoera-verhalen. Op nationaal niveau krijgt de burger nauwelijks een beeld of de zittende regering het wel goed doet[115] en dat zal op lokaal niveau niet veel beter zijn. Op lokaal niveau is het beeld mogelijk nog slechter, aangezien een aantal regio's helemaal geen krant meer hebben.[116]

Als "we" de politiek niet meer nodig hebben, wordt belangrijker waar de politiek "ons" raakt. Als onze veiligheid in gevaar is, als we door de politiek veroorzaakte schulden moeten afbetalen, als onze bestuurders zichzelf verrijken of eigenlijk niet geïnteresseerd zijn in ons, als inspraak bedoeld is om draagvlak te krijgen voor besluiten die irrationeel zijn of tegen onze belangen ingaan.

Democratie is niet de ideale wijze van besluitvorming, maar de beste die we hebben. De Nederlandse lokale democratievorm is een wijze van besluitvorming die nog in ontwikkeling is.

Maken gemeenten inzichtelijke jaarrekeningen, zodat een raadslid zonder hogere opleiding daar een gemotiveerd besluit over kan nemen? Houden gemeenten rekening met adviezen van de Veiligheidsregio's, zodat ook starters veilig wonen in hun eerste woning? En als de adviezen met zwaarwegende argumenten terzijde zijn gelegd, zijn de omwonenden op de hoogte van de bestuurlijke aanvaardbaarheid van de kans op een fakkelbrand in de kinderkamer? Als schulden worden gemaakt door gemeenten, is vooraf vastgesteld dat inwoners en bedrijven bereid en in staat zijn dat via hogere gemeentelasten op te brengen? Als die vriendelijke ondernemer wethouder wordt en gewoon directeur blijft van zijn bedrijf, en zaken doet in de gemeente, wordt er dan een register bijgehouden van besluiten waar hij een dubbel belang heeft? Zijn er *soft controls*, zoals de organisatiecultuur waarin collegabestuurders en raadsleden hem bij de les houden? Als de burgemeester in een opkomende economie een industriezone helpt stichten waar dezelfde activiteit wordt beoefend als die welke de hoofdactiviteit is in zijn thuisgemeente, dan doet hij dat toch alleen als dat de economie van zijn eigen gemeente aantoonbaar vooruithelpt?

---

[114] Zie blz. 444 van (M. Bovens en Schillemans 2011)

[115] Zie (Kleinnijenhuis en Takens 2011)

[116] Zie (Van Kerkhoven en Bakker 2012)

Bestuurlijke samenwerking in regio's of tussen gemeenten bestaat alleen als er mechanismen zijn die democratische controle regelen, en de integriteit van de deelnemers voortdurend wordt getoetst, of niet?

En dan begin ik niet eens over wat in Rotterdam in 2010 te constateren viel: dat niet precies kenbaar is wat bij verkiezingen in de stembussen zit, en dat vermoedelijk de wil van de kiezer niet precies in de stembussen terecht komt.[117]

[117] Zie (Smits 2010b), en bekijk de begeleidende filmpjes http://youtu.be/MYEoudT8RZY en http://youtu.be/r523N45s5eU. In 2012 ging het beter in Rotterdam (Smits 2012c).

Deel 2. Houtskoolschets voor een economisch model van gemeenteschulden

Vorig jaar presenteerde Deloitte Real Estate Advisory in opdracht van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het Ministerie van Infrastructuur & Milieu een onderzoek waaruit blijkt dat 35 gemeenten onder curatele van de Rijksoverheid dreigen te komen wegens voortdurende tekorten op de begroting.[118] In Trouw van 16 januari 2012 stond een artikel over een nog altijd niet vrijgegeven rapport van het Vakberaad Gemeentefinanciën van de provinciale toezichthouders, die alle jaarrekeningen van 2010 onder de loep nam.[119] Zeker 64 gemeenten, 15 procent van het totaal, verkeren financieel in gevaar. De VNG presenteerde eind mei 2012 een lijst van gemeenten en hun schulden eind 2010.[120] Bij de bepaling van de nationale schuld van Nederland tellen óók de begrotingstekorten van gemeenten mee, die soms substantieel zijn.

Waar komt dat eigenlijk door? Voor de hand ligt dat het komt door keuzes van gemeenten. Dit deel van het boek is een houtskoolschets voor nader onderzoek. Ik volg min of meer de methoden van ander vergelijkbaar onderzoek. Eerst moeten we afpellen wat "schuld" eigenlijk is, en hoe bepaald wordt of een gemeente veel schuld heeft, of weinig. Daarna kijk ik welke gegevens beschikbaar zijn om gemeenteschulden te verklaren. Daarna zoeken we naar een zo klein mogelijk aantal variabelen die de schuld van gemeenten bepalen. In dat landschap kunnen we kijken welke invloed de politiek heeft. Als laatste ga ik kijken of er een zekere lijn zit in de verklarende variabelen. Is er een recept voor veel of weinig gemeenteschuld? Heeft de uitkomst van dat economisch model realiteitswaarde?

De opzet van dit deel van het boek is, zeg maar, voor de fijnproever. Dit begin van een model hoe schulden van Nederlandse gemeenten in elkaar zitten is nodig om in deel 3 uitspraken te doen over het Lot van Lansingerland.

---

[118] Zie (Celik en Berns 2011)

[119] Zie (Van Meteren 2012)

[120] Zie (VNG 2012b)

ỤỤ -----***Technisch onderwerp, samenvatting op blz. 114***--------------

Hoofdstuk 8. **Schuld**

Gemeenten richten zelf hun huishouding in, en dat recht is vastgelegd in artikel 124 van de Grondwet. Een paar jaar geleden is dat recht ingeperkt via een aanpassing in de Financiële Verhoudingswet. In artikel 186 van de Gemeentewet is geregeld dat als gemeenten niet tijdig, of onvolledig, de informatie verstrekken, ze kunnen worden gekort op de uitkering van het Gemeentefonds.[121] Gemeenten moeten ieder kwartaal rapporteren over de baten en lasten, en de stand van zaken van de financiële vaste en vlottende activa en passiva. Dat is de zogenaamde Informatie voor Derden (IV-3). Die informatie wordt doorgegeven aan het Centraal Bureau voor de Statistiek, die het weer doorgeleidt naar Nederlandse ministeries en het Europees Statistisch Bureau (ESB). Dit ESB is op zijn beurt vaak weer intermediair richting de Europese Unie (EU) en in het bijzonder, de Europese Commissie en de Europese Centrale Bank (ECB).

Met behulp van de verplichte gemeentelijke IV-3 rapportages kunnen kengetallen voor schuld worden gemaakt. Van der Lei geeft een duidelijke rangorde in de bruikbaarheid van diverse kengetallen.[122] Puur het uitrekenen van de schuld per inwoner is geen goed idee, omdat de ene gemeente meer werkkapitaal aanhoudt dan de andere. Je zou dus al eerst moeten rekenen met de netto schuld, waarbij het werkkapitaal buiten beschouwing wordt gelaten. Maar ook die verhouding ten opzichte van het aantal inwoners deugt niet, omdat bij procentueel gelijke rentelasten als aandeel van de exploitatie (het totaal van de gemeentelijke functies vóór bestemming, wat ook beschouwd kan worden als een maat voor het gemeente-inkomen) een gemeente met hogere inkomsten absoluut gezien hogere rentelasten per inwoner kan dragen. Het kengetal netto schuld als aandeel van het gemeente-inkomen (exploitatie) is dan een betere maat. Van der Lei: *"Het draait juist om de vraag of de rentelasten als gevolg van hoge schulden niet te veel begrotingsruimte opslokken."*

Een ander kengetal dat geschikt kan zijn voor de vergelijking van schuldposities, is de debtratio. Dit kengetal drukt uit in hoeverre het

---

[121] Zie (Van der Lei 2008)

[122] (Van der Lei 2010)

totale bezit op de balans is belast met schulden. Van der Lei wijst op een tekortkoming: "De bruikbaarheid van dit kengetal voor het vergelijken van schuldposities van gemeenten hangt af van strakke boekhoudregels voor het activeren en waarderen van het bezit op de gemeentelijke balans. De boekhoudregels voor gemeenten kennen in dit opzicht juist vrijheidsgraden, waardoor het kengetal debtratio minder geschikt is voor een vergelijking van de schuldposities."

Het laatste kengetal is gerelateerd aan de Europese begrotingsregels. Het gaat om de som van de langlopende schuld en kortlopende schuld exclusief handelscrediteuren en overlopende passiva. Dat is een bruto schuldbegrip. Handig in verband met de discussie over het Europese stabiliteitspact, omdat de EMU-norm, dat de schuld van de collectieve sector niet meer mag bedragen dan 60% van het bruto binnenlands product (bbp), kan worden omgerekend naar een gemeentelijke EMU-norm. Voor 2012 was die 130%.

Voor dit boek kies ik het kengetal van de netto schuld ten opzichte van het gemeente-inkomen (de exploitatie). Wat ook de basis is voor de rangorde in de VNG-tabel van mei.

Hoofdstuk 9. **Invloed op schuld**

Van der Lei vond in 2009 een beperkt verband tussen de netto schuldquote en de bouwgrondvoorraad.[123] Het lijkt dus alsof de schuldproblemen van gemeenten niet alleen te maken hebben met de bouwcrisis.

Van der Lei bestudeerde ook de schuldevolutie op basis van de kengetallen van 2009. Hij vond dat vooral de gemeenten in Zuid-Holland, Utrecht en Noord-Brabant hun netto schuld zagen groeien. In Noord-Brabant hadden de gezamenlijke gemeenten gericht beleid gevoerd op het intensiveren van de gemeentelijke investeringen om de gevolgen van de recessie te dempen. De intensivering was ook de oorzaak van de toename van de schuld in gemeenten in Zuid-Holland en Utrecht. In de provincies Groningen, Drenthe, Flevoland, Limburg en Gelderland waren de schulden van veel gemeenten afgenomen. De afname had volgens Van der Lei in de meeste gevallen te maken met de verkoop van aandelen in energiebedrijven.

Uit de beschrijving van Van der Lei, *"intensiveren van investeringen om de gevolgen van de recessie te dempen"*, blijkt een politieke afweging. Er zullen partijen zijn die geloven in het intensiveren van investeringen om de gevolgen van de recessie te dempen, terwijl andere partijen juist overgaan tot bezuinigingen om binnen het beschikbare budget te blijven.

De vier grote gemeenten, Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Eindhoven, hebben dit jaar meegedaan aan een stresstest voor hun financiën. Ze hebben laten doorrekenen wat de financiële effecten zijn van een grote crisis. Daaruit blijkt dat de effecten nogal verschillen per gemeente. Men concludeerde dat het samenhing met onder meer de vastgoedsituatie van een gemeente en de bevolkings-samenstelling. [124]

Het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden van de Rijksuniversiteit Groningen (COELO) heeft een en ander aan onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van gemeentefi-nanciën. Een gaat over de invloed van de burger op gemeentelijke

[123] Zie (Van der Lei 2011)

[124] Zie (VNG 2012a)

belastingdruk.[125] Met behulp van regressie-analyse stelde Allers vast dat er een duidelijk verband bestaat tussen politieke kleur en belastingdruk. Hoe groter het aandeel van linkse partijen in raad of college, hoe hoger de belastingdruk. Het primaat ligt bij de gemeenteraad: het college kwam de raad gemiddeld zo'n 80 procent tegemoet. De kiezer had inderdaad invloed heeft op de gemeentelijke belastingdruk.

In 2007 presenteerde het COELO een ander onderzoek in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Allers deed, deze keer samen met Steiner, een verkennend onderzoek naar de uitgavenbehoeften van gemeenten. Om de beste verdeling van het Gemeentefonds over de gemeenten te berekenen.[126] Opnieuw werden verkiezingsresultaten erin betrokken, vanwege de mogelijke doorwerking van politieke voorkeuren. Anders zou het gevaar bestaan dat een aan de politieke voorkeur gecorreleerde exogene variabele — bijvoorbeeld sociale structuur — een te groot gewicht krijgt. Opvallend genoeg nemen Allers en Steiner alleen het aandeel van linkse partijen, confessionele partijen behalve het CDA, en lokale ongebonden partijen. Dat beargumenteren ze met dat het aandeel van rechtse partijen volgt uit het aandeel van linkse en lokale ongebonden partijen. Zo worden dus aan de ene kant PvdA, SP, D66, GroenLinks en aan de andere kant CDA en VVD op één hoop geveegd. Terwijl er voor de vuist weg ook wat te zeggen zou zijn voor een verdeling socialistisch-confessioneel-liberaal-overig. Er wordt geen literatuur opgegeven waarom CDA en VVD een dusdanig gelijke werking zouden hebben op gemeentebeleid dat gelijkschakeling in de bepaling van de verdeling van het Gemeentefonds gerechtvaardigd zou zijn.

Is er een verband tussen politiek en gemeenteschulden, zoals er een verband is tussen politieke kleur en belastingdruk, en politieke kleur en uitgavenbehoeften? Is er op gemeenteniveau een peil te trekken op de prestaties van politieke partijen wat betreft schuldmanagement?

---

[125] Zie (Allers 1998)

[126] Zie (Allers en Steiner 2007)

Hoofdstuk 10. **Dataverzameling**

Welke data hebben we nodig? Op de eerste plaats de gegevens over de netto schuld in de definitie van de VNG van 2012.[127] Zonder de post "Voorzieningen" om een betere aansluiting bij de kasstromen voor de financiering van gemeenten te krijgen, en voor betere aansluiting bij het EMU-schuldbegrip. Netto schuld wordt gevormd door de totale vaste schuld (onderhandse leningen van binnenlandse financiële instellingen plus overige vaste schuld) plus totale vlottende passiva (korte schuld en overlopende passiva) minus langlopende uitzettingen minus de financiële vlottende activa (kortlopende vorderingen en uitzettingen, liquide middelen (kas, bank en giro) en overlopende activa). En natuurlijk de gegevens over het gemeente-inkomen, ofwel de "exploitatie" (het totaal van de gemeentelijke functies voor bestemming).

Allers en Steiner gebruiken een lijst indicatoren die nu min of meer terug te vinden is in wat CBS Statline bijhoudt als "Maatstaven Financiële-verhoudingswet". We hoeven dus niet lang op zoek naar de juiste variabelen voor dit onderzoekje. Als variabelen verbonden zijn met wettelijke rapportageverplichtingen, met een wet die ook onder curatele-stelling van gemeenten regelt, en met het Gemeentefonds, dan is dat *gefundenes Fressen*.

Dan hebben we gegevens nodig over de bouwgrondvoorraad. Dat is, weer in de definitie van de VNG, de som van voorraden bouwgrond, voorraden onderhanden werk en verstrekte leningen aan derden.

Tenslotte een paar structuurfactoren: het aantal inwoners aan het eind van het jaar (zoals gebruikt door de VNG, de FVW-factoren komen met hun eigen inwonertal per gemeente). Voor het geval de variabele "Huishoudens met lage inkomens" uit de FVW-groep niet zou voldoen (die representeert de 2de t/m 4^{e} deciel van de inkomens van huishoudens) voeg ik het gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden, de gestandaardiseerde variant daarvan, en de 25%-inkomensgroepen inwoners toe. Bij dat laatste heeft het CBS de huishoudens gesorteerd op inkomen van laag naar hoog, en in vier gelijke groepen verdeeld. Bij de decielen alles gesorteerd, en in 10 groepen verdeeld.

---

[127] Zie (VNG 2012b)

Als we een uitspraak willen doen over politieke invloed, bepaalt dat de onderzoeksperiode. De laatste raadsverkiezingen waren in 2010, maar er zijn nog geen gegevens van daarna om te kijken of er verband is. Dus gebruiken we de verkiezingen van 2006. Over het algemeen wordt aangenomen dat de bewustwording van de huidige financiële crisis begon met de val van Lehman Brothers in september 2008. Icesave viel op 6 oktober 2008. Ik ga er van uit dat er ten tijde van de raadsverkiezingen van 2006 nog weinig besef was bij de kiezers dat de gemeenteschulden problematisch zouden worden, of ze hun stemgedrag daarvan lieten afhangen. Ik kies voor een analyse in drie stappen. De eerste hele stap is een analyse van de situatie in 2006. Om te controleren of dat beeld stand houdt doe ik dat ook nog voor 2010. De derde stap is de schuldevolutie, om te kijken of er een trend is. Welke factoren bepaalden significant de schuldontwikkeling? Daar leggen we dan de stemresultaten naast om te kijken waar die significant het beeld veranderen.

Ik ga er, voor het belang van dit boek, van uit dat er wel tussen 2006 en 2010 enig besef ontstond, zodat er effect meetbaar zou moeten zijn van de verkiezingen op de schuldsituatie in 2010. Zeker is dat niet, nog afgezien van dat het heel lastig is politieke invloed te meten op indicatoren. In mei 2009 complimenteerde premier Balkenende DSB-baas Dirk Scheringa nog: *"Je speelt een fantastische rol in de financiële sector, ik vind het fantastisch."* De gemeentebegrotingen voor 2010, het jaar waarover het laatst bekende kengetal voor de schulden kan worden berekend, waren toen al in de maak, en werden (inclusief het zomerreces) een paar maanden later vastgesteld door de gemeenteraden. In 2016 moet er dus een update komen van dit deel van het boek.

Helaas heeft het CBS niet alle nodige gemeentegegevens van 2006 op orde. Dankzij de eerder genoemde IV-3 regelgeving wel vanaf 2008. Van 436 gemeenten uit 2006 kunnen we toch alles vinden. Er zijn daarna een paar gemeentelijke herindelingen geweest, en als binnen een fusiegemeente van een relatief grote plaats de gegevens ontbreken, moet die fusiegemeente alsnog afvallen in ons lijstje. We kunnen wel Leudal samenstellen (Hunsel ontbreekt, maar is niet zo groot), maar Nieuwkoop niet. Van Haarlem zijn alleen de inkomsten (exploitatie) niet gemeld, maar de Jaarrekening 2006 staat gelukkig online en daar is het te vinden. Als hier en daar alsnog een gegeven ontbrak, zocht ik de kleinste statistische regiovorm waar de

gemeenten bij hoorden, om het gemiddelde voor die regio te gebruiken. Soms een stadsgewest, en meestal een COROP-gebied.[128]

Bij gemeenten die sinds 2006 gefuseerd zijn heb ik via sommering (inwoners, hoeveelheid bouwgrond) dan wel weging (gemiddeld inkomen) via het aantal inwoners de nodige gegevens samengesteld.

Allers (1998) en Allers en Steiner (2007) maakten enig werk van dataverbetering, omdat soms cijfers niet zouden kloppen. Voor mijn databestand van 400+ gemeenten en een dertigtal factoren is dat onbegonnen werk. Verspreide datafouten lijken mij niet zo erg voor de einduitslag. We krijgen dan "gewoon" een iets lagere correlatie. Het zou een probleem zijn als de datafouten voor een veel hogere of lagere correlatie zouden zorgen dan in werkelijkheid bestaat. De fouten die Allers en Steiner beschrijven wijzen niet op zo'n structureel probleem.[129]

Uiteindelijk kon ik voor 412 gemeenten een complete set gegevens bouwen voor 2006 en 2010. Het laatste inkomen van huishoudens en de woningwaardes waren slechts beschikbaar over 2009.

Afko	Variabele	Toelichting
Inw stedelijk	Inwoners stedelijk gebied	Aantal inwoners stedelijk gebied
Klantpotentieel	Klantpotentieel	Cijfers over het aantal potentiële lokale en regionale klanten van de woonkernen van een gemeente
Land totaal	Land totaal	Totale oppervlakte van een gemeente in hectare
Land kern	Land kern	Totale oppervlakte van de kern van de gemeente in hectare. De complementaire variabele betreft het buitengebied.
Bebouwing	Bebouwing	Totale bebouwde oppervlakte van een gemeente in hectare
Beb.kern	Bebouwde oppervlakte kern	Totale bebouwde oppervlakte van de kern van de gemeente
Beb.kernFact	Bebouwde oppervlakte kern, verrekend met bodemfactor	Hetzelfde als het vorige, maar nu de bodemfactor in aanmerking nemend. Die geeft een extra factor aan oppervlakte voor slappe bodem of slechte grond.
Huish.met.ink	Huishoudens met	Aantal huishoudens met inkomen

[128] De COROP-indeling wordt o.a. door CBS en het RIVM gebruikt voor analytische doeleinden.

[129] Voetnoot 25 bij Allers (Allers 1998) geeft aan dat de eerder uit het model gehouden grote steden en waddengemeenten uiteindelijk toch geen probleem zouden zijn geweest.

Afko	Variabele	Toelichting
	inkomen	
Lage ink huish	Huishoudens met lage inkomens	De huishoudens van geheel Nederland worden gerangschikt naar hoogte van besteedbaar inkomen. Daarna worden de eenheden in tien, qua aantal gelijke groepen (decielgroepen) verdeeld en wordt het hoogste inkomen in elke groep bepaald. Deze inkomens vormen de klassengrenzen (decielen). De huishoudens in het 2de, 3e en 4e deciel vormen in dit geval de groep 'lage inkomens'. Ik gebruik het aantal "lage inkomens" in een gemeente.
Woningwaarde	Woningwaarde	Waarde van alle woningen in een gemeente
Woningvoorraad	Woningvoorraad	Aantal woningen
Uitkeringen	Uitkeringen	Aantal uitkeringen
Jongeren	Jongeren	Aantal jongeren
Minderheden	Minderheden	Aantal minderheden
1e25% huish	1ste25% huishoudens	Aantal huishoudens uit het 1ste kwartiel (zie toelichting in de tekst boven de tabel)
2e25% huish	2de25% huishoudens	Aantal huishoudens uit het 2de kwartiel
Gem. best. ink	Gemiddeld besteedbaar inkomen	Gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden, in euro's. Dit loopt niet gelijk met het aantal inwoners, omdat de grootte van het huishouden meespeelt.
Gem. std. ink	Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen	Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen per huishouden, in euro's. Bij het standaardiseren wordt het besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor grootte en samenstelling van een huishouden. Dat zou gelijk moeten lopen met het aantal inwoners.
Bouwvoorraad	Bouwvoorraad	In de tabel van de VNG stond de voorraadquote (VNG 2012b). Dat is de som van voorraden bouwgrond, voorraden onderhanden werk en verstrekte leningen aan derden ten opzichte van de exploitatie. Straks vervang ik voor het doel van de vergelijking de noemer door het aantal inwoners.

Wie meer toelichting wil op de variabelen of de achterliggende gegevens, kan terecht bij CBS Statline.

Politieke keuzes zou je kunnen meten door van alle gemeenten de besluiten die te maken hebben met schulden te analyseren. Dat is teveel werk voor een houtskoolschets.

Wat ook kan is de samenstelling van alle bestuurscolleges door de tijd te wegen. Welke partijen hadden de overhand met invloed op de gemeentefinanciën? Allers gebruikte de kleur van het college in zijn onderzoek uit 1998, al volgde het college in 80% van de gevallen de raad. Dat is voor deze houtskoolschets niet uitvoerbaar. Wat bepaalt grosso modo de samenstelling van bestuurscolleges en gemeentebeleid? De verkiezingsuitslagen. We mogen ervan uitgaan dat als een partij groter is, de invloed op gemeentebeleid groter is, en bij grotere partijen ook zetels worden betrokken in bestuurscolleges.[130] Het verschil met een onderzoek van daadwerkelijke besluiten is dat we nu alleen de potentiële invloed meten die kan worden toegewezen aan een partij.

De raadsuitslagen van 2006 zijn beschikbaar via de site www.verkiezingsuitslagen.nl van de Kiesraad, en voor de herindelingsgemeenten via www.nlverkiezingen.com.[131]

[130] Zie ook (Allers 1998)

[131] Gemaakt als hobby door een biochemicus vanwege het ontbreken van een complete website.

Hoofdstuk 11. **Rekenmodel**

Allers (1998) besprak meerdere onderzoeken op dit gebied, bekritiseerde de aanpak, en deed aanbevelingen voor verbetering. De aanpak van Allers en Steiner (2007) zal model staan voor dit boek.

Het is het beste om een model te bouwen waarin idealiter uitsluitend factoren zijn opgenomen die zich onafhankelijk van elkaar bewegen. De ene gemeente is de andere niet, dus om lokale (politieke) voorkeuren te kunnen onderscheiden, moeten we eerst uitzoeken wat de belangrijkste punten zijn waarop gemeenten verschillen. Allers en Steiner wijzen er terecht op dat bijvoorbeeld sociale structuur een politiek gecorreleerde variabele is. Ze zoeken naar parameters om de uitgavenbehoefte te bepalen, en nemen in hun analyse de politieke voorkeuren van gemeenten op om zo het gewicht van de parameters te corrigeren.[132] Dat kunnen we ook anders aanpakken. Eerst zoeken naar de significante factoren die invloed hebben op de schulden, en vervolgens kijken welke politieke invloeden overblijven.

Ik hou zelf niet van computer-gedreven data-mining, waarbij onderzoekers lekker van alles in de computer douwen, op een knop drukken, en er "iets" uit komt. Wat je in het model stopt moet te snappen (beargumenteren) zijn, en de uitkomst eveneens. Door goed naar de gebruikte gegevens te kijken, hun onderlinge verhoudingen, de grootheden waarin ze zijn uitgedrukt, en de betekenis van de gebruikte formules, is meer inzicht mogelijk dan alleen die druk op de knop. Het moet vooral simpel blijven, want als ik het niet meer snap, kan ik dat ook niet van u, de lezer, verwachten. We gaan stap voor stap een model bouwen.

Om het simpel te houden zou ik willen kijken naar een eenvoudige lineaire formule. Dezelfde werkwijze als in de twee genoemde publicaties van het COELO. Daar stoppen we een aantal variabelen in, die we optellen in bepaalde verhoudingen. Daar moet dan zo dicht mogelijk benaderd de werkelijke schuldevolutie uit rollen:

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 x_{1,i} + \beta_2 x_{2,i} + \cdots + \beta_m x_{m,i}\,, \quad i = 1, \ldots, n.$$

---

[132] Zie blz. 8 van (Allers en Steiner 2007)

n is het aantal gemeenten, m is het aantal variabelen. Dat betekent dus een lineair verband. Het gaat allemaal gelijk op en af. De mate waarin dat verband bestaat geven we aan met de uitkomst R^2. Dat is een kwadraat, en beweegt zich dus tussen 0% en 100%. Hoe dichter bij 0%, hoe slechter de formule de werkelijkheid beschrijft. Hoe dichter bij 100%, hoe beter de uitkomsten in overeenstemming zijn met de werkelijkheid. Van ons model moeten we niet al te hoge verwachtingen hebben in deze houtskoolschets. Allers en Steiner kwamen zelfs met hun uitgebreide set variabelen niet verder dan 46%.[133]

We moeten voor dat verwachte lineaire verband een eis stellen aan de variabelen x_1 t/m x_m: ze moeten van dezelfde orde zijn. Dus niet quotiënten en percentages naast absolute volumes, want de formule kan dat niet beschrijven. y Staat voor de netto schuld, β_0 is een constante, x_1 t/m x_n zijn de variabelen, en β_1 t/m β_n zijn de coëfficiënten waarin de variabelen de uitkomst mede bepalen. We zoeken dus de best passende β-coëfficiënten. De formule zal niet helemaal passen, dus we moeten eerst kijken naar de mate waarin de berekende coëfficiënten ten eerste de werkelijke gemeenteschuld benaderen (R^2 zo dicht mogelijk bij 100%), en als dat een beetje redelijk is op de tweede plaats per β-coëfficiënt hoe waardevol die is (significantie) in de formule. De variabelen met de minst significante (niet-significante) coëfficiënten kunnen vervallen, zonder R^2 aan te tasten.

We hebben dus gelijk een eerste beslissing te nemen: netto schuld als aandeel van de exploitatie (een quotiënt) gaat niet passen in de formule, tenzij de andere variabelen ook quotiënten zijn die gerelateerd zijn aan de exploitatie. Straks komen verkiezingsuitslagen in beeld, uitgedrukt in stemmen als deel van de geldige stemmen. Dat is wat anders dan het bedrag dat een gemeente te besteden heeft.

Er is een tweede probleem: we beogen ook een uitspraak over de ontwikkeling van het kengetal tussen 2006 en 2010, dus:

---

[133] Blz. 23 van (Allers en Steiner 2007)

$$ontwikkeling = \left(\frac{netto\ schuld\ 2010}{exploitatie\ 2010} - \frac{netto\ schuld\ 2006}{exploitatie\ 2006}\right)$$

Ik heb geen begin van een idee hoe ik verkiezingsuitslagen moet verpakken om te passen bij zo'n formule. Het derde probleem: zowel de netto schuld als de gemeentelijke exploitatie kunnen variëren als gevolg van specifieke gemeentelijke omstandigheden of gemeentelijke politieke keuzes.

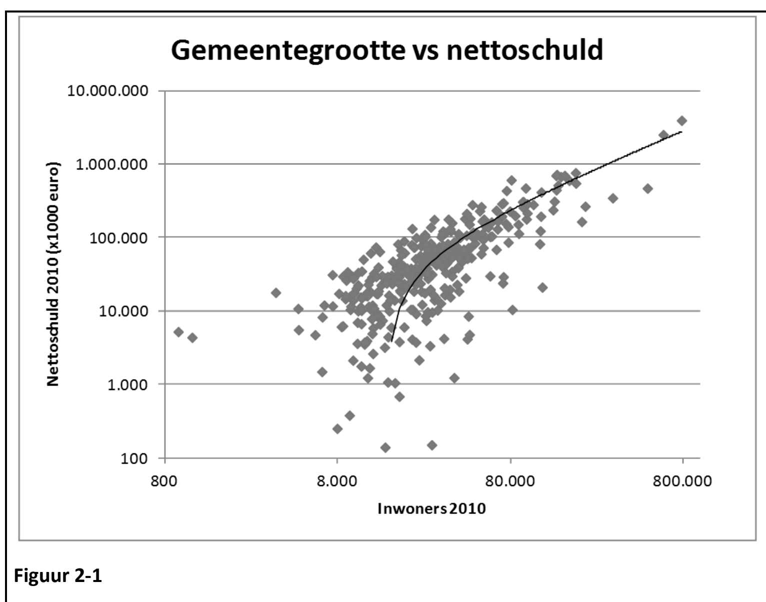
We moeten het kengetal "netto schuld als aandeel van de exploitatie" dus splitsen in twee variabelen. De ene is de netto schuld. Als die stijgt, stijgt de waarde van het kengetal "netto schuld als aandeel van de exploitatie", en andersom. De andere is het gemeente-inkomen (de exploitatie). Als die daalt, stijgt ook de waarde van het kengetal. We krijgen dus straks voor elke analyse (situatie in 2006, situatie in 2010, en ontwikkeling tussen 2006 en 2010) twee resultaten: een voor de netto schuld, en een voor de exploitatie. Als het meezit kunnen we daaruit toch iets concluderen over de netto schuld als aandeel van de exploitatie.

De meeste variabelen in de tabel in de vorige paragraaf zijn absolute getallen en bedragen, terwijl anderen gemiddelden zijn. We moeten dus een manier vinden om ze in een gelijke vorm te dringen als de rest van de formule.

Het bepalen van politieke invloed op de ontwikkeling van de schulden doen we met verkiezingsuitslagen. Gebruikelijk is om die uit te drukken als aandeel in de geldige stemmen. Ons verkiezingsstelsel is zo ingericht dat die geldige stemmen staan voor de totale bevolking. Wie niet stemt, laat zijn stem verloren gaan, zogezegd. Hoewel Van der Lei terecht opmerkte dat de netto schuld per inwoner geen goede maatstaf is, kunnen we wel het aantal inwoners gebruiken als manier om alle gegevens letterlijk onder een noemer te brengen. En als we de analyse van zowel de netto schuld per inwoner, als de gemeentelijke exploitatie per inwoner klaar hebben, kunnen we toch uitspraken doen over de netto schuld als aandeel van de exploitatie aangezien:

$$\frac{netto\ schuld}{exploitatie} = \frac{\left(\frac{netto\ schuld}{inwoner}\right)}{\left(\frac{exploitatie}{inwoner}\right)}$$

Het is opvallend dat Allers (Allers 1998) en Allers en Steiner (Allers en Steiner 2007) wel variabelen van verschillende orde naast elkaar gebruiken. Ik ga de discussie nu niet aan, maar kan wel een bedenking plaatsen. Stel dat partij X vooral populair is in grotere gemeenten. Uit de data blijkt dat er over het algemeen een tamelijk lineair verband is tussen gemeentegrootte en netto schuld. Zie de figuur hieronder. Let op dat in verband met de weergave logaritmische schalen zijn gebruikt, waardoor de lineaire trendlijn gebogen is. Als je nu het verband gaat onderzoeken tussen partij X en netto schuld, gebruikmakend van absolute inwonertallen, dan kan het zo maar gebeuren dat partij X samenhangt met hogere netto schulden. Ik kan mij natuurlijk vergissen. Het belang is aanzienlijk, omdat de berekening van het Gemeentefonds ook langs deze lijnen

Figuur 2-1

wordt gemaakt, en als daar fouten in zitten, dan krijgen gemeenten meer of minder geld dan wat ze nodig hebben.

Deze figuur laat gelijk ook zien wat we onderzoeken: hoewel gemeentegrootte en netto schuld tamelijk gelijk op gaan, zijn er variaties. Er zijn gemeenten met een naar verhouding veel lagere netto schuld.

Komt de schuldenberg van Nederlandse gemeenten door ondefini-eerbare of tijdelijke factoren die zich willekeurig over gemeenten

verdelen, door structurele kenmerken van gemeenten, of gewoon door eigen keuzes van gemeenten?

De eerste hypothese komt voort uit het idee dat Rijksbeleid via het Gemeentefonds en specifieke uitkeringen ervoor zorgt dat gemeenten in principe hun eigen broek kunnen ophouden. Het gemeente-inkomen zal door Rijksbijdragen voldoende zijn om geen schulden te hoeven maken. Vanuit die gedachte kunnen er geen structurele oorzaken van schulden zijn:

> *Er zijn geen structurele oorzaken bij gemeenten die leiden tot schulden.*

De tweede hypothese vorm ik uit de gedachte dat de schuldenproblematiek gemeenten zou zijn overkomen door andere factoren dan eigen keuzes:

> *Er is geen verband tussen de stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 en de schuldevolutie tussen 2006 en 2010.*

Hoofdstuk 12. **Analyses**

a. Analyse 2006

We beginnen met een soort nulmeting: de situatie in 2006. Politieke invloed speelt nu geen rol, het gaat erom structurele kenmerken te isoleren. Alle variabelen worden in een regressiemodel gebracht. Met de zogenaamde kleinste kwadratenmethode worden de coëfficiënten bepaald. Van elke variabele wordt de significantie bepaald. Het hele model moet 95% betrouwbaar zijn. Daaruit volgt dat de significantie bóven een bepaalde grens moet liggen, te bepalen met de Student's t-verdeling. Daarna streep ik, te beginnen met de minst significante, variabelen weg. Totdat er alleen significante variabelen overblijven. Het idee is dat geen van deze variabelen door een andere kan worden ingeruild zonder het realiteitsgehalte (R^2) te verlagen. Het resultaat voor de netto schuld in 2006 staat in Tabel 2-1.

Hoe dit te lezen?

- De waarde van de coëfficiënten is nu minder van belang dan het teken dat ervoor staat, en ook de constante doet er niet veel toe.
- De t-waarde is de significantie. Die moet hoger zijn dan de t-grens van 1,966 , die hoort bij de betrouwbaarheid van 95% (α=5%). De rode waarden zijn variabelen die significant zijn, en dat zijn ze dus allemaal, in dit resultaat van een berekening.
- De gevonden R^2 is 37,6%. Het model beschrijft slechts 37,6% van de werkelijkheid.
- Kan het dan zijn dat er toevallig van 412 gemeenten gegevens bij elkaar zijn gebracht die leiden tot 37,6% samenhang met de netto schuld? Met een F-toets (Fisher-Snedecor verdeling) kan die zogenaamde "alternatieve hypothese" worden getoetst. De kritische grens is 2,24 bij een betrouwbaarheid van 95% (α=5%). Ons model scoort 48,98, en dat is ruim voldoende. Ik zal steeds die F-waarden erbij geven, met de kritische F-grens, zodat u als lezer zelf kunt zien hoe het staat met mogelijke toevallige samenloop van omstandigheden.

Met de interpretatie wacht ik even. Het kan zijn dat de analyse over 2010 en de verschilanalyse heel andere variabelen oplevert, en uiteindelijk zoeken we een eenduidige verklaring.

Met het gemeente-inkomen, ofwel de exploitatie (het totaal van de gemeentelijke functies voor bestemming) kunnen we hetzelfde doen. Weer strepen we alle niet-significante variabelen weg, en krijgen dan wat in Tabel 2-2 staat.

Dat haalt een mooie score van 68,2% als beschrijving van de werkelijkheid, maar het zijn nog een beetje veel variabelen. Multivariate regressie is een vager instrument naarmate er meer variabelen zijn. Laten we de betrouwbaarheid opschroeven naar 99%. Dan krijgen we Tabel 2-3.

En de R^2 daalt slechts naar 67,4%, een klein offer voor meer duidelijkheid.

b. Analyse 2010

Ondanks de statistische toetsen op betrouwbaarheid en toevalligheid, houdt dit beeld een beetje stand in 2010? Dat was het jaar waarover de eerste grote onheilstijdingen binnen kwamen.

In eerste instantie krijgen we de uitkomst uit Tabel 2-4. Daar zit een andere variabele in dan bij de analyse over 2006: "Inwoners stedelijk gebied" in plaats van "Bebouwing". Toch zit het in dezelfde hoek. In het hoofdstuk "Interpretatie" probeer ik alles samen te voegen tot meer eenduidigheid.

Kijken we naar het gemeente-inkomen per inwoner in 2010, dan ontstaat Tabel 2-5. De variabele "Land kern" heeft de plaats ingenomen van "Huishoudens met lage inkomens", maar laten we eerst het aantal variabelen weer terugbrengen door de betrouwbaarheid op te schroeven, en het aantal variabelen net als voor 2006 naar maximaal 8 terug te brengen. Zie Tabel 2-6.

De R^2 daalt met 1 procentpunt. We hebben 1 variabele anders dan in 2006: "Huishoudens met lage inkomens", dat het 2de t/m 4^{e} deciel aan inkomens weergeeft, is vervangen geraakt door het 1ste kwartiel huishoudeninkomens. In het hoofdstuk "Interpretatie" probeer ik meer eenduidigheid te creëren.

	(constante)	Land kern	Bebouw ing	Lage ink huisl	Jongeren	Bouw voorr
		ha/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	euro/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5
coëfficiënt	-3945,47	14599,13	-145246,61	20240,28	9185,29	1,06
t-waarde		4,639	-4,732	7,128	3,104	12,585
t-grens=1,966, α=5%		4,639	-4,732	7,128	3,104	12,585
R2=37,6%	Vrijh.gr.=406	F=48,98	Fcrit=2,24, α=5%			

Tabel 2-1: Samenhang netto schuld 2006

	(constante)	Land totaal	Beb.kern	Huish.met.ink	Lage ink huish	Woningw aarde	Uitkeringen	Jongeren	Minderheden	1e25% huish	Bouw voorr
		ha/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	euro/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	euro/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6	ß7	ß8	ß9	ß10
coëfficiënt	-7748,53	717,24	137273,53	12372,97	-7594,34	0,004	48806,40	10732,10	8864,63	3879,46	0,27
t-waarde		8,611	3,852	6,096	-2,880	2,894	6,696	5,832	8,654	2,038	7,012
t-grens=1,966, α=5%		8,611	3,852	6,096	-2,880	2,894	6,696	5,832	8,654	2,038	7,012
R2=68,2%	Vrijh.gr.=401	F=85,94	Fcrit=1,85, α=5%								

Tabel 2-2: Samenhang gemeente-inkomen 2006 (α=95%)

	(constante)	Land totaal	Beb.kern	Huish.met.ink	Lage ink huish	Uitkeringen	Jongeren	Minderheden	Bouw voorr
		ha/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	euro/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6	ß7	ß8
coëfficiënt	-7115,55	808,16	167863,76	14447,89	-10714,40	47214,826	10045,86	8849,91	0,27
t-waarde		10,261	4,835	8,463	-4,539	6,909	5,448	8,921	7,008
t-grens=2,588, α=1%		10,261	4,835	8,463	-4,539	6,909	5,448	8,921	7,008
R2=67,4%	Vrijh.gr.=403	F=103,93	Fcrit=2,56, α=1%						

Tabel 2-3: Samenhang gemeente-inkomen 2006 (α=99%)

	(constante)	Land kern	Inw stedelijk	Lage ink huish	Jongeren	Bouw voorr
		ha/inw	aant/inw	aantal/inw	aantal/inw	euro/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5
coëfficiënt	-5504,57	8807,10	1097,61	22684,98	11700,33	0,91
t-waarde		2,795	3,550	7,466	3,746	12,861
t-grens=1,966, α=5%		2,795	3,550	7,466	3,746	12,861
R2=39,6%	Vrijh.gr.=406	F=53,15	Fcrit=2,24, α=5%			

Tabel 2-4: Samenhang netto schuld 2010

	(constante)	Land totaal	Land kern	Beb.kern	Huish.met.ink	Woningw aarde	Uitkeringen	Jongeren	Minderheden	1e25% huish	Bouw voorr
		ha/inw	ha/inw	ha/inw	aantal/inw	euro/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	euro/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6	ß7	ß8	ß9	ß10
coëfficiënt	-6502,71	312,66	4353,70	140892,21	9654,96	0,00	33706,46	5912,96	9346,33	6589,15	0,26
t-waarde		3,031	2,047	4,320	5,973	2,898	5,808	3,687	10,784	3,845	9,990
t-grens=1,966, α=5%		3,031	2,047	4,320	5,973	2,898	5,808	3,687	10,784	3,845	9,990
R2=73,7%	Vrijh.gr.=401	F=112,15	Fcrit=1,85, α=5%								

Tabel 2-5: Samenhang gemeente-inkomen 2010 (α=95%)

	(constante)	Land totaal	Beb.kern	Huish.met.ink	1e25% huish	Uitkeringen	Jongeren	Minderheden	Bouw voorr
		ha/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	euro/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6	ß7	ß8
coëfficiënt	-6576,21	507,67	189252,30	11318,31	5214,61	24614,69	5749,64	9205,27	0,27
t-waarde		7,212	6,943	7,698	3,063	5,032	3,592	10,859	10,187
t-grens=2,588, α=1%		7,212	6,943	7,698	3,063	5,032	3,592	10,859	10,187
R2=72,7%	Vrijh.gr.=403	F=133,97	Fcrit=2,56, α=1%						

Tabel 2-6: Samenhang gemeente-inkomen 2010 (α=99%)

	(constante)	Inw stedelijk	Land totaal	Beb.kern	Woningvoorraad	Bouw voorr
		aant/inw	ha/inw	ha/inw	aantal/inw	balans/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5
coëfficiënt	572,53	-2903,79	5161,45	-418104,53	-13471,93	0,73
t-waarde		-2,064	2,036	-2,656	-2,498	11,150
t-grens=1,966, α=5%		-2,064	2,036	-2,656	-2,498	11,150
R2=25,3%	Vrijh.gr.=406	F=27,54	Fcrit=2,24, α=5%			

Tabel 2-7: Samenhang netto schuld 2006-2010

	(constante)	Inw stedelijk	Land totaal	Beb.kern	Woningvoorraad	Bouw voorr	GemFonds
		aant/inw	ha/inw	ha/inw	aantal/inw	balans/inw	balans/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6
coëfficiënt	823,24	-2660,34	4047,57	-337740,14	-10970,98	0,77	1,20
t-waarde		-1,859	1,551	-2,026	-1,987	11,426	2,074
t-grens=1,517, α=13%		-1,859	1,551	-2,026	-1,987	11,426	2,074
R2=27,7%	Vrijh.gr.=396	F=10,10	Fcrit=1,69, α=5%				

PvdA	Lokale partijen	CDA	VVD	GL	SP	CU	D66	SGP
% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st
ß7	ß8	ß9	ß10	ß11	ß12	ß13	ß14	ß15
-11,67	-582,41	-891,13	-1355,65	-232,82	-324,85	-1128,67	-1118,46	256,21
-0,020	-1,089	-1,200	-1,549	-0,237	-0,366	-1,225	-0,793	0,287
			-1,549					

Tabel 2-8: Samenhang netto schuld 2006-2010, incl. Gemeentefonds en politiek

	(constante)	Klantpotentiee	Land totaal	Uitkeringen	Minderheden	Bouw voorr
		aant/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	balans/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5
coëfficiënt	368,16	-6111,15	6180,38	34029,12	-19823,92	0,12
t-waarde		-3,428	3,976	2,126	-3,001	2,856
t-grens=1,966, α=5%		-3,428	3,976	2,126	-3,001	2,856
R2=12,0%	Vrijh.gr.=406	F=11,05	Fcrit=2,24, α=5%			

Tabel 2-9: Samenhang gemeente-inkomen 2006-2010

	(constante)	Klantpotentiee	Land totaal	Uitkeringen	Minderheden	Bouw voorr	GemFonds
		aant/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	balans/inw	balans/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6
coëfficiënt	-280,52	-5857,79	5307,85	37935,65	-26973,93	0,13	1,59
t-waarde		-3,359	3,410	2,376	-3,942	3,139	4,479
t-grens=1,966, α=5%		-3,359	3,410	2,376	-3,942	3,139	4,479
R2=20,0%	Vrijh.gr.=396	F=6,59	Fcrit=1,69, α=5%				

PvdA	Lokale partijen	CDA	VVD	GL	SP	CU	D66	SGP
% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st
ß7	ß8	ß9	ß10	ß11	ß12	ß13	ß14	ß15
101,03	260,77	963,42	-66,18	552,23	49,83	-1377,24	239,24	1021,16
0,279	0,804	2,159	-0,125	0,927	0,092	-2,456	0,281	1,881
		2,159				-2,456		1,881

Tabel 2-10: Samenhang gemeente-inkomen 2006-2010, incl. Gemeentefonds en politiek

c. Verschilanalyse 2006-2010

Gemeentefonds

Als we het hebben over gemeenteschulden, dan kunnen we niet om het Gemeentefonds heen. Het Gemeentefonds, en de verdeling van middelen, heeft als doel een systeem te vormen dat gemeenten in staat stelt bij een gelijke belastingdruk een gelijkwaardig voorzieningenniveau aan te bieden. Hierbij hangt de omvang van de algemene uitkering uit het gemeentefonds af van de mate waarin gemeenten zelf in hun uitgavenbehoefte kunnen voldoen.[134] De uitkering van het Gemeentefonds hangt per definitie niet samen met het lokale politieke krachtenveld, en is dus een exogene variabele. Maar omdat, zoals besproken, allerlei structuurelementen doorwerken in de steun voor deze en gene politieke partij, kunnen we die invloeden neutraliseren door het Gemeentefonds mee te wegen. Die neutralisatie is inherent aan het wezen van het Gemeentefonds.

Verschilanalyse

Nu komen we aan het deel waar de politieke invloed meedoet. Eerst bepalen we de belangrijkste variabelen voor de ontwikkeling van de netto schuld tussen 2006 en 2010. Zie Tabel 2-7. De R^2 is slechts 25,3%, en dat houdt niet over. Het toevalscriterium blijft boven water, dus we hebben het er maar mee te doen. De variabelen komen bekend voor, wat hoop geeft op een eenduidige ontknoping. Dat volgt in het hoofdstuk "Interpretatie".

Vervolgens voegen we het Gemeentefonds toe aan de tabel, en de uitslagen van de 8 grootste partijen plus de samengevoegde resultaten van lokale partijen, en krijgen we Tabel 2-8. Ik heb de betrouwbaarheid moeten verlagen naar 87% (α=13%) om het eerste resultaat te krijgen bij de VVD. Bij verdere verlaging naar 76% (α=24%) zijn ook de ChristenUnie en het CDA significante factoren. De gezamenlijke lokale partijen volgen pas bij 72% (α=28%).

Dan de invloed op het gemeente-inkomen (exploitatie), te lezen in Tabel 2-9. De R^2 is zeer mager: 12%. Op zich is het verwonderlijk dat voor het niveau van het gemeente-inkomen in 2006 en 2010 met een R^2 van 70% een heldere verklaring kan worden gevonden, maar dat

[134] Zie (Allers en Steiner 2007)

een model voor de ontwikkeling tussen 2006 en 2010 het moet doen met maar 12% realiteitsgehalte. Opvallend is dat inkomensvariabelen zijn vervangen door de commerciële variabele "Klantpotentieel". In het hoofdstuk "Interpretatie" kom ik daarop terug.

Nu voegen we weer het Gemeentefonds en de politieke partijen toe in de mix en ontstaat Tabel 2-10. Met 93% betrouwbaarheid halen we al resultaat, en de R^2 stijgt opvallend van 12% naar 20%. Blijkbaar is er haast evenveel politieke als structurele invloed op de ontwikkeling van het gemeente-inkomen.

Hoofdstuk 13. **Interpretatie en consolidatie**

a. Politiek

Een model voor de invloed van politieke partijen op de ontwikkeling van de netto schulden tussen 2006 en 2010 is niet erg sterk (R^2=27,7%), maar boven toeval verheven (F=10,1 en F_{crit} bij α=5% is 1,69). Het verschil met een model zonder politieke invloed is maar 2,4% (R^2 stijgt van 25,3 naar 27,7%).

Alleen de VVD heeft met een redelijke marge van betrouwbaarheid een verband met een daling van de netto schulden tussen 2006 en 2010. Geen enkele partij houdt verband met schuld-verhoging. Ook linkse partijen als PvdA en SP niet, want die blijken sowieso geen significante invloed te hebben. Een verklaring zou kunnen zijn dat de VVD meer gefocust is op de schuldsituatie, en de linkse partijen er pragmatischer mee omgaan. Al met al is politieke invloed op de schulden zeer beperkt.

Een model voor de invloed van politieke partijen op de ontwikkeling van het gemeente-inkomen (exploitatie) tussen 2006 en 2010 is zo mogelijk nog zwakker (R^2=20,0%), maar eveneens boven toeval verheven (F=6,59 en F_{crit} bij α=5% is 1,69). Hoewel het model zwakker is, stijgt die kwaliteit door de toevoeging van politieke variabelen met 8 procentpunt (R^2 stijgt van 12,0 naar 20,0%).

Er is een positief verband tussen CDA-stemmen en het gemeente-inkomen, en een negatief verband tussen stemmen op de Christen-Unie en het gemeente-inkomen. Bij 93% betrouwbaarheid komt de SGP trouwens ook in beeld. Hoewel een kleine partij, is er voor de SGP op lokaal niveau (in de gemeenten waar SGP een grote partij is?) blijkbaar een significant verband tussen stemmen en een stijging van het gemeente-inkomen.

Als we het hebben over het kengetal netto schuld als aandeel in de exploitatie, is er grosso modo een daling van dat kengetal bij VVD-stemmen (de teller van het quotiënt daalt), en bij CDA en SGP (de noemer van het quotiënt stijgt). Al maak ik geen match tussen gemeenten in de staatjes "netto schuld" en "exploitatie". Een stijging van het gemeente-inkomen komt neer op een lastenverhoging, dan wel een overheveling van belastinggeld van Rijk naar gemeente. Het

is afhankelijk van de politieke bril van de toeschouwer hoe men dit waardeert.

Bij de ChristenUnie daalt het gemeente-inkomen, waardoor het kengetal schuld-versus-inkomen toeneemt. De coëfficiënt bij de netto schuld bij de ChristenUnie is iets kleiner dan van de daling van de exploitatie, maar pas bij grote betrouwbaarheidsmarges significant te krijgen.

b. Structuur

Gemeenteschulden hangen blijkbaar samen met structurele kenmerken. Maar welke? We hebben nu drie sets variabelen voor de netto schuld, en drie sets voor het gemeente-inkomen. Voor de netto schuld blijft het realiteitsgehalte (R^2) rond 38% hangen, en voor het gemeente-inkomen rond 70%. Bij de ontwikkeling tussen 2006 en 2010 zit R^2 rond 25% voor de netto schuld, en slechts 12% voor het gemeente-inkomen. Die sets kwamen tot stand via eliminatie van de minst significante variabelen. We kunnen proberen of we niet eenduidiger sets variabelen kunnen vinden voor alle zes de analyses, zonder teveel in te boeten aan realiteitsgehalte.

We beginnen met de "commerciële" variabele "Klantenpotentieel" die opeens inkomensvariabelen leek te vervangen in de verschilanalyse van het gemeente-inkomen. Die is niet alleen een vreemde gast, ik ben ook niet zeker over de juiste berekening bij fusiegemeentes. Bij elkaar liggende dorpen die samengaan, dan kan dubbeltelling optreden in elkaars omliggende dorpen. Ik speel die weg door de analyse opnieuw te doen, met weglating van de variabele "Klantenpotentieel":

	(constante)	Land totaal	Bebouwing	Beb.kern	Uitkeringen	Minderheden	Bouwvoorr
		ha/inw	ha/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	balans/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6
coëfficiënt	337,98	5874,17	327639,73	-292805,10	33409,05	-16663,67	0,11
t-waarde		3,662	2,858	-2,031	2,075	-2,407	2,567
t-grens=1,442, α=15%		3,662	2,858	-2,031	2,075	-2,407	2,567
R2=11,2%	Vrijh.gr.=405	F=8,53	Fcrit=1,59, α=15%				

Tabel 2-11: Samenhang gemeente-inkomen 2006-2010 (zonder Klantenpotentieel)

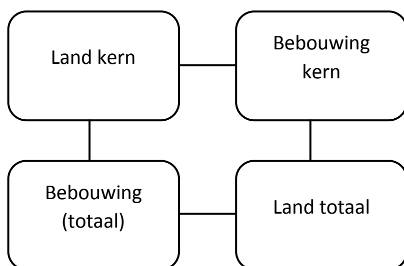
We verliezen 0,8 procentpunt in de R^2. We krijgen opvallend genoeg geen inkomensvariabele terug. Wel weer ruimtelijke variabelen. Ik laat de resultaattabel even achterwege, maar ik heb ook gecheckt dat toevoeging van Gemeentefonds en politieke variabelen daar geen

rare bijeffecten geeft ten opzichte van ons eerdere resultaat. Integendeel, dat beeld blijft gelijk.

Er lijken drie groepen variabelen voor te komen. De eerste groep betreft ruimtelijke kenmerken (bebouwing, oppervlakte), de tweede gaat over inkomen (huishoudens met inkomen, lage inkomens), en de derde groep vormen specifieke kenmerken (jongeren, minderheden, uitkeringen). Uitkeringen passen zowel bij inkomen als bij sociale kenmerken. Feit is dat gemeenten apart een inkomstenstroom krijgen om uitkeringen te betalen, wat per definitie invloed heeft op het gemeente-inkomen. Het inkomenseffect is daar niet verder uit te halen.

Aan de specifieke-kenmerken-variabelen valt niet te tornen. Pogingen ze weg te spelen resulteren in een aanzienlijke daling van R^2, het realiteitsgehalte van het model. Als inkomensvariabele blijkt het voldoende om alleen "huishoudens met lage inkomens" (ofwel het 2[de] t/m 4[e] deciel van de inkomensverdeling) in het model te houden.

We zien vaker het duo "Bebouwing kern" en "Land totaal" dan hun broertjes "Bebouwing" en "Land kern". Maar transplantatie van die variabelen helpt ons niet vooruit; vooral bij de fragiele ontwikkelings-modellen daalt de R^2 te ver. De duo's kunnen worden beschouwd als zijden van een vierkant:

Pas als ik naast "Land totaal" en "Bebouwing kern" als derde punt van de driehoek "Bebouwing (totaal)" toevoeg blijft elk model redelijk in de buurt van de optimale R^2.

	(constante)	Land totaal	Bebouwing	Beb.kern	Lage ink huish	Jongeren	Bouw voorr
		ha/inw	ha/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	euro/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6
coëfficiënt	-3760,63	313,87	-132044,80	177019,65	18667,14	8218,60	0,99
t-waarde		1,685	-3,683	2,169	6,355	2,721	11,679
t-grens=1,649, α=10%		1,685	-3,683	2,169	6,355	2,721	11,679
R2=35,7%	Vrijh.gr.=405	F=37,52	Fcrit=2,12, α=5%				

Tabel 2-12: Samenhang netto schuld 2006 (finaal)

Opm: optimale R^2 was 37,6%, "Land totaal" wordt pas significant bij α=5%

	(constante)	Land totaal	Bebouwing	Beb.kern	Lage ink huish	Jongeren	Bouwvoorr
		ha/inw	ha/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	balans/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6
coëfficiënt	510,71	4157,54	71814,52	-382387,84	5473,74	24461,24	0,73
t-waarde		1,624	0,394	-1,667	1,015	3,052	11,099
t-grens=1,602, α=11%		1,624		-1,667		3,052	11,099
R2=25,2%	Vrijh.gr.=405	F=22,73	Fcrit=2,12, α=5%				

Tabel 2-13: Samenhang netto schuld 2006-2010 (finaal)

Opm: optimale R^2 was 25,3%, "Land totaal" wordt pas significant bij α=11%

	(constante)	Land totaal	Bebouwing	Beb.kern	Lage ink huish	Jongeren	Bouw voorr
		ha/inw	ha/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	euro/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6
coëfficiënt	-4687,11	429,12	-107269,07	63534,92	25077,30	11081,85	0,95
t-waarde		2,096	-2,887	0,764	8,712	3,531	13,246
t-grens=1,966, α=5%		2,096	-2,887		8,712	3,531	13,246
R2=39,0%	Vrijh.gr.=405	F=43,11	Fcrit=2,12, α=5%				

Tabel 2-14: Samenhang netto schuld 2010 (finaal)

Opm: optimale R^2 was 39,6%

c. Geconsolideerde resultaten netto schuld

We krijgen dan de volgende drie resultaten voor de netto schuld, weergegeven in Tabel 2-12, Tabel 2-13, en Tabel 2-14.

Bij netto schuld zien we dat de hoeveelheid land per inwoner een positieve invloed heeft op de hoogte van de schuld, maar die invloed is maar net significant.

De hoeveelheid bebouwde hectares per inwoner heeft daar weer een negatieve invloed op in 2006 en 2010, maar bij de ontwikkeling tussen 2006 en 2010 is dat geen significante variabele. Het aantal bebouwde hectares per inwoner stijgt als er minder mensen wonen op een vierkante meter. Dat kan door een grotere voetafdruk van woningen, of minder gestapelde bouw. Een grotere voetafdruk van woningen, of minder gestapelde bouw, in de totale gemeente leidt dus tot een lagere netto schuld, als we kijken naar de situatie in 2006 en 2010.

Bij de bebouwing in de kern van gemeenten is dat effect andersom voor de situatie in 2006. Een grotere voetafdruk van woningen, of minder gestapelde bouw, is daar juist verbonden met een hogere netto schuld. Als we de ontwikkeling tussen 2006 en 2010 bekijken zien we dat de trend lijkt te zijn dat een grotere voetafdruk van woningen, of minder gestapelde bouw, in de kern van gemeenten, ook de schuld dempt. En in 2010 is de bebouwing van de kern niet meer significant voor de netto schuld.

De bouwvoorraad is de belangrijkste variabele voor de stijging van de netto schuld. Of het nu gaat om de situatie in 2006 en 2010, of de ontwikkeling tussen 2006 en 2010. Huishoudens met lage inkomens (2de t/m 4^{e} deciel), dus niet de sociale minima, hebben eveneens een verband met netto schuld van gemeenten. Voor de ontwikkeling tussen 2006 en 2010 waren de lage inkomens niet significant.

Het recept voor lagere netto schulden:

- bouw, zodat de bouwvoorraad afneemt, en de totale gemeentegrond per inwoner afneemt. Als je veel bouwvoorraad hebt, bepaalt dat de schuld (dadelijk meer daarover).

	(constante)	Land totaal	Bebouw ing	Beb.kern	Lage ink huish	Uitkeringen	Jongeren	Minderheden	Bouw voorr
		ha/inw	ha/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	euro/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6	ß7	ß8
coëfficiënt	849,60	975,98	-58772,62	158460,41	-3453,75	48910,005	141,54	10325,30	0,31
t-w aarde		10,317	-3,331	3,974	-1,480	6,682	0,096	9,851	7,357
t-grens=1,479, α=14%		10,317	-3,331	3,974	-1,480	6,682		9,851	7,357
R2=62,6%	Vrijh.gr.=403	F=84,25	Fcrit=1,96, α=5%						

Tabel 2-15: Samenhang gemeente-inkomen 2006 (finaal)

Opm: optimale R^2 was 67,4%, "Huishoudens met lage inkomens" wordt pas significant bij α=14%

	(constante)	Land totaal	Bebouw ing	Beb.kern	Lage ink huish	Uitkeringen	Jongeren	Minderheden	Bouw voorr
		ha/inw	ha/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	balans/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6	ß7	ß8
coëfficiënt	281,71	5705,06	303528,69	-290526,95	3243,83	28784,35	-6515,55	-13418,26	0,10
t-w aarde		3,549	2,626	-2,016	0,943	1,765	-1,265	-1,871	2,492
t-grens=1,755, α=8%		3,549	2,626	-2,016		1,765		-1,871	2,492
R2=11,9%	Vrijh.gr.=403	F=6,78	Fcrit=1,96, α=5%						

Tabel 2-16: Samenhang gemeente-inkomen 2006-2010 (finaal) *Opm: optimale R^2 was 12,0%, "Uitkeringen" wordt pas significant bij α=8%*

	(constante)	Land totaal	Bebouw ing	Beb.kern	Lage ink huish	Uitkeringen	Jongeren	Minderheden	Bouw voorr
		ha/inw	ha/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	aantal/inw	euro/inw
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6	ß7	ß8
coëfficiënt	844,97	765,78	-56007,32	221209,09	3086,69	36892,47	-2344,83	9527,62	0,28
t-w aarde		9,600	-3,852	6,882	1,723	6,052	-1,943	11,499	10,204
t-grens=1,699, α=9%		9,600	-3,852	6,882	1,723	6,052	-1,943	11,499	10,204
R2=70,0%	Vrijh.gr.=403	F=117,45	Fcrit=1,96, α=5%						

Tabel 2-17: Samenhang gemeente-inkomen 2010 (finaal)

Opm: optimale R^2 was 72,7%, "Huishoudens met lage inkomens" wordt pas significant bij α=9%

- bouw woningen met een grotere voetafdruk, en minder gestapelde bouw, vooral in de kernen. Dat zal vooral hogere inkomens en weinig starters (jongeren) aantrekken.

d. Resultaten gemeente inkomen

We krijgen de volgende drie resultaten voor het gemeente-inkomen: Tabel 2-15, Tabel 2-16 en Tabel 2-17.

In de bespreking hieronder is van belang hoe deze resultaten zich verhouden tot de resultaten van de netto schuld. Als de coëfficiënt van het gemeente-inkomen een hoger getal is dan die van de netto schuld, is dat gunstig.

Bij het gemeente-inkomen zien we dat er een positief verband is met de hoeveelheid land per inwoner. Die invloed is significanter dan bij de netto schuld, en de coëfficiënt is hoger. De hoeveelheid land per inwoner heeft dus een gunstige invloed op het kengetal "netto schuld als aandeel van de exploitatie (gemeente-inkomen)": dat daalt.

De hoeveelheid bebouwde hectares per inwoner heeft een negatieve invloed op het gemeente-inkomen, maar die coëfficiënt is hoger dan bij de netto schuld. Het kengetal "netto schuld als aandeel van de exploitatie (gemeente-inkomen)" zal dus afnemen.

We zien hier dat in de ontwikkeling van de hectaren bebouwing per inwoner tussen 2006 en 2010 het teken omkeerde ten opzichte van 2006 en 2010 zelf. De coëfficiënt is hoger dan voor de netto schuld, maar die was niet significant. Dat betekent dat een grotere voetafdruk van woningen, of minder gestapelde bouw, een flinke impuls gaf aan het gemeente-inkomen. Dat is goed voor het kengetal "netto schuld als aandeel van de exploitatie (gemeente-inkomen)": dat daalt.

Bij de bebouwing in de kern is de coëfficiënt voor het gemeente-inkomen in 2006 lager dan voor de netto schuld: een ongunstig effect op het kengetal "netto schuld als aandeel van de exploitatie (gemeente-inkomen)". In 2010 is de coëfficiënt flink hoger en significanter: positief voor het kengetal. De trend (ontwikkeling tussen 2006 en 2010) is dat ruim bouwen in de kernen een negatieve invloed heeft op het gemeente-inkomen, maar die coëfficiënt is kleiner dan die van de netto schuld. Per saldo daalt het kengetal.

Jongeren hebben een negatieve invloed op het gemeente-inkomen, en gezien de positieve invloed op de schuld, zijn ze nadelig voor het kengetal "netto schuld als aandeel van de exploitatie (gemeente-inkomen)". In de trend, tussen 2006 en 2010, is dat effect nog sterker.

De bouwvoorraad heeft veel minder invloed op het gemeente-inkomen. Het dempt de ongunstige (positieve) invloed van de netto schuld in het kengetal.

Bij het gemeente-inkomen komen twee andere nieuwe variabelen te voorschijn. De ene betreft de uitkeringen, vanwege de overdracht van het Rijk naar gemeenten. Logisch dat dat een positieve en significante invloed heeft op het gemeente-inkomen.

De andere variabele is "Minderheden". Wat ik op de CBS-website begrijp zijn dat niet-westerse migranten. Wat deze variabele hier doet, en waarom die significant is? Ik snap er niets van. De gemeente heeft drie inkomensstromen: algemeen via het Gemeentefonds, specifieke uitkeringen van het Rijk, en eigen inkomsten. Betalen niet-westerse migranten veel meer onroerende zaakbelasting? Of ontstaat door een optelsom van beleidsmaatregelen deze bijzondere significantie? Voor de duidelijkheid, het gaat niet om lage inkomens, en het gaat niet om uitkeringen, want dat zijn zelfstandige significante variabelen. Let ook even op dat in 2006 en 2010 het aantal migranten een gunstige invloed had op het kengetal "netto schuld als aandeel van de exploitatie (gemeente-inkomen)", maar de trend tussen 2006 en 2010 geeft aan dat het het gemeente-inkomen daar nadelig beïnvloed. Iets om nader te onderzoeken.

Het recept voor lagere netto schulden ten opzichte van de exploitatie (het gemeente-inkomen):

- bouw, zodat de bouwvoorraad afneemt, en de totale gemeentegrond per inwoner afneemt. Zowel de schuld, als de exploitatie (lastendruk) daalt. Als je veel bouwvoorraad hebt, bepaalt dat de schuld, en doen de andere variabelen er niet zo veel toe. Maar, stel dat je slaagt de bouwvoorraad te laten dalen, dan kun je alsnog problemen krijgen om de gemeentebegroting gezond te houden vanwege die andere variabelen.

- bouw woningen met een grotere voetafdruk, en minder gestapelde bouw, vooral in de kernen. Dat zal vooral hogere inkomens en weinig starters (jongeren) aantrekken. Opnieuw daalt zowel de schuld als de exploitatie.
- koester de niet-westerse migranten, en hun positieve invloed op het gemeente-inkomen, maar houd in het oog dat op termijn dat voordeel kan verdwijnen. Of sneller als mocht blijken dat de invloed vooral komt door irrationele beleidsmaatregelen, en het beleid wordt gewijzigd.

e. Slotopmerkingen bij de bespreking van het model

Er lijkt wat aan de hand te zijn met de correcte berekening van het Gemeentefonds. Op de eerste plaats blijkt de bodemfactor geen invloed te hebben op de schulden. Dat is vreemd, aangezien ruimtelijke variabelen wel degelijk een hoofdrol spelen. Dus òf de bodemfactor is niet goed berekend, òf de bodemfactor is een overbodige factor, òf de bodemfactor is wel van belang voor het voorzieningenniveau van gemeenten, maar niet voor de schulden. Hoe die redenering was om de bodemfactor te gebruiken voor het Gemeentefonds, is niet geheel duidelijk.

Als de ruimtelijke structuur van gemeenten blijkbaar een factor is in het maken van schulden, wordt niet voldaan aan de doelstelling van het Gemeentefonds: dat gemeenten bij een gelijke belastingdruk een gelijkwaardig voorzieningenniveau aan kunnen bieden. Hierbij hangt de omvang van de algemene uitkering uit het gemeentefonds af van de mate waarin gemeenten zelf in hun uitgavenbehoefte kunnen voldoen.[135] Als gemeenten schulden maken, gerelateerd aan structurele kenmerken, dan is er blijkbaar een hogere inkomens-behoefte.

Blijkbaar krijgen gemeenten niet voldoende geld voor jongeren. Zijn starterswoningen dus niet in het belang van gemeenten?

Krijgen gemeenten te veel geld voor niet-westerse migranten?

De samenvoeging door Allers (1998) en Allers en Steiner (2007) van "linkse partijen", "lokale partijen" en "confessionele partijen, behalve

[135] Zie (Allers en Steiner 2007)

het CDA" heb ik ook nog doorgerekend. De netto schuld en het gemeente-inkomen staan onder elkaar in Tabel 2-18.

Alle significantie van politieke partijen verdwijnt bij de netto schuld. AlOverig (bestaande uit VVD, CDA en klein grut) is nog het interessantst. In deze mix zorgen de Lokale Partijen gezamenlijk voor een boost bij het gemeente-inkomen.

Was die samenvoeging bij Allers en Steiner wel zo'n goed idee? Kunnen ze dan beter op een andere manier worden samengevoegd? Bijv. "linkse partijen", "confessionele partijen", en "liberale partijen", zoals ik eerder verzon? Kijken we naar mijn indeling in Tabel 2-19.

Dat is dus helemaal de dood in de pot. In dit soort exercities is het beter om partijen niet samen te voegen. De ene partij is de andere niet, ook linkse partijen, confessionele of liberale partijen niet.

Al zijn er politiek gezien wel 6 visvijvers. Mijn analyse van de Kamerverkiezingen van september 2012 wijst dat uit.[136]

---

[136] Zie (Smits 2012c)

	(constante)	Inw stedelijk	Land totaal	Beb.kern	Woningvoorraad	Bouw voorr	GemFonds	AlLinks	AlLokaal	AlConf	AlOverig
		aant/inw	ha/inw	ha/inw	aantal/inw	balans/inw	balans/inw	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6	ß7	ß8	ß9	ß10
coëfficiënt	459,64	-2862,87	4318,20	-328503,72	-10992,55	0,76	1,26	-17,70	-260,13	0,00	-516,65
t-w aarde		-2,043	1,686	-1,998	-2,018	11,365	2,223	-0,039	-0,675	#DEEL/0!	-1,093
t-grens=1,517, α=13%		-2,043	1,686	-1,998	-2,018	11,365	2,223				
R2=27,0%	Vrijh.gr.=402	F=16,54	Fcrit=1,90, α=5%								

	(constante)	Klantpotentiee	Land totaal	Uitkeringen	Minderheden	Bouw voorr	GemFonds	AlLinks	AlLokaal	AlConf	AlOverig
		aant/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	balans/inw	balans/inw	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6	ß7	ß8	ß9	ß10
coëfficiënt	-429,69	-5666,82	5425,64	33908,00	-27579,49	0,13	1,54	196,66	497,88	0,00	700,91
t-w aarde		-3,238	3,522	2,159	-4,112	3,128	4,342	0,726	2,102	#DEEL/0!	2,418
t-grens=1,817, α=7%		-3,238	3,522	2,159	-4,112	3,128	4,342		2,102		2,418
R2=17,5%	Vrijh.gr.=402	F=9,47	Fcrit=1,90, α=5%								

Tabel 2-18: Samenhang netto schuld en gemeente-inkomen 2006-2010 en politiek, categorieën Allers

	(constante)	Inw stedelijk	Land totaal	Beb.kern	Woningvoorraad	Bouw voorr	GemFonds	JSLinks	JSLokaal	JSLiber	JSConf
		aant/inw	ha/inw	ha/inw	aantal/inw	balans/inw	balans/inw	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6	ß7	ß8	ß9	ß10
coëfficiënt	838,49	-2733,39	4422,99	-375475,92	-11697,50	0,77	1,31	-260,12	-690,71	-983,76	-657,41
t-w aarde		-1,941	1,730	-2,306	-2,150	11,413	2,338	-0,246	-0,718	-0,982	-0,647
t-grens=1,517, α=13%		-1,941	1,730	-2,306	-2,150	11,413	2,338				
R2=27,1%	Vrijh.gr.=401	F=14,92	Fcrit=1,85, α=5%								

	(constante)	Klantpotentiee	Land totaal	Uitkeringen	Minderheden	Bouw voorr	GemFonds	JSLinks	JSLokaal	JSLiber	JSConf
		aant/inw	ha/inw	aantal/inw	aantal/inw	balans/inw	balans/inw	% geldige st	% geldige st	% geldige st	% geldige st
	ß0	ß1	ß2	ß3	ß4	ß5	ß6	ß7	ß8	ß9	ß10
coëfficiënt	-144,70	-5348,09	5215,34	39870,82	-29261,92	0,13	1,51	-120,39	328,59	308,15	160,79
t-w aarde		-3,043	3,375	2,521	-4,256	3,020	4,260	-0,185	0,552	0,497	0,256
t-grens=1,817, α=7%		-3,043	3,375	2,521	-4,256	3,020	4,260				
R2=16,5%	Vrijh.gr.=401	F=7,95	Fcrit=1,85, α=5%								

Tabel 2-19: Samenhang netto schuld en gemeente-inkomen 2006-2010 en politiek, categorieën Smits

Hoofdstuk 14. **Reality check**

Hebben gemeenten en stedebouwkundigen hier nu wat aan? Kunnen de variabelen "Land totaal", "Bebouwing (totaal)", "Bebouwing van de kern", "Huishoudens met lage inkomens", "Uitkeringen", "Jongeren", "Minderheden", en "Bouwvoorraad" worden gebruikt als voorspeller?

Zoals gezegd presenteerde de VNG een handzame tabel met alle gemeenten, de bouwgrondvoorraad, de gemeentelijke schulden, de schuldevolutie en de EMU-ratio in 2010.[137] En een rangorde, gebaseerd op de netto schulden ten opzichte van het gemeente-inkomen. Laten we nu eens een top 40 genereren op basis van de variabelen en de coëfficiënten. Hoe goed stemt die overeen met de VNG-lijst?

De VNG-lijst telt 430 gemeenten. Mijn lijst 412. Als de positie op mijn lijst binnen 10% van de positie op de VNG-lijst blijft, dan geef ik geen score. Blijft het binnen 20%, dan scoor ik "-". Blijft het binnen 30%, dan "-/-", en de rest "-/-/-". De rangorde bij de VNG was dat de gemeenten met het slechtste ratio het hoogste nummer kregen.

	Voorspeller	VNG2010	Score
Urk	412	418	
Oegstgeest	411	404	
Borne	410	429	
Maasdonk	409	395	
Hendrik-Ido-Ambacht	408	421	
Barneveld	407	424	
Beuningen	406	355	-
Kaag en Braassem	405	411	
Zevenaar	404	396	
Katwijk	403	362	-
Lansingerland	402	419	
Gemert-Bakel	401	428	
Heerenveen	400	405	
Veghel	399	283	-/-/-
Midden-Delfland	398	50	-/-/-
Blaricum	397	328	-/-
Geldermalsen	396	374	
Zwartewaterland	395	414	
Duiven	394	403	
Boxmeer	393	375	
Boekel	392	367	
Leek	391	422	

[137] Zie (VNG 2012b)

	Voorspeller	VNG2010	Score
Brielle	390	3	-/-/-
Westland	389	350	-
Gorinchem	388	402	
Middelburg	387	423	
Stede Broec	386	420	
Amersfoort	385	412	
Ten Boer	384	427	
Kampen	383	268	-/-/-
Doetinchem	382	339	-
Bedum	381	352	-
Almelo	380	348	-
Woudenberg	379	299	-/-
Lisse	378	92	-/-/-
Bunschoten	377	332	-
Noordwijk	376	112	-/-/-
Rijnwoude	375	180	-/-/-
Nijmegen	374	277	-/-
Scherpenzeel	373	20	-/-/-

Tabel 2-20: Reality-check model versus VNG 2010

Het resultaat: 22 zonder score, 7 "-", 3 "-/-", 8 "-/-/-". Bij de "3-min" vallen drie hele foute op: Brielle, Scherpenzeel en Midden-Delfland, staan in de VNG-lijst in de top 50 van keurige gemeenten. En Lisse staat in de top 100. Gemeenten die niet in de gevarenzone zitten (pakweg de top 100 van de VNG) hebben eigenlijk ook geen reden op de lijst te kijken. Nu 50% van de gemeenten binnen 10% marge juist op de lijst staat, en 75% binnen 30% lijkt mij dat redelijk voor deze houtskoolschets.

Wie in de gevarenzone zit, en van zijn bouwvoorraad af wil, en wil weten met wat voor ruimtelijke inrichting van bouwplannen, en welke kopers/huurders de gemeenteschuld het snelste daalt, heeft nu een zeker houvast.

Hoofdstuk 15. **Nader onderzoek**

Er is kritiek mogelijk op de wijze van onderzoek. Ik wilde niet te veel uit de pas lopen met de opzet van bestaand onderzoek, maar mij is op het hart gedrukt dat de geselecteerde variabelen alsnog een hoge onderlinge correlatie hebben. In plaats van bovenstaande aanpak, waarbij de gemiddelden met elkaar in verband worden gebracht (t-toets), zou het beter zijn om de variantie van variabelen te onderzoeken in een ANOVA-toets. Hoewel de F-toets, als hierboven gebruikt, dat wel doet om toeval uit te sluiten.

ANOVA biedt de mogelijkheid om te toetsen wat één variabele nog toevoegt als de betekenis van alle andere variabelen vastgesteld is. Oftewel, voegt politieke voorkeur nog wat toe, als je weet wat de effecten zijn van gemeentegrootte, huizenbezit, etc. Maar ja, kies je andere variabelen, om een hogere F-waarde te krijgen, dan daalt R^2 weer. Het is dus ook een kwestie van kiezen.

Ook de gebruikte wijze van het bepalen van politieke invloed zou beter kunnen. Op zijn minst zouden raadszetels moeten worden gebruikt in plaats van stempercentages. Via de toewijzing van restzetels en niet gehaalde kiesdrempels zit er lucht tussen stempercentages en raadszetels. Aan de andere kant is politieke invloed sowieso een lastig iets om uit te peilen. Ook op gemeenteniveau bestaan coalities, die tijdens een raadsperiode bovendien kunnen wisselen. Lokale partijen zijn in de ene gemeente links, en in de andere gemeente rechts, en soms allebei tegelijk. En lokale partijen bezetten zo'n 20% van alle zetels. De VVD in de ene gemeente kan linkser zijn dan GroenLinks in de andere. Het is dus maar de vraag of meer werk aan dataverzameling er ook echt meer uit haalt. Zeker nu de structurele kenmerken zo bepalend zijn.

Andere kritiek betreft het verband tussen kenmerken van gemeenten en politieke partijen. In uitgestrekte landelijke gemeenten zijn confessionele partijen veel sterker dan in steden. Steden kennen een cumulatie van jongeren, starterswoningen, lastige grondexploitatie, relatief veel werklozen, etc. In steden zitten relatief veel PvdA-raadsleden en GroenLinks-raadsleden. Maken die nu uit politieke voorkeur meer schulden, of worden ze ‘slachtoffer’ van de omstandigheden? Maken VVD-raadsleden minder schulden omdat ze oververtegenwoordigd zijn in gemeenten met kapitaalkrachtige

burgers, weinig werkloosheid en waar tot 2009 vrolijk gebouwd werd? Oftewel, is de politieke kleur nu oorzaak van schulden of een ‘bij-effect’ van dezelfde structurele omstandigheden die een grotere schuld waarschijnlijker maken? Dat zou met een beter doordacht theoretisch model en genuanceerdere analyses (zoals ANOVA) kunnen worden ontward.

Ik ben daar niet zeker van. Volgens mij heb ik er al het nodige aan gedaan om eerst de structurele kenmerken uit te zeven. Vervolgens heb ik de Gemeentefonds-variabele toegevoegd, die de resterende sociale kenmerken zou moeten absorberen. Dat het Gemeentefonds mogelijk niet goed berekend is, doet nu minder terzake, door de combinatie met die andere significante variabelen. En tenslotte heb ik de politieke variabele alleen laten meewegen in de ontwikkeling tussen 2006 en 2010. Dan zal het best zo zijn dat confessionele partijen sterker zijn in de landelijke gebieden, en starters wonen in de grotere steden, zie maar eens een alternatieve hypothese te construeren dat politieke voorkeuren géén verband houden met veranderingen tussen 2006 en 2010. Of dat de constatering, hoe vaag ook (maar significant, en boven toeval verheven), dat VVD-stemmen verband houden met een daling van gemeenteschulden, niet juist zou zijn.

Hoofdstuk 16. **Wat moet je bouwen?**

Voor het deel van Wilderszijde dat nog bebouwd zou kunnen worden, en andere bouwplannen, bestaan in de lokale politiek wensen om kleine starterswoningen te bouwen. De houtskoolschets zegt dat gemeenten met grote schulden beter grotere woningen kunnen bouwen dan kleine. Gemiddeld gesproken. Hoe zit dat met Lansingerland?

We kunnen proberen dat precies uit te rekenen. De gemeente Lansingerland publiceerde een aantal gegevens over de plannen in Wilderszijde: totaal 110 hectare (waaronder 3 hectare voorzieningen), 2.650 woningen, 2,8 bewoner gemiddeld per woning. Dus pakweg 7.420 bewoners in het originele plan.

Wat weten we van hoe Lansingerland ervoor staat op de 8 variabelen van het schuldenmodel? We kunnen Lansingerland scoren door alle gemeenten op een rijtje te zetten. Als Lansingerland bij de onderste 20% hoort schrijven we "--", bij de volgende 20% "-", bij de 10% net onder en net boven het midden van de verdeling (mediaan) een "0", bij de volgende 20% een "+", en daarna een "++". De variabelen: de totale hoeveelheid land in hectare per inwoner, het bebouwde gedeelte van het grondgebied in hectare per inwoner, alleen het bebouwde gedeelte in de gemeentekern in hectare per inwoner, het aantal huishoudens met lage inkomens (2de t/m 4e deciel), het aantal jongeren per inwoner en de bouwvoorraad in euro's per inwoner, het aantal uitkeringen per inwoner, en het aantal minderheden (niet-westerse migranten) per inwoner. Vervolgens kunnen we het effect inschatten van starterswoningen in plaats van de geplande ruimere woningen:

Variabele	Score L'land	Effect starters tov gepland	Effect schuld	Effect exploitatie	Effect score
Land totaal ha/inw	-	0	429	766	↑
Bebouwing ha/inw	-	↓	-107269	-56007	↑
Bebouwing kern ha/inw	0	↓	63535	221209	↑
Huish. lage inkomens %	--	↑	25077	3087	↑
Uitkeringen %	-	↓		36892	↑
Jongeren %	++	↑	11082	-2345	↑
Minderheden %	+	0		9528	0

Variabele	Score L'land	Effect starters tov gepland	Effect schuld	Effect exploitatie	Effect score
Bouwvoorraad €/inw	++	↑	0,95	0,28	↑

Tabel 2-21: Effect van starterswoningen

Lansingerland hoort wat betreft land per inwoner tot de gemeenten waar dat wat lager is (met andere woorden: er wonen naar verhouding meer mensen per vierkante meter). Echte plattelands-gemeenten scoren hier hoger. Maar met een bouwopgave kun je daar weinig aan doen, en de bouwvoorraad is nu eenmaal zeer hoog.

Ook wat betreft "bebouwde hectares per inwoner" bouwen ze wat kleiner dan in echte plattelandsgemeenten. Amsterdam, Rotterdam, maar ook Breda, Tilburg en Pijnacker-Nootdorp scoren twee minnen. Kaag en Braassem scoort gemiddeld. Zuidplas zit in dezelfde categorie.

Met de bebouwing in de kern is Lansingerland heel gemiddeld. Pijnacker-Nootdorp heeft weer twee minnen, Zuidplas een "-". Een toename van de woonkern van 2.119 naar 2.229 hectare, en een toename van het aantal inwoners met 7.420 dan wel 10.000 zal niet substantieel uitmaken.

De hoeveelheid land is gelijk in beide varianten. Maar er komen meer mensen per vierkante meter te wonen, dus het aantal hectares per inwoner daalt. Dat heeft meer neergaand effect op de exploitatie dan op de schuld, waardoor per saldo het kengetal stijgt.

Met het aantal bebouwde hectares per inwoner is iets soortgelijks aan de hand. Het aantal hectares blijft gelijk, maar het aantal inwoners stijgt. Dat heeft meer effect op de schuld dan de exploitatie, maar omdat de coëfficiënten negatief zijn stijgt het kengetal toch weer.

De bebouwing staat in de woonkern, zelfde verhaal: meer inwoners. Het effect is nu groter op de exploitatie dan de schuld, maar nu zijn de coëfficiënten positief: de exploitatie daalt meer dan de schuld, dus is het effect weer een stijging van het kengetal.

In starterswoningen zullen wat meer mensen wonen met lage inkomens. De coëfficiënten liggen ver uit elkaar, en dus is het effect vrij groot: de schuld stijgt veel sneller dan de exploitatie. Het kengetal stijgt.

Starters moeten hard werken om hun woning te bekostigen, dus het percentage uitkeringsgerechtigden daalt iets, wat bij gevolg minder geld in de exploitatie oplevert.

Er komen meer jongeren te wonen in de starterswoningen. De omgekeerde coëfficiënt bij de exploitatie maakt hier dat de schuld hard stijgt, en de exploitatie hard afneemt: een fors stijgend effect op het kengetal.

Het percentage minderheden kan stijgen of dalen, ik stel het effect op 0.

Als je starterswoningen bouwt, dan stijgt het aantal inwoners iets, maar de bouwvoorraad daalt minder dan gepland, omdat starters-woningen een lagere totaalwaarde hebben. Het schuldkengetal stijgt.

Het bouwen van starterswoningen ten opzichte van ruimere woningen levert een stijging op van het kengetal netto schuld als aandeel van de inkomsten. Met wat probeerwaarden leverde het een geschatte daling van het Lansingerlandse kengetal van 27% op bij de bouw van ruimere woningen, en +18% als wordt gekozen voor een deel starterswoningen.

Uiteindelijk is de waarde van de bouwvoorraad het grootste probleem. Die is in euro's berekend op de soort woningen die gepland is. Als je starterswoningen gaat bouwen, gaat daar dus minder vanaf dan gepland, maar de grond is niet meer beschikbaar voor andere woningen. Je moet dus ook nog op je bouwvoorraad afschrijven. Omdat de gemeente geen reserves heeft moet de gemeente lenen, of het krijgen van het Rijk of de provincie.

 ----- *Einde technisch onderwerp* ---

Hoofdstuk 17. **Conclusie**

Gegevens die invloed hebben op de uitgavenbehoeften van gemeenten, die verband houden met een juiste toerekening van het gemeentefonds, en die te maken hebben met de gemeentelijke belastingdruk, worden verplicht door gemeenten gerapporteerd via een wet die ook de onder curatelestelling regelt. Daarmee is een redelijk functionerende houtskoolschets van een model te bouwen dat informatie geeft over wat van invloed is op gemeenteschulden, en wat niet.

Gemeenteschulden houden verband met structurele kenmerken. Potentiële politieke invloed op de ontwikkeling van schulden en gemeente-inkomsten tussen 2006 en 2010 is lastig te isoleren, maar is aanwezig. Als we het hebben over het kengetal netto schuld als aandeel in de exploitatie, is er grosso modo een daling van dat kengetal bij veel VVD-stemmen (door het dalen van netto schuld), en bij CDA en SGP (door het stijgen van het gemeente-inkomen, de exploitatie). Linkse partijen hebben geen significant verband met stijging of daling van schulden of gemeente-inkomen. Een verklaring zou kunnen zijn dat de VVD meer gefocust is op de schuldsituatie, en de linkse partijen er pragmatischer mee omgaan. Een stijging van het gemeente-inkomen komt neer op een lastenverhoging, dan wel een overheveling van belastinggeld van Rijk naar gemeente. Het is afhankelijk van de politieke bril van de toeschouwer hoe men dit waardeert.

Wie qua schulden in de gevarenzone zit, en van zijn bouwvoorraad af wil, en wil weten met wat voor ruimtelijke inrichting van bouwplannen, en welke kopers/huurders de gemeenteschuld het snelste daalt, heeft een zeker houvast aan de variabelen "Land totaal", "Bebouwing (totaal)", "Bebouwing van de kern", "Huishoudens met lage inkomens", "Uitkeringen", "Jongeren", "Minderheden", en "Bouwvoorraad".

Het lijkt erop dat het met gemeenten zo is als met auto's. Wie een Hummer koopt kan achteraf nog zo proberen zuinig te rijden, het blijft duur om te besturen. Gemeenten met bepaalde kenmerken zijn "Hummers", door de combinatie van:

- Relatief veel bouwvoorraad. Heeft een gemeente heel veel bouwvoorraad, dan doen andere zaken er niet veel toe.

- Daarmee verband houdend: relatief weinig inwoners per vierkante meter (logisch: lege bouwgrond)
- Relatief kleine woningen, of gestapelde woningen, vooral in de kernen
- Relatief veel lage inkomens
- Relatief veel jongeren
- Uitkeringen en migranten zorgen blijkbaar voor extra gemeenteinkomen, waardoor gemeenten meer kunnen lenen. Dat drukt het kengetal "netto schuld ten opzichte van gemeente-inkomen". De "Hummers" hebben relatief weinig uitkeringsgerechtigden en migranten.

Het recept voor lagere netto schulden ten opzichte van de exploitatie (het gemeente-inkomen):

- bouw, zodat de bouwvoorraad afneemt, en de totale gemeentegrond per inwoner afneemt. Als je veel bouwvoorraad hebt, bepaalt dat de schuld, en doen de andere variabelen er niet zo veel toe. Maar, stel dat je slaagt de bouwvoorraad te laten dalen, dan kun je alsnog problemen krijgen om de gemeentebegroting gezond te houden vanwege die andere variabelen.
- bouw woningen met een grotere voetafdruk, en minder gestapelde bouw, vooral in de kernen. Dat zal vooral hogere inkomens en weinig starters (jongeren) aantrekken.
- koester de niet-westerse migranten, en hun positieve invloed op het gemeente-inkomen, maar houd in het oog dat op termijn dat voordeel kan verdwijnen. Of sneller als mocht blijken dat de invloed vooral komt door irrationele beleidsmaatregelen, en het beleid wordt gewijzigd.

Het is maar de vraag of het Gemeentefonds wel goed is berekend. Als de ruimtelijke structuur van gemeenten blijkbaar een factor is in het maken van schulden, wordt niet voldaan aan de doelstelling: dat gemeenten bij een gelijke belastingdruk een gelijkwaardig voorzieningenniveau aan kunnen bieden. Als gemeenten schulden maken, gerelateerd aan structurele kenmerken, dan is er blijkbaar een hogere inkomensbehoefte. Het lijkt of gemeenten niet voldoende geld krijgen voor jongeren, en te veel geld voor niet-westerse migranten. Overigens hebben niet-westerse migranten een gunstige invloed op de verhouding schulden/gemeente-inkomsten.

Het Lot van Lansingerland

Uiteindelijk is dit deel van het boek niet meer dan een poging de werkelijkheid te beschrijven. Die nergens in de buurt komt van 100% overeenkomst met de realiteit. Als het al oplevert dat bijv. het Gemeentefonds wordt herijkt met gebruik van een andere methode, of dat stedenbouwkundigen bij het plannen van nieuwe bebouwde gebieden rekening houden met de betaalbaarheid op lange termijn van hun plannen, dan ben ik al heel tevreden.

Deel 3. "Griekenland aan de Rotte"

Lansingerland kent vele problemen. Bestuurlijke instabiliteit, kostbare ambities, gebrek aan besef van de gevolgen voor de gezondheid en veiligheid van de inwoners, en bestuurders die de taakuitoefening van hun dossiers heel breed uitleggen. Veel daarvan was al in illustrerende terzijdes in Deel 1 beschreven.

Terwijl er maar 56.000 mensen wonen, had de gemeente volgens de Jaarrekening 2011 250 miljoen euro schuld. In Deel 2 zagen we dat de bouwcrisis niet echt van invloed is op die schuld. Gemeenten met een bouwopgave hebben vrijwel altijd veel leningen. Bij de meeste gemeenten blijft dat binnen aanvaardbare grenzen. Zo niet in Lansingerland.

In dit deel komen enkele aspecten aan de orde die te maken hebben met de grote schulden van Lansingerland. Het fabeltje dat de Vinex-opgave de oorzaak zou zijn. Het Mysterie van Wilderszijde. En het creatieve boekhouden: de Münchhausen-truuk.

Hoofdstuk 18. **Vingerafdrukken op de Vinex**

In dit hoofdstuk laat ik zien dat onze gemeentebestuurders met gulden- en eurotekens in de ogen allerlei afspraken aangingen. En vervolgens niet eens de moeite namen om zorgvuldig om te gaan met de regionale grabbelgelden.

Wat is het algemeen gangbare fabeltje? De PvdA-Lansingerland:

"Vele gemeenten hebben in de goede jaren stevig op hun bouwgrond verdiend dus is het niet vreemd dat het Rijk niet staat te trappelen om hen nu zij in financieel zwaar weer zijn terecht gekomen. Het gaat immers om eigen strategische keuzen en ook als het om de gemeente als ondernemer in gronden gaat, zijn er goede en slechte tijden. Voor Lansingerland ligt dat compleet anders. De drie kleine gemeenten waaruit Lansingerland in 2007 ontstaan is, hebben in het verleden nooit voor groei gekozen. Die noodzaak kwam er vanwege de door het Rijk opgelegde Vinex taakstelling."[138]

Deze redenering is niet specifiek voor de PvdA. Ook andere bestuurders en partijen vertellen het zo. Zie het extra filmpje van KRO Brandpunt in het kadertje hiernaast.

a. Vinex

Gaan we eens kijken hoe de Vinex-afspraken in elkaar zaten.[139] Vinex is een afkorting voor VIerde Nota Ruimtelijke Ordening eXtra. Deze nota is opgesteld door het Ministerie van VROM in 1991. Strikt genomen worden met "Vinex-wijken" locaties bedoeld die in die nota zijn opgenomen en overeengekomen tussen het Rijk en lagere overheden en die tussen 1995 en 2005 zijn gerealiseerd. Inmiddels is het centraal aanwijzen van deze locaties vervangen door een meer gedecentraliseerde nota, de Nota Ruimte uit 2004.

KRO Brandpunt, afl. over Lansingerland

http://is.gd/krolansland

Extra filmpje:

http://is.gd/krolansextra

[138] PvdA nieuwsbrief onder het kopje "Follow up van ons debat 'De Woningmarkt op Slot'

[139] Zie ook http://nl.wikipedia.org/wiki/Vinex#Misverstanden

De Vinex Atlas beschrijft de begintijd:

"Het rijk wilde geen afspraken maken met individuele gemeenten, maar met stadsgewesten. Van belang was dat de uitvoering van de Vierde Nota Extra op regionale schaal zou plaatsvinden en dus was samenwerking tussen de gemeenten noodzakelijk. De keuze van de woningbouwlocaties in de nota werd voorbereid door tripartite werkgroepen, waarin zowel gemeenten, provincies, als het rijk zitting hadden. De vinexlocaties zijn dus niet door het rijk opgelegd, zoals veel wordt gedacht, maar in overleg bepaald door de gemeenten, provincies en het rijk. Na het afsluiten van de convenanten nam de bemoeienis van het rijk verder af en werden de stadsgewesten de daadwerkelijke regisseurs van de uitvoering van de Vierde Nota Extra."[140]

Gelukkig wordt bijna alle beleid op zijn tijd geëvalueerd. Vroeger verdwenen die rapporten in een donker archief. Maar tegenwoordig staan ze online. Uit de "Evaluatie Verstedelijking VINEX 1995-2005":

"De locatiekeuze in grote stedelijke regio's werd voorbereid door de zogenaamde tri-partite werkgroepen, waarin gemeenten, provincies en het rijk zitting hadden. Provincies trokken dit traject, zij hadden daar ervaring mee. Het idee dat de VINEX-uitleglocaties door het rijk aangewezen zijn berust daarmee op een misverstand."[141]

In oktober 2010 verscheen een rapport in opdracht van het Ministerie van VROM. Een "Evaluatie woningbouwafspraken 2005-2009 - Realisatie en werking van het instrument woningbouwafspraken met BLS-subsidies".[142] Wat dat zijn, daar kom ik zo op.

"Met 20 stedelijke regio's heeft het Rijk afspraken gemaakt over de woningproductie in de periode 2005 – 2009. [...] Met de afgesproken woningbouwaantallen werd het geraamde woningtekort per 2010 op het niveau van de stedelijke regio's gezamenlijk teruggebracht tot 1,5% van de woningvoorraad. Daarnaast heeft het Rijk particulier opdrachtgeverschap willen stimuleren met de afspraken. Als tegenprestatie stelde het Rijk BLS-middelen beschikbaar voor de regio's."

BLS-middelen is dus geld, euri, voortkomend uit het Besluit locatiegebonden subsidies.

[140] Zie (Boeijenga en Mensink 2008)

[141] Zie blz. 23 van (Ministerie van VROM 2007)

[142] Zie (Luijkx, Scheele-Goedhart, en Keers 2010)

b. Mening van bestuurders

Hoe zagen Lansingerlandse bestuurders de Vinex-opgaven? In 2006 verscheen een interview met de wethouder Projecten van Bergschenhoek, die in 2012 nog steeds wethouder op dat dossier is. De Heraut vertelt over 1995, toen Bergschenhoek de primeur had.

"Onder het toeziend oog van minister De Boer en staatssecretaris Tommel werd de eerste paal in het kader van de Vinex geslagen. In die beginperiode was de wethouder als ondernemer en als raadslid al zeer actief bezig met alles wat met ruimtelijke ordening en woningbouw te maken had. Tegenwoordig is hij als wethouder in Bergschenhoek onder andere verantwoordelijk voor het uitvoeren van het Vinex-takenpakket."[143]

In dat interview uit 2006 is er eigenlijk geen kritiek op de Vinex, behalve dat er meer aandacht zou moeten zijn voor infrastructuur. De wethouder:

"Ik ben zeer tevreden over de realisatie van de wijken in Bergschenhoek. Er is veel rust en ruimte. De bewoners zijn tevreden. De woningen zijn over het algemeen van het juiste type en er is veel groen. Ik woon zelf in een Vinex-wijk en ervaar dat als zeer prettig."

Ervaart hij die Vinex als een grote dwang? Niet echt:

"Het grootste gedeelte is eigen beleid. De Vinex schept een aantal kaders, de rest moet door de gemeente worden ingevuld. De gemeente verkoopt de grond en heeft de opdracht de juiste verhouding te vinden tussen financiën en volkshuisvesting."

En: "Veel gemeenten zijn in de problemen gekomen door de druk van het bouwen van zoveel woningen en voorzieningen. Vertraging is echter een ramp, je moet rekening houden met het rentecomponent en er volgt een boete van de stadsregio als er te laat wordt opgeleverd. Gelukkig is in Bergschenhoek alles op orde en ziet het er naar uit dat we onze doelstellingen halen."

Gaat de fusie met Bleiswijk en Berkel en Rodenrijs nog problemen opleveren, wil De Heraut weten. De wethouder:

"In oktober 2005 is het Ruimtelijk Regio Plan Rotterdam 2020 goedgekeurd. Binnen dat mandaat gaan we bouwen. Bij het tot stand komen van dit plan hebben de 3B-hoek gemeentes intensief

---

[143] Dit interview is bij het opschonen van het archief van de website van de Heraut verdwenen. Een ongewijzigde kopie is beschikbaar. (Bongers 2006)

samengewerkt met Rotterdam en de Provincie. Iedereen weet wat er nodig is in de regio en wat er mogelijk is. De fusie gaat wat dat betreft weinig invloed hebben."

Waren dat maar woorden, of is er enig bewijs dat Vinex niet echt dwingend was? Bouwfonds deed in 2007 voor de gemeente Lansingerland een marktonderzoek.[144] Daar staat in:

"In alle vijf de gemeenten is de geplande productie groter dan de taakstelling die in het convenant woningbouwafspraken met VROM is overeengekomen. Alleen al in de gemeente Lansingerland gaat het om circa 2.100 woningen die extra gepland zijn ten opzichte van de taakstelling van 4.500 woningen. In Pijnacker-Nootdorp gaat het om zo'n 650 woningen extra en in Capelle aan den IJssel gaat het om 2.400 extra. Wanneer in Zoetermeer en Rotterdam de sloop/nieuwbouwactiviteiten volgens planning worden uitgevoerd dan is de extra productie die gepland staat redelijk in lijn met deze opgave."

Wel kan niemand ontkennen dat die onderhandelingen tussen gemeente en Stadsregio mogelijk een ongelijke strijd waren. De drie dorpen, los van elkaar, tegen het grote Rotterdam. Ook de laatste jaren heeft Lansingerland meerdere veren moeten laten in de Stadsregio. Volgens lezers van het blog komt dat doordat op bepaalde dossiers slappe vertegenwoordigers werden afgevaardigd.

c. Kleinsteeds

De afspraken tussen gemeenten en de Stadsregio Rotterdam zijn geëvalueerd door de Rekenkamer Rotterdam, in april 2007. Over het Besluit locatiegebonden subsidies staat er:[145]

"Op basis van dit besluit verstrekt het rijk aan de stadsregio Rotterdam subsidie voor het bouwen van woningen. Hierover maken het rijk en de stadsregio verstedelijkingsafspraken. Voor de periode 1995-2005 heeft de stadsregio een subsidie ontvangen van 149 miljoen euro voor het bouwen van 53.000 woningen. Voor de periode 2005-2010 ontvangt de stadsregio 73,3 miljoen euro voor het bouwen van 36.450 woningen."

---

[144] Zie (Stevens 2007)

[145] Zie (Mul 2007), blz. 50 op de bladzijde en voetnoot 48

"Ter realisatie van de verstedelijkingsafspraken met het rijk maakt de stadsregio Rotterdam afspraken met de afzonderlijke gemeenten. Deze afspraken zien op de aantallen te bouwen woningen."

Met in een voetnoot:

"Alle deelnemende gemeenten hebben vertegenwoordigers afgevaardigd in de regioraad. Deze raad vormt het algemeen bestuur van de stadsregio. De regioraad kiest uit zijn midden een dagelijks bestuur van acht leden. De burgemeester van Rotterdam is voorzitter van zowel de regioraad als het dagelijks bestuur"

Die afspraken werden vastgelegd in convenanten. Ze gaan niet alleen over aantallen woningen. Terug naar de VROM-evaluatie:

"Ten tweede zijn er meerdere regio's die bovenop de voor het realiseren van het gewenste woningtekort benodigde productie een eigen, regionale ambitie in het convenant hebben opgenomen."

En inderdaad, de Rekenkamer Rotterdam legt dat uit:

"Binnen de regio zijn met alle gemeenten woningbouwafspraken gemaakt: welke gemeente bouwt hoeveel woningen per prijsklasse? Op basis van het beleidskader stedelijke vernieuwing ("Vernieuwen en delen") dat door de regioraad is vastgesteld in 2004, is bepaald dat:

** categorie I: de grootstedelijke gemeenten maximaal 20% sociaal bereikbare huurwoningen mogen plegen (Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen en Maassluis);*

** categorie II: de groeistedelijke gemeenten minimaal 40% sociaal bereikbare huurwoningen moeten plegen (Rozenburg, Spijkenisse, Capelle a/d IJssel, Ridderkerk, Hellevoetsluis);*

** categorie III: de kleinstedelijke gemeenten en dorpen minimaal 30% sociaal bereikbare huurwoningen moeten plegen."*

Berkel en Rodenrijs, Bergschenhoek en Bleiswijk werden niet gezien als groeistedelijke gemeenten, blijkbaar. Ze moesten wel sociaal bereikbare huurwoningen bouwen. Rotterdam had er veel te veel van, met dito problemen (had ook te maken met de slechte kwaliteit van de woningen), terwijl de omliggende gemeenten allemaal mooie wijkjes met huisjes-met-tuintjes bouwden. De Rotterdammers die het wat beter ging vertrokken spoorslags naar de 3B-hoek, zoals dat heette. Volgens een evaluatie door het Centrum voor Onderzoek en Statistiek van de gemeente Rotterdam:

"In het algemeen betekent dit een afname van deze voorraad in grootstedelijke gemeenten, een gelijk blijvende omvang in groeistedelijke gemeenten en een groei in kleinstedelijke gemeenten."[146]

d. Grabbelgeld

Maar hoe kreeg de Stadsregio Rotterdam die gemeenten zo ver om bouwafspraken te maken? De VROM-evaluatie over de BLS-gelden:

"Hoewel de bedragen per woning geen zoden aan de dijk zetten zijn de totaalbedragen wel een reden voor de bestuurder om te sturen op de afspraken. [...] Gemeenten en regio's hebben de BLS-subsidies op verschillende manieren ingezet. [...] De beleidsvrijheid bij de inzet van de subsidie wordt positief gewaardeerd door veel respondenten."

Ja, dat zal wel! Het was niet allemaal vrijheid-blijheid. De Rekenkamer weer:

"In de afspraken is opgenomen wat de gevolgen kunnen zijn van het niet nakomen van de afspraken. Bij een woningbouwproductie die lager ligt dan afgesproken, kan de stadsregio de gemeente een heffing opleggen."

En dat moeten we natuurlijk niet hebben. Op 11 december 2008 stuurde de gemeente Lansingerland een brief aan de Stadsregio Rotterdam vooral om te bakkeleien over nieuwe afspraken na 2010. De gemeente schrijft:

"Zeker gezien het feit dat wij de door ons oorspronkelijk geplande woningaantallen voor het overgrote deel wel zullen realiseren, maar gelijkmatiger verdeeld en daardoor gespreid over een langere periode."[147]

In juli 2009 schrijft de gemeente een brief met gelijke strekking als reactie op de Ontwerp Provinciale Structuurvisie.[148]

En die BLS-gelden, wat was daarover afgesproken met onze gemeenten. Neem het Convenant met Berkel en Rodenrijs voor de periode 2005-2010. Daarin staat dat de gemeente jaarlijks zal doorgeven hoeveel is gebouwd.[149]

---

[146] Zie (G. van der Wilt en Van der Zanden 2006)

[147] Zie (Gemeente Lansingerland 2008)

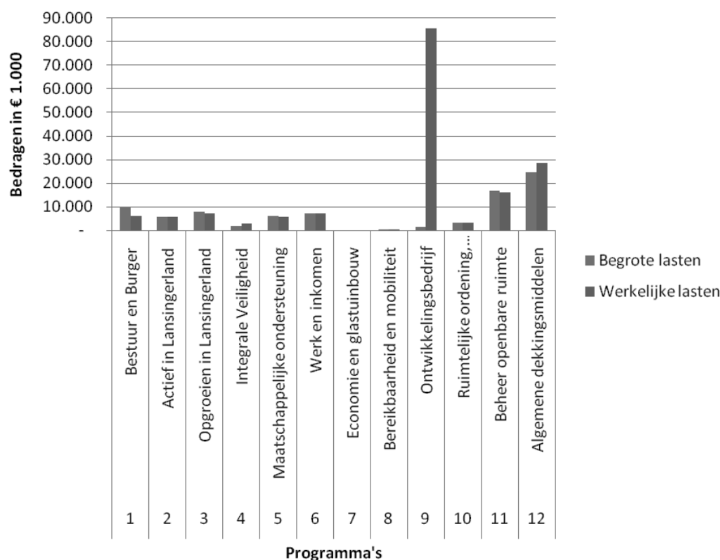
[148] (Gemeente Lansingerland 2009b)

[149] Zie (Stadsregio Rotterdam en gemeente Berkel en Rodenrijs 2005)

e. Bedankt voor die blooeemen

Kijken we eens in de accountantsrapporten over 2007:

"Zoals vermeld in de programmarekening zijn diverse over- en onderschrijdingen ten opzichte van de begroting het gevolg van foutieve ramingen in de begroting. Een gedegen oordeel over de rechtmatigheid van de over- en onderschrijdingen is daarom niet mogelijk."

Figuur 3-1: Begrotingsuitputting van de lasten in de programmarekening (blz. 11, Deloitte)

Gaat het om 1 euro? 10 euro? 100 euro? Kan gebeuren. Nee, het plaatje laat zien dat het gaat om 85 miljoen euro. De accountant zei nog net niet dat het geld in een schoenendoos was weggegeven.

Is het een jaar later beter? De accountant schrijft:

"De rechtmatigheid van gehanteerde grondaan- en -verkoopprijzen is in sommige gevallen moeilijk aan te tonen door het ontbreken of niet kunnen terugvinden van getekende overeenkomsten."

De gemeente zegt dat het komt door de fusie van de drie gemeenten, een smoesje dat nu al járen meegaat. Lees bijvoorbeeld de management-letter van de accountant uit 2011 aan het directieteam van de gemeente:

"Ten behoeve van het traject van de jaarrekening is het naar onze mening essentieel om in ieder geval aanvullend aandacht te besteden aan:
[...]
** De verwerking van de van de Stadsregio Rotterdam verkregen subsidies ter stimulering van de woningbouwproductie."*[150]

Een gevalletje "Bedankt voor die blooeemen uit de Stadsregio die ook dit jaar weer onze Jaarrekening oplúisteren", vrij naar JP2.

Daar komt nog bij dat in deze gemeente met zoveel actief grondbeleid en woningbouw er bijvoorbeeld tot april 2010 geen Nota grondbeleid was.

f. Een brug te ver

Wat doe je zoal met dat gekregen geld?

In februari 2012 ontving de gemeente een rapport dat ze had besteld over de rechtmatigheid van de nieuwbouw van het gemeentehuis. Pas in augustus het rapport naar de gemeenteraad. Met daarin ook opmerkingen aangaande de, reeds aangenomen, Jaarrekening 2011. Zoals:

"Het is onzeker of het installatieadvies voor het project nieuwbouw gemeentehuis Lansingerland in 2007 terecht niet Europees is aanbesteed. Van de uit de opdracht voortvloeiende lasten t/m 2011 ad € 350.000 is het hierdoor onzeker of deze rechtmatig tot stand zijn gekomen."

Mosterd na de maaltijd, en onherstelbaar. De gemeente schrijft: *"Deze onzekerheid is binnen de goedkeuringstolerantie van de accountant gebleven."* En meer woorden maakt ze er niet over vuil. De tolerantie waarmee de Jaarrekening ernaast mag zitten van onze bestuurders is namelijk 4 en een half miljoen euro. Staat in het rapport in voetnoot 1. Het is maar een voetnoot.

Een bloglezer weet meer over die tolerantie van 4,5 miljoen. Hij wijst op Staatsblad 68 uit 2001. Daarin staat dat als je een specifiek onderzoek doet, wat hier aan de hand is, een marge van 1% (rechtmatigheid) geldt, en 3% onzekerheid als percentage van het onderzochte deelgebied.

---

[150] Zie (Deloitte Accountants B.V. 2011)

In het rechtmatigheidsrapport wordt de deelverantwoording afgelegd over de bouw van het gemeentehuis. En dan ook nog over eerste deel, niet over hele bouw. Over 20 miljoen is de onrechtmatigheidtolerantie dan 2 ton en de onzekerheidstolerantie 6 ton.

"Gek hè?", schrijft de bloglezer. In elke andere gemeente wel, denk ik.

In het rapport staat ook iets over de bruggen rondom het gemeentehuis. Het rapport:

"In 2010 en 2011 zijn uitgaven gedaan voor de aanleg van bruggen rondom het gemeentehuis. De uitgaven voor deze bruggen worden ten laste gebracht van het krediet Boterdorpseweg en hiermee de reserve Boterdorpseweg. Uit de Raadsbesluiten met betrekking tot de Boterdorpseweg valt niet op te maken dat deze bruggen ten laste van het krediet Boterdorpseweg en hiermee de reserve Boterdorpseweg worden aangelegd. Hiermee is het onzeker of deze uitgaven rechtmatig zijn."[151]

Ok, en hoe lossen we dat op? Het rapport:

"Het directielid wat zitting heeft in de stuurgroep nieuwbouw gemeentehuis heeft aangegeven dat de raad via de jaarrekening 2011 over het bovenstaande wordt geïnformeerd om hiervoor alsnog formeel goedkeuring te laten geven." En: *"Wij zijn van mening dat de kosten van het bouwrijp maken onlosmakelijk met het bouwen van het nieuwe gemeentehuis zijn verbonden"*

Eind goed, al goed? Nee, want kijk eens op genummerde blz. 180 van de Jaarrekening:

*"**Reserve Boterdorpseweg (incl. bomen)** Doel: Deze reserve is gevormd vanuit de ontvangen lumpsum Vinex ter dekking van de Boterdorpseweg. Ten laste van deze reserve komen ook de kosten van de bij de rotonde in de Boterdorpseweg aan te leggen nieuwe bushalte, evenals de kosten van de bruggen die leiden naar het gemeentehuis."*

Vinex-geld, bestemd voor de Boterdorpseweg, is ingezet voor bruggen die helemaal niet uitkomen op de Boterdorpseweg, maar voor de slotbruggen van het Paleis op het Eiland?

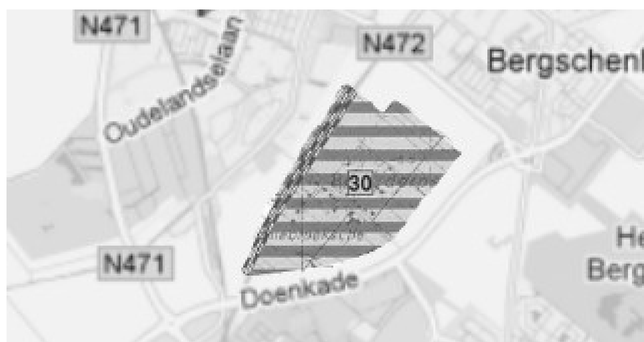
[151] Zie (Gemeente Lansingerland 2012e)

Hoofdstuk 19. **Het Mysterie van Wilderszijde**

Hoe ging dat dan met Wilderszijde? Wilderszijde is een gebied tegen de grens van Rotterdam, in de Boterdorpsche Polder. Het zou best eens het drukste punt van Nederland kunnen zijn: langs de hogesnelheidslijn (HSL), onder de baan van Rotterdam-The Hague Airport, naast een hogedruk gasleiding, langs de N209, en binnenkort in het zuiden de A16/A13 verbinding tussen Terbregseplein en Delft.

a. Tijdbalk en keuzemomenten

Fabeltjes vertellen dat minister Pronk de schuld heeft van de bouwwoede in Lansingerland. Onze tijdbalk begint evenwel in 1987, toen Ed Nijpels minister was. Maar de bouwplannen kwamen uit Rotterdam. Ze heetten de "Structuurvisie Noordrand". Alle grote infrastructurele werken die we nu kennen staan erin. De Structuurvisie combineerde een nieuwe rijksweg (A16/A13) met een nieuw vliegveld (verplaatst naar de Schieveensepolder, met een anders op de wind gerichte landingsbaan en gecombineerd met een bedrijventerrein) met een nieuwe woonwijk (Rijs en Daal, ten westen van het vliegveld) en een nieuw ontworpen stadsrand.[152] Daarbij hoorde een aantal waterpartijen, zoals de Boterdorpsche Plas. In wat we nu Wilderszijde noemen. In de MER-rapportage van de plannen voor de A16/A13 1999 staat een wat onduidelijke schets, die als je hem over Google Maps heenlegt precies past op Wilderszijde:[153]

Figuur 3-2: "30" is de Boterdorpsche Plas in wat we nu kennen als Wilderszijde

[152] Zie het boek (Galema en Vollaard 2007)

[153] Op blz. 80, of 9 van de PDF van

Meer schetsen, daterend uit 1991, zijn te vinden op de site van landschapsarchitect Van Veelen.[154] In deze schetsen rijdt er al een HSL.

'Landschapsschetsen Integraal Plan Noordrand Rotterdam'

http://is.gd/ipnr1991

Dat gebied lag ook toen al in Bergschenhoek. Hoe kon Rotterdam daar zo maar aankomen? We mogen ervan uitgaan dat de planvorming in samenwerking met de gemeente Bergschenhoek tot stand kwam.

Wat kan meespelen waren de plannen rond de Stadsprovincie Rotterdam. De Volkskrant beschrijft dat het begon in 1989 met

"de commissie-Montijn, die nadrukkelijk poneerde dat de Nederlandse agglomeraties in het nieuwe Europa met Brussel, Frankfurt en het Ruhrgebied moeten concurreren. En dat zulks alleen goed kan wanneer de bestuurlijke onmacht en het gekrakeel tussen grote steden en hun zelfgenoegzame randgemeenten worden doorbroken: stadsgewesten of stadsprovincies dus. Rotterdam nam de kop met een plan voor een nieuwe eigen provincie, die ook veel taken van de gemeenten zou overnemen."[155]

In 1988 hadden we eerst nog de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening (VINO), onder Minister Alders. Maar die zette niet zo grootscheeps in op woningbouw als de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (Vinex). Vinex begon in 1991 en werd tot 1993 verder ingevuld. Dat was dan onder Jan Pronk. Bij die eerste nota zaten destijds alleen aanwijzingen aan regio's en provincies over te bouwen woningen. Zo kreeg Stadsregio Rotterdam dus de opdracht om woningen te realiseren. Er zat in eerste instantie alleen een door creatieve ambtenaren gemaakte vlekkenkaart bij. Het is niet raar dat die creatieve ambtenaren gebruik maakten van bestaande plannen, zoals de Structuurvisie. Kip en ei: de bouwplannen van Wilderszijde kwamen uit Rotterdam (en Bergschenhoek), en kwamen uiteindelijk ook terecht in de Vinex.

Maar inmiddels was er de nodige weerstand gerezen tegen de megalomane plannen, die lange tijd hoorden bij de bestuursstijl aan

[154] Zie (Van Veelen 1991)

[155] (Lindner 1995)

de Coolsingel. Het was Integraal Plan Noordrand Rotterdam (IPNR) gaan heten. In 1992 kreeg het stadsbestuur het flink te verduren in een raadsvergadering over het IPNR.[156] In augustus 1995 verscheen de Kadernota milieu-effectrapportage Vinexlokaties Rotterdam, met daarin diverse opties waaruit een keuze is gemaakt.[157] Bouwplannen in Wilderszijde voor 1.050 woningen was zo'n keuze, met een grote waterplas met daaromheen grote woningen.

Keuzemoment: het was onzeker (werd lokaal onwaarschijnlijk geacht) of het vliegveld wel zou worden verplaatst naar de Schie-veensepolder. Het plan van IPNR hing op die verplaatsing, of de sluiting van de Rotterdamse luchthaven.[158]

De minister van VROM klaagt in 1995 bij zijn collega van Financiën:

"Het oppervlak van de in het kader van Vinex gereserveerde gronden voor uitleglocaties is ca. 9500 ha, uitgaande van 30 woningen per ha. Uit ingewonnen informatie naar de door grote projectontwikkelaars/beleggers ingenomen posities is het aannemelijk dat ca. 50% van het totale oppervlak van Vinex-uitleglocaties door hen op basis van economische eigendom is verworven. Daarnaast wordt geraamd dat voor ca. 15% van het oppervlak van Vinex-uitleglocaties door hen een optie verkregen is. De opties zouden betrekking hebben op ca. 1425 ha."[159]

Uiteindelijk sterft het idee van de Stadsprovincie, nadat in 1995 de Rotterdammers in een referendum er gehakt van maakten. De verhuizing van Rotterdam Airport werd gestopt in 1996.[160] De plannen kregen ook geen steun in de Tweede Kamer. In 2001 besloot de gemeente Rotterdam definitief om het vliegveld niet te verhuizen.

De waterplas verviel nadat in 2001 een rapport was geschreven door Alterra in opdracht van de Gemeente Bergschenhoek.[161]

---

[156] Zie Notulen raadsvergadering d.d. 02/04/92 (avondzitting) (Gemeente Rotterdam 1992). Zeer lezenswaardig, met weergave door de notulist van de emoties op de publieke tribune.

[157] Zie (Stadsregio Rotterdam 1995)

[158] Zie (Commissie MER 2001)

[159] Zie (Staatssecretaris van Financiën 1995)

[160] Zie (Stadsarchief Rotterdam 2012)

[161] Zie (Oost e.a. 2001)

In 2000-2001 was de gemeente Bergschenhoek ernstig in het ongerede geraakt. Er werd een rapport uitgebracht door Twynstra en Gudde, met een vervolg door prof. Ringeling en Daemen. Die schrijven:

"Een passage uit genoemd rapport, op pagina 14, heeft tot beroering geleid. In deze passage maakt de onderzoeker melding van een aantal oordelen over 'het bestuur' [...]. Maar de meeste beroering ontstond door de kwalificatie 'niet integer'. [...] Wij vernamen vele verhalen over de wijze waarop zowel bestuurders als ook ambtenaren zich met een zeker plezier de aangename zijden van de publieke functie lieten aanleunen. Men spreekt over dure cadeaus, kerstpakketten, kistjes wijn en andere relatiegeschenken, over de etentjes en de reisjes, in enkele gevallen buitenlandse reizen. De ontvangers van deze geschenken zijn vooral bestuurders, maar wij hebben goede redenen om aan te nemen dat ook ambtelijke functionarissen zich hiervoor openstellen. Men laat zich de publieke functie kennelijk welgevallen."[162]

Ik zal het mooi zeggen: in zo'n situatie zijn mogelijk besluiten met minder zorgvuldigheid tot stand gekomen.

In 2002 komt de Parlementaire Enquêtecommissie Bouwnijverheid met uitspraken over bouwclaimmodellen[163], en beschrijving dat er ook gemeenten zijn die dat anders aanpakken. Dat bouwclaimmodel was voor gemeenten interessant omdat volgens de belangenorganisatie van projectontwikkelaars: [164]

"In de meeste gevallen werd de grond ver onder de oorspronkelijk aankoopprijs aan de gemeente verkocht, vanuit de veronderstelling dat dit deficit in een later stadium in de opstalontwikkeling goedgemaakt zou kunnen worden. In feite hebben gemeenten dus gronden

[162] Zie (Ringeling en Daemen 2001)

[163] Een bouwclaim houdt in dat de projectontwikkelaar de grond koopt van derden en de grond dan doorverkoopt aan de gemeente tegen een redelijke prijs. Hiervoor krijgt de projectontwikkelaar dan het recht van de gemeente om daar woningen te gaan bouwen en kan de gemeente ervoor zorgen dat de kosten van de aanleg van de gemeenschapsvoorzieningen voor een deel gedekt kunnen worden door de grondprijs die de gemeente in rekening brengt bij de projectontwikkelaar. De gemeente is namelijk verantwoordelijk voor de aanleg van wegen en groen.

[164] Essay van de Vereniging van Nederlandse Projektontwikkeling Maatschappijen (NEPROM), aangeboden aan de Minister (Fokkema en De Reus 2002)

dus tegen een lagere prijs in handen gekregen dan wanneer zij rechtstreeks verworven hadden."

De Parlementaire Enquêtecommissie Bouwnijverheid is daar niet van overtuigd:

"Hoe kan het dat de ene gemeente wel in staat is om een actieve grondpolitiek te voeren en de andere niet? Waarom beschouwt de ene gemeente de onderhandelingen rond het bouwclaim als vertrouwelijk en de andere niet? Hoe verhouden zich de bruto bouwkosten met de vrij op naam prijs? Hoe zit het met de financiële marges van de ontwikkelaars? Hoe toetsen gemeenten de prijs/kwaliteitverhouding? Wat zijn de ervaringen en hoe verlopen de onderhandelingen bij een bouwclaim c.q. het bijstellen van contracten? Waarom ontbreekt het door gemeenten gewenste juridisch instrumentarium?"[165]

Opmerkelijk is dat dit allemaal stamt uit 2002. En dat járen later onze gemeenten nog voortgingen met die bouwclaims, terwijl er zo veel vragen waren.

Keuzemoment: waarom drong kritiek op bouwclaimmodellen in 2002 niet door in Bergschenhoek?

Juni 2005: het Stedenbouwkundig Masterplan Wilderszijde komt uit, met een plan om de Vinex-opgave terug te brengen, en tegelijk fors in eigen beheer uit te breiden.

Keuzemoment: bij de uitbreiding blijkt in 2005 opnieuw voor bouwclaimmodel gekozen te zijn. Hoe kan dat?

2006/2007: Nieuwe normen maken bouwen op Wilderszijde onmogelijk, tenzij er al plannen zijn (zoals in dit geval). De Heraut vertelt dat in 2007 nog werd gekozen voor een constructie met bouwclaims:

"Een projectontwikkelaar heeft grond aan de gemeente overgedragen in ruil voor een bouwclaim van 1500 woningen."

En: *"Ook de marktwerking is een factor, want mocht de woningbouw inzakken dan is het risico in Wilderszijde wat groter doordat er veel naar verhouding duurdere kavels zijn."*[166]

---

[165] Zie de conclusies op genummerde blz. 292 of blz. 288 van de PDF en zie de voetnoot 7 op genummerde blz. 259 of blz. 255 van de PDF (Vos 2002)

[166] Zie (Kool 2007)

Keuzemoment: waarom ging de gemeente Lansingerland in 2007 door met deze dwaze plannen?

Juli 2008: Het Bestemmingsplan "Wilderszijde II" verschijnt, wat betekent dat de uitbreiding van het aantal woningen definitief is:

"In de nieuwe afspraken met de stadsregio is de opgave voor de locatie Wilderszijde I circa 790 woningen waarvan 20% sociale woningbouw. Circa 50% van het woningbouwprogramma zal bestaan uit middeldure koopwoningen, circa 10% uit twee-onder-een-kapwoningen en eveneens circa 10% uit vrijstaande woningen en penthouses. Voor de locatie Wilderszijde II zal een programma worden gehanteerd dat de gemeente vrijheid biedt ten aanzien van de omvang en opbouw van het woningbouwprogramma, mits ten minste 20% daarvan als sociaal bereikbaar wordt gerealiseerd. Bij collegebesluit van 10 augustus 2004 heeft de locatie de naam Wilderszijde gekregen." [167]

Let op: Wilderszijde II viel **buiten** de afspraken met de Stadsregio. Dit was een eigen plan, dat men lucratief vond. Zie het aantal woningen: *"circa 2.650 woningen en circa drie ha voorzieningen"*. Waarvan 790 in afspraak met de Stadsregio. 70 Procent van Wilderszijde is eigen projectontwikkeling.

Keuzemoment: waarom ging de gemeente Lansingerland in 2008 door met deze dwaze plannen?

b. Mysteries

Belangrijk zijn de vragen die de Parlementaire Enquêtecommissie Bouwnijverheid stelde over het bouwclaim-model, en de timing van de uitbreiding van Wilderszijde 1 naar Wilderszijde 2.

Het officiële verhaal is gemaakt door de gemeente Lansingerland, een verslag naar aanleiding van de opnamen van het programma "De Slag om Nederland". Uiteindelijk praten ze tegen geïnteresseerde leken. Ik citeer:

"Op de vraag van de interviewer: "Waarom we meer gepland hebben dan strikt noodzakelijk was vanuit de opgave van de stadsregio" wees de burgemeester op het feit dat de initiële plannen (parkachtige omgeving met grote waterpartij) geen doorgang konden vinden vanwege de ligging van Rotterdam-The Hague Airport (vogelaccidenten).

---

[167] Zie (KuiperCompagnons en Gemeente Lansingerland 2008)

De Slag om Nederland,
afl. over Lansingerland[169]

http://is.gd/slaglansland

Daarnaast gaf hij aan dat de realisatie van de bovenwijkse voorzieningen, die in het oude systeem geen deel uitmaken van de overeenkomst met de projectontwikkelaar, wel gerealiseerd moeten worden om de leefbaarheid voor de toekomstige bewoners zeker te stellen en dat de toenmalige gemeente Bergschenhoek er daarom voor gekozen heeft om de regie te nemen op de ontwikkelingen, door de grond zelf aan te kopen en afspraken met ontwikkelaars te maken conform het bouwclaim model."[168]

Welke vragen rijzen er? Wat zou de gemeenteraad van Lansingerland kunnen onderzoeken?

1. Als in 1995, 2 jaar na de vaststelling van de Vinex-nota, en 4 jaar na de eerste versies, projectontwikkelaars zulke posities hebben ingenomen op Vinex-locaties als de Minister van VROM zegt, dan is het aannemelijk dat als de eerste Rotterdamse Noordrand-plannen begonnen in 1987 ook al in 1991 dáár posities waren ingenomen door projectontwikkelaars.

2. Dat bouwclaimmodel was voor gemeenten interessant. Als we het handelen van gemeenten van vóór 2002/2003 met de mantel der liefde bedekken, dan begrijp ik volstrekt niet hoe met de wetenschap over het oordeel van de Bouwfraude-commissie over bouwclaims, beperkte bouwcapaciteit Wilderszijde door het onveranderde vliegveld, het besluit voor inperking Vinex-opgave van 1050 naar 790, en uitbreiding tot 2.650 woningen tot stand kon komen in het plan Wilderszijde uit 2008.

Wat weten we wel?

1. We weten dat de Vinex-opgave op zich toch redelijk gelukt is, ook al liggen de Vinex-bouwplaatsen nu grotendeels stil. Het grootste resterende probleem is Wilderszijde. Maar komt dat alleen door de bouwclaims en de bouwcrisis, of ook omdat het een onaantrekkelijke winkeldochter is, of is er nog meer aan de hand? De Rotterdamse

[168] Zie (Gemeente Lansingerland 2012d)

[169] (Vroegindeweij 2012b)

wethouder Karakus, tevens bobo in de Stadsregio, zei over Wilders-zijde in NRC Handelsblad in maart 2011: *"Er is weiland gekocht zonder na te denken."*[170]

2. We weten dat Bouwfonds, een van de partners in BBGZ, de grootste projectontwikkelaar in Wilderszijde, in 2007 voor de gemeente een marktonderzoek deed naar Parkzoom en Wilders-zijde.[171] Waaruit valt te concluderen dat er concurrentie is tussen die twee bouwplannen, en dat er vooral op Parkzoom moet worden gebouwd.

PREMtime over Grondpolitiek

http://is.gd/premlland

3. Ik hoor van meerdere kanten dat alle plannen voor bouw op Wilderszijde worden platgeslagen. Komt dat door dat markt-onderzoek? Bouwen op Wilderszijde schaadt de voortgang op andere terreinen. Op de radio bij Prem was op maandag 26 maart onze burgemeester te gast. Iemand belde in met een leuk plan om woningen voor € 80.000 plus grondkosten neer te zetten. De burgemeester: dat kennen we, al eens bekeken, maar plan niets waard.[172] Ik heb dat nagevraagd en destijds was men in eerste instantie heel enthousiast over dit soort bouwmogelijkheden. Tot vrij plotseling de ambtenaren het plat-sloegen, eigenlijk zonder goede argumentatie (volgens de mensen die ik sprak). Iets om nog een keer naar te kijken.

4. Verder gaat het verhaal dat in 2007 een mondelinge toezegging werd gedaan om a. 1,2 miljoen korting te geven aan een projectont-wikkelaar op Parkzoom, en b. ook mondeling af te spreken dat als er niet 70% van de woningen gebouwd zou worden de gemeente nog eens 3,9 miljoen korting zou geven. Die mondelinge afspraak werd vlak voor de verkiezingen van 2010 aan de raad meegedeeld, en later dat jaar formeel vastgelegd. Het is gebruikelijk in Lansingerland dat ambtenaren bij gesprekken zijn, en een verslagje maken. Hoe zit dat dan met die mondelinge toezegging over zoveel miljoenen in 2007?

[170] Zie (Redactie NRC Handelsblad 2011)

[171] Zie (Stevens 2007)

[172] Luister naar (Radhakishun 2012)

Als die afspraak bestaat, beperkt die de bouwplannen op Wilderszijde?

5. Nu we het er toch over hebben, ook Bouwfonds kreeg een korting van 1 miljoen voor een bouwplan op Parkzoom. Dat staat wel gewoon op de site van de gemeente.[173]

6. Lansingerland heeft te maken met een bouwfraude-onderzoek met betrekking tot o.a. een aantal scholen in Rotterdam en Lansingerland van het BOOR (Bestuur openbaar onderwijs Rotterdam). De gemeenteraad werd daar in 2007 nog voor gewaarschuwd, en later nog eens door de accountant. Mede op Parkzoom.[174]

De gemeenteraad zou het volgende eens ter hand kunnen nemen:

* Tegen welke prijs heeft de gemeente eigenlijk de gronden op Wilderszijde overgenomen? Hebben projectontwikkelaars de grond onder de prijs verkocht, of tegen een normale prijs, of heeft de gemeente de grond duurder in de boeken gezet?

* Hebben de houders van bouwclaims (of de bedrijfsonderdelen als het om conglomeraten gaat) in Wilderszijde ook elders in de gemeente bouwplannen, of werkzaamheden verricht? Welke kortingen zijn er her en der allemaal gegeven? Welke verplichtingen is de gemeente aangegaan?

* Is Wilderszijde niet eigenlijk een foute speculatie van projectontwikkelaars uit begin jaren negentig, tot nu toe met belastinggeld gecompenseerd, maar nooit levensvatbaar, en moet daar niet een realistische oplossing voor komen?

* Wie ging met wie waarover wanneer akkoord en wat stond er in dat akkoord?

Deze vragen moeten worden gelezen als echte vragen. Niet als statements. Ik begrijp dat het vrijwel volledig verdwijnen van het gemeentearchief van Bergschenhoek een handicap is.

Een en ander is van belang, zodat de gemeente niet naar de pijpen danst van derden, en zelf alle keuzes en consequenties goed voor ogen heeft. Volgens mij is dat nu niet zo.

---

[173] Zie (Gemeente Lansingerland 2011a)

[174] Zie nadere uitwerking en bronnen (Smits 2012b)

c. Slotopmerkingen

De stelling dat de financiële problemen komen door de dwang van de Rijksoverheid, is niet geheel houdbaar. Hoewel er soms kanonneerbootpolitiek werd gevoerd. Lokale politici doen alsof het allemaal heel lang geleden gebeurd is. Door vorige coalities, met andere personen. Dat is niet zo. Veel beslissingen vonden plaats in 2007 en 2008. En zelfs in 2011 en 2012 worden onzinnige beslissingen genomen die miljoenen kunnen gaan kosten.

Wat nu?

De gemeente moet werken aan een realistisch eindplan, met kleinschalige tussenstappen. Dat zou de volgende onderdelen kunnen omvatten:

* Is Wilderszijde een serieus bouwplan, of zullen woningen onverkoopbaar blijken door de overlast van HSL, vliegveld, A16/A13, N209 en gasleidingen? Was Wilderszijde misschien geen echt bouwplan, maar een papieren constructie voor iets anders, in schimmiger tijden?

* Als Wilderszijde II feitelijk moet worden afgeschreven, is het noordelijk deel van Wilderszijde dan nog bebouwbaar (het oorspronkelijke Vinex-plan)?

* Als Wilderszijde II gebaseerd is op een onrechtmatige gang van zaken, op besluitvorming die niet democratisch gelegitimeerd was, misschien is dat een opening naar het onverbindend verklaren van de bouwclaims?

* Wat kan er op dit moment al doorgang vinden in Wilderszijde? Welke projectontwikkelaars willen nu of op een later tijdstip meedoen? De gemeente moet iets langer dan een uurtje met ze om tafel, en iets minder star opereren. Natuurlijk ook niet als Gekke Henkie. Maar dat verwacht niemand.

* Ga met een realistisch kostenplaatje praten met Provincie en Rijk. Het is beter naar ze toe te stappen met een plan "Op deze manier komen we eruit", dan met een fantasieverhaal waarbij het alle schijn heeft dat ons gemeentebestuur het eigen straatje wil schoonvegen.

Hoofdstuk 20. **De Münchhausen-truuk**

Münchhausen is onderdeel van de Europese cultuur
(foto in Duinrell JS 2012)

De Baron von Münchhausen was een Duitse edelman die bekend staat om zijn sterke verhalen. Er is onder andere een verhaal waarin hij zich aan zijn eigen schoenveters uit het moeras trekt.

Er staat hier geen tekentje 👓-tekentje, omdat gemeenteraadsleden dit onderwerp ook voorgeschoteld krijgen. Iedereen zou dit moeten kunnen snappen.[175]

Op de eerste plaats moet u begrijpen dat sommige waarden in boekhoudingen van elastiek zijn. Grondwaarde is er zo een. Je hebt landbouwgrond, bouwgrond waar nog niets mee gedaan is, en bouwgrond in exploitatie, waar je mee bezig bent. Het laatste is veel meer waard dan het eerste. Als bouwgrond "in exploitatie" is, dan kun je ambtenarenuren erop schrijven. Zo komt er ruimte in de gemeentelijke organisatie voor meer mensen.

De grens tussen "nog niet in exploitatie" en "exploitatie" is heel dun.[176] Gemeenten gaan al snel over tot het "roeren" van de grond. Officieel zijn dat handelingen die te maken hebben met het bouwrijp maken van de grond (wegen, riolering). Maar feitelijk is alleen het aanleggen van een ontsluitingsweg al voldoende. Vanaf dat moment is een kavel een nieuw vervaardigd product. En is de overdrachtsbelasting niet meer 6%, maar opeens 21%.

Gemeenten die grond duur kochten, en in deze tijden van bouwkrapte moeten afwaarderen, hebben een werkelijk groot probleem. Maar er zijn ook gemeenten die ooit de grond hebben opgewaardeerd, en het elastiekje nu weer kunnen laten ontspannen en een

---

[175] Voor het eerst moest ik een expert vragen om een stukje voor het blog erover te schrijven. Zie het werk van Anonymous (*Verklaring Wilderszijde* 2011)

[176] Lees de uitleg op www.bouwkaveltekoop.com/bouwgrond.html

andere waarde in de boeken zetten. Ze moeten dan in de tussentijd niet de fictieve overwaarde hebben opgegeten, natuurlijk.

Lansingerland houdt er niet van om zo maar waarde weg te geven. Het deel van de bouwgrond aan Wilderszijde dat voor woningen bestemd was moest in 2011 terug van bijna 65 miljoen euro naar ongeveer 35 miljoen euro. Dat is dus een verlies van 30 miljoen. Er stond een boekwaarde van deelprojecten op, die van dat verlies kan worden afgetrokken. Dan resteert een verlies van ongeveer 14 miljoen euro. Ze hadden ooit voor tegenvallers een voorziening gemaakt. Na het verrekenen van het verlies blijft van die voorziening 12,6 miljoen van over. Die voorziening wordt beschouwd als "vreemd vermogen", een last, een soort lening.

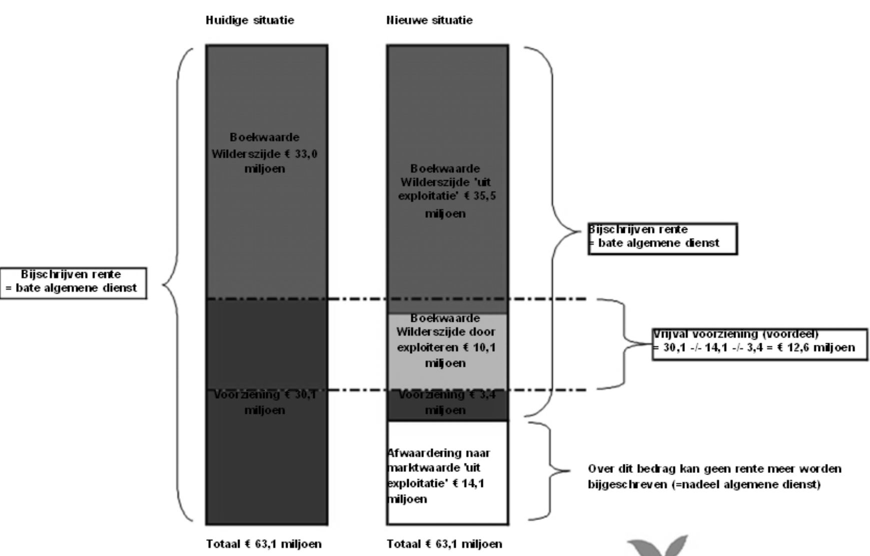
Wat wij als particulieren niet kunnen, kan de gemeente wel. Aan investeringen kan de gemeente zelf rente toerekenen. De grondexploitaties krijgen jaarlijks rente toegerekend over de boekwaarde. In de gemeentebegroting zijn deze "rente-inkomsten" als inkomsten opgenomen. Door het afboeken komen ze dus geld te kort, ongeveer 6,3 ton per jaar.

Nu komt het "aan de schoenveters uit het moeras trekken". Op de eerste plaats halen ze nu die 12,6 miljoen euro uit de voorziening (vreemd vermogen) en storten het in een bestemmingsreserve. En dat is eigen vermogen. Dat omkatten kan nooit, behalve bij dit soort gevallen. En uit dat potje halen ze het jaarlijkse rente-tekort. De belangrijkste truuk is dat ze ervan uitgaan dat de grond jaarlijks 5% in waarde stijgt, en over 10 jaar weer 65 miljoen waard is. In de boekhouding blijft de bouwgrond op Wilderszijde dus uiteindelijk waardevast.

Grootste probleem is dat de accountant ermee moest instemmen, en die wilde eerst een taxatie-rapport. Dat kwam er op 31 december 2011. Inmiddels zijn er berichten dat de accountant eigenlijk nog steeds niet instemde met de Münchhausen-truuk, en dat bovendien jaarlijks de taxateur opnieuw aan de gang gaat. Als de grondwaarde niet 5% gestegen is, brengt dat onmiddellijk afboekingen met zich mee, waardoor de hele constructie in elkaar zakt.

En dan mogen we nog blij zijn, want als het oorspronkelijke plan van de gemeente zou doorgaan, en pas na 10 jaar eens naar de werkelijke waarde zou worden gekeken, dan was het een tikkende tijdbom.

Effect op begroting uit exploitatie nemen

Dit schema komt uit een presentatie aan de gemeenteraad.

De presentatie eindigt met "Vragen?"

Mijn vraag: zijn raadsleden voldoende op de hoogte van de risico's? Snappen raadsleden dit genoeg om een redelijk besluit te kunnen nemen?

Hoofdstuk 21. **Vrijheid tot schulden maken**

De afgelopen maanden ging het in de media volop over Europa, de euro en de Zuid-Europese staten met hun schulden. Of en wanneer Nederland moet voldoen aan een 3% begrotingstekort of begrotings-evenwicht (0% tekort). Er zijn mensen die discussies voeren of een politieke unie de redding van Europa zal zijn.

Een beetje buiten beeld in de grote media zijn de gemeenteschulden. Deze schulden tellen mee in het begrotingstekort van Nederland. Het afgesproken maximale gemeentetekort is 0,38% van het bruto binnenlands product. Dat beperkt dus de vrijheid van de nationale (en provinciale) overheid. Komt de Nederlandse regering (met overige regionale overheden) uit op 2,8% begrotingstekort, en gemeenten op 0,3%, dan zou een Europese boete volgen vanwege het totaal van 3,1%.

Een oplossing zit in de doelstellingen van de nieuwe Wet Houdbare Overheids Financiën (Wet HOF), die de gemeenten aan banden legt. Daar ontstaat het evenbeeld van de Europese discussie: gemeenten zijn soeverein op hun huishouding, en dat is grondwettelijk vastgelegd.

Maar de in de Wet HOF gekozen berekeningswijze van wat aan-vaardbaar gemeentebeleid is, laat dermate te wensen over dat gemeenten een punt hebben in hun weerstand.[177] Wie denkt dat een Europese politieke unie snel zal leiden tot aanpak van de schulden, kan eens kijken naar de vrijheid die gemeenten nemen als het om schulden gaat, en hoe moeilijk dat te bedwingen is.

Waar komen de Lansingerlandse schulden eigenlijk vandaan? De 12^{e} plaats van gemeenten met grootste schulden volgens de VNG in mei 2012[178], creatief boekhoudend (gebruikmakend van uitzonderingen op de regelgeving). Kortom, genoeg aanleiding om te kijken of de "crisis", de bouwvoorraad, de fusie, de factor "groeigemeente", of de wijze van boekhouden de oorzaak is van de schuldenproblemen. Ook in vergelijking met andere gemeenten.

---

[177] Zie bijv. (Van der Lei 2012)

[178] Zie "Kengetallen schulden Nederlandse gemeenten per eind 2010" (VNG 2012b)

----- *Technisch onderwerp, ga verder op blz.161* ---------------------

Hoofdstuk 22. **Schulden als erfenis?**

Zijn de schulden van Lansingerland een erfenis van de voormalige gemeenten Bergschenhoek, Berkel en Rodenrijs en Bleiswijk? Als dat zo is, dan moet er een invloed meetbaar zijn van de situatie vóór 1 januari 2007 op de situatie ná 1 januari 2007.

Voor deze analyse ga ik uit van de definitie uit Deel 2 van dit boek: de verhouding tussen de netto schuld en de gemeentelijke exploitatie (het totaal van de gemeentelijke functies vóór bestemming, wat ook beschouwd kan worden als een maat voor het gemeente-inkomen).

De netto schuld wordt berekend als de som van de vaste schuld, vlottende passiva (waaronder kortlopende schulden) minus een aantal financiële activa (vorderingen op anderen, liquide middelen, enz.). Het CBS heeft gegevens vanaf 2005, en daar zien we:

	Bergschenhoek		**Berkel en Rodenrijs**		**Bleiswijk**	
(alle bedragen x1000)	**2005**	**2006**	**2005**	**2006**	**2005**	**2006**
Exploitatie	46447	62707	141729	135046	67389	29508
Financiële activa	16256	47384	15858	18119	14541	9808
Vaste schuld	32005	48727	150356	135315	45098	30811
Vlottende passiva	7718	7139	18165	24998	17527	7494
Netto schuld	**23467**	**8482**	**152663**	**142194**	**48084**	**28497**
Kengetal	51%	14%	108%	105%	71%	97%

Tabel 3-1: Netto schuld in de 3B-gemeenten

De netto schuld als aandeel van de exploitatie is het gangbare kengetal voor de gemeenteschuld. Opvallend is het lage kengetal bij Bergschenhoek, vooral in 2006. Zijn ze in 2005 en 2006 vergeten schulden op de balans te zetten? Met de Jaarrekening 2007 kunnen we de 3B-gemeenten optellen voor 2005, de tabel voor 2006 herscheppen met de gegevens uit 2007, vergelijken met die het CBS heeft, en de kolom voor 2007 bouwen. Als volgt:

(alle bedragen x1000)	**2005 CBS**	**2006 CBS**	**2006 Jaarrek07**	**2007 Jaarrek07**
Financiële activa	46655	75242	74998	34962
Vaste schuld	227459	214853	214854	187209
Vlottende passiva	43410	39631	51604	78037
Netto schuld	224214	179242	191460	230284

Tabel 3-2: Netto schuld 2005-2007

De Jaarrekening 2007 komt dus met een 20 miljoen hogere schuld voor 2006, en maar 6 miljoen hoger dan in 2005. Er lijkt dus iets niet te kloppen met de CBS-cijfers over 2006.[179] In het vervolg zal ik onzekere getallen grijs in de tabellen weergeven.

Kunnen we dan iets zeggen over de verhouding tussen gemeente-grootte en netto schuld? Gezamenlijk hadden de drie gemeenten eind 2006 47.927 inwoners, en de gezamenlijke netto schuld per inwoner in 2006 was volgens de Jaarrekening 2007 € 3,99. Nemen we 2005 als uitgangspunt voor de individuele 3B-gemeenten. Volgens het CBS had Bergschenhoek eind 2005 16.606 inwoners, Berkel en Rodenrijs 19.184 en Bleiswijk 10.231. We kunnen nu de schuld per inwoner uitrekenen voor de 3B-gemeenten in 2005: Bergschenhoek € 1,41, Berkel en Rodenrijs € 7,96, en Bleiswijk € 4,70.

De schuldenerfenis van de 3B-gemeenten lijkt dus het meest uit Berkel en Rodenrijs te komen. Zowel wat betreft de verhouding ten opzichte van de exploitatie, als per inwoner.

[179] Maar hoe is de vraag. Bij Bergschenhoek en Bleiswijk is het getal voor de baten en lasten van het totaal van de gemeentelijke functies gelijk. Bij Berkel en Rodenrijs zit er een gat, waarbij de baten in 2005 40,3 miljoen lager zijn, wat niet zo hoort te zijn. Dat heeft dan weer geen invloed op dat kengetal van Bergschenhoek. Van Berkel en Rodenrijs zouden we het kunnen controleren, maar de Jaarstukken staan onvolledig online. De lasten van de gezamenlijke programma's, op de algemene dekkingsmiddelen na, tellen op tot 141,913 miljoen voor 2005, en 88,275 miljoen voor 2006. Voor 2005 is dat meer dan de totale exploitatie zoals gemeld aan het CBS. Waardoor het gat met de gemelde baten nog eens stijgt. Het is mogelijk dat er ook bij Bergschenhoek en Bleiswijk iets mis is gegaan. Zie: "Jaarstukken 2006, gemeente Berkel en Rodenrijs". Uit de "Programmarekening 2007", de eerste van Lansingerland, kunnen schuldgegevens en bouwvoorraadgegevens voor 2006 worden gehaald. De netto schuld wijkt 12 miljoen af ten opzichte van wat uit de CBS-cijfers volgt. De juiste totale exploitatie uit 2006 is niet te achterhalen.

Volgens de houtskoolschets van een model voor gemeenteschulden (in Deel 2) is de bouwvoorraad de belangrijkste factor voor gemeenteschuld. De bouwvoorraad van de 3B-gemeenten is in de volgende tabel te zien:

	Bergschenhoek		Berkel en Rodenrijs		Bleiswijk	
(alle bedragen x1000)	**2005**	**2006**	**2005**	**2006**	**2005**	**2006**
Langlopende leningen	0	0	49	47	302	288
Niet in exploitatie genomen bouwgronden	40064	44223	1191	1194	12548	12773
Onderhanden werk (incl. bouwgr. in expl.)	19589	19306	152941	135387	37934	19706
Bouwvoorraad	**59653**	**63529**	**154083**	**136534**	**50180**	**32191**

(tenzij anders vermeld is in dit artikel het aantal inwoners steeds bepaald op het eind van het jaar, net als in het schuldenoverzicht van de VNG)

Tabel 3-3: Bouwvoorraad in de 3B-gemeenten

"Niet in exploitatie genomen bouwgronden" in Bergschenhoek betreffen vooral Wilderszijde. Volgens de Jaarrekening 2007 stond die eind 2006 voor 42,1 miljoen in de boeken. Het is ongeveer 131 hectare, en op de balans tegen verkrijgingsprijs, dan wel lagere marktwaarde. En met bijschrijving van rente op de boekwaarde, eind 2006 met een waarde van € 32,15 per m^2. Het onderhanden werk in Bergschenhoek is, volgens de Jaarrekening 2007, vooral Parkzoom. Dat stond eind 2006 voor 19,3 miljoen op de balans. Het was al in exploitatie genomen, waarbij de vervaardigingsprijs telt, verminderd met afschrijvingen en waardeverminderingen.

Hieruit blijkt dat de goede schuldsituatie van Bergschenhoek vooral komt doordat de exploitatie van Parkzoom nog maar net begonnen was (weinig investeringen, lage vervaardigingsprijs), en Wilderszijde nog tegen de verkrijgingsprijs in de boeken stond. Berkel en Rodenrijs had al veel meer geïnvesteerd in bouwplannen, wat niet uit de lopende begroting kon worden betaald, en dus moest worden geleend.

Een bloglezer wijst erop dat er nog een ander verschil is tussen Bergschenhoek en Berkel en Rodenrijs. Wilderszijde en Parkzoom zouden zijn verkregen met een bouwclaimconstructie. Bij een bouwclaimconstructie heeft de gemeente het eigendom van de grond voor een schappelijke prijs gekregen. De pijn komt als de commerciële partner de markt achteruit ziet gaan. Een prijsverlaging van de woningen leidt tot een prijsverlaging van de grond (vaak met een hoger percentage), en de gemeente is daar niet toe bereid (of

toe in staat). Dan treedt stagnatie op. Voor de korte termijn is een bouwclaimconstructie gunstig.

Berkel en Rodenrijs werkte veel met openbare inschrijvingen en aanbestedingen leidend tot publiek-private samenwerking (PPS). Dan zitten gemeente en ontwikkelaar in hetzelfde schuitje, en gaan sneller en inventiever naar oplossingen zoeken. Op langere termijn is een PPS-model gunstig.

In 2006 informeerde het Ministerie van VROM, de Vereniging van Nederlandse gemeenten en twee verenigingen van projectontwikkelaars gemeenten over die verschillen in het rapport "De prijs van kwaliteit".[180] Eerder al kwamen bezwaren tegen bouwclaimconstructies aan de orde in de Parlementaire Enquêtecommissie Bouwnijverheid.[181]

De erfenis van de voormalige 3B-gemeenten is dus ongeveer 190 miljoen euro netto schuld, een bouwvoorraad van ongeveer 65 miljoen euro "nog niet in exploitatie genomen" bouwgrond, en ongeveer 166 miljoen bouwgrond die wel in exploitatie is. Uit Bergschenhoek erft Lansingerland gronden die belast zijn met een bouwclaimmodel. Uit Berkel en Rodenrijs erft Lansingerland hoge schulden, waar reeds in exploitatie gebrachte bouwgrond tegenover stond. Het kengetal van de netto schuld als aandeel van de exploitatie van de drie gemeenten samen is te berekenen op 84% in 2006. Dat is riant te noemen voor een groeigemeente.

---

[180] Vooral de tabel bovenaan blz. 14 van (ECORYS-Vastgoed 2006)

[181] Zie de opmerkingen in "Tijdbalk en keuzemomenten" vanaf blz. 125

Hoofdstuk 23. **Schuld door de fusie?**

Heeft het fusieproces zelf gezorgd voor een trendbreuk? Dat er schaalvoordelen zijn, de werkwijze anders is, en de financiële verslaglegging op een andere leest gestoeld maakt dat cijfertjes moeilijk vergelijkbaar zijn tussen 2006 en 2007. Mij is verteld dat met de samenvoeging van de 3B-gemeenten tot Lansingerland per 1 januari 2007 de boekhouding professioneler werd aangepakt.

De vraag of de fusie verstorend heeft gewerkt kunnen we beantwoorden door te kijken hoe de gemeente het fusieproces zelf beoordeelde in de financiële verslaglegging. Om te kijken of het tegenviel of meeviel kunnen we kijken naar de Begroting 2007, te vinden in de Jaarrekening 2007:

	Raming begrotingsjaar voor wijziging			Realisatie begrotingsjaar		
Omschrijving	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Programma's:						
Bestuur en Burger	3.461	617	-2.844	2.586	938	-1.648
Actief in Lansingerland	5.825	944	-4.882	5.858	1.071	-4.787
Opgroeien in Lansingerland	7.114	656	-6.458	7.235	772	-6.464
Integrale Veiligheid	1.669	77	-1.592	2.734	173	-2.561
Maatschappelijke Ondersteuning	4.360	1.066	-3.294	5.700	1.136	-4.564
Werk en Inkomen	7.025	5.965	-1.060	7.097	6.562	-535
Economie en Glastuinbouw	13	84	71	24	53	29
Bereikbaarheid en Mobiliteit	564	13	-551	284	4	-280
Ontwikkelingsbedrijf / Grondzaken	0	0	0	85.623	83.740	-1.883
R.O., Volkshuisvesting en Milieu	3.156	4.739	1.583	3.282	5.632	2.350
Beheer Openbare Ruimte	13.636	10.063	-3.573	15.987	12.049	-3.939
Subtotaal programma's	46.823	24.225	-22.598	136.410	112.129	-24.281

Tabel 3-4: Jaarrekening 2007

De lasten van het programma Bestuur en Burgers namen met bijna een miljoen euro af. De programma's Integrale Veiligheid en Maatschappelijke Ondersteuning namen met een miljoen toe. Beheer Openbare ruimte zelfs met meer dan 2 miljoen. Grondzaken is de grootste post, en die was op "0" begroot, omdat uiteindelijk dit budgettair neutraal moet zijn. De grondexploitatie is immers geen direct bestanddeel van de exploitatie. Zij is een aparte administratie binnen de gemeenteadministratie, en er vindt wisselwerking plaats met de reserve grondexploitatie, die moet werken als een buffer.

Maar nu weten we dus nog niets. De Jaarrekening 2007 zelf daarover:

"De begroting 2007 was een platte optelling van de begrotingen van de afzonderlijke 3B-gemeenten. Iedere gemeente hanteerde zijn eigen systematieken, welke in de begroting 2007 niet zijn geharmoniseerd. Gesteld kan worden dat de begroting 2007 nog niet voldeed aan het Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en Gemeenten (BBV). De jaarrekening 2007 is wel BBV-proof en de werkelijke lasten en baten zijn conform de huidige wet- en regelgeving verantwoord. Dit maakt een goede analyse erg lastig. De begroting 2007 is niet zoals gebruikelijk in gemeenteland in november 2006 vastgesteld, maar pas in maart 2007. Hierdoor is bewust de keuze gemaakt om voor de begroting 2007 geen harmonisatieslag met terugwerkende kracht door te voeren, maar deze harmonisatieslag voor de begroting 2008 op te pakken."

De grondexploitatie is hoe dan ook onderwerp van enige boekhoudkundige variatie. De CBS-gegevens over de grondexploitatie 2007 wijken af van wat in de Jaarrekening staat, maar komen overeen met wat in de concept-jaarrekening 2007 staat (zie de literatuurlijst met links achterin dit boek). Een verschil van 24,2 miljoen euro. Die is blijkbaar doorgebeld naar het CBS.

In de Jaarrekening 2007 schreef de gemeente verder:

"Het startjaar 2007 en de gevolgen van de fusie hebben geringe invloed gehad op de voortgang van de projecten. De realisatie van reeds in uitvoering genomen projecten is gecontinueerd. Daarnaast is een aantal belangrijke contracten gesloten die weer uitzicht bieden op productie in de komende jaren."

Dat is een positieve evaluatie van de fusie. Kijken we toch even in de cijfers:

(alle bedragen x1000)	**2005**	**2006**	**2007**
Gemeente-inkomsten	255565	227261	168643
Financiële activa	46655	74998	34962
Vaste schuld	227459	214854	187209
Vlottende passiva	43410	51604	78037
Netto schuld	224214	191460	230284
Kengetal	88%	84%	137%

Tabel 3-5: Netto schuld in Lansingerland 2005-2007

De "gemeente-inkomsten" (inclusief grondzaken) dalen met 58,6 miljoen euro, en de netto schuld stijgt met 38,8 miljoen ten opzichte van 2006. De schuld houdt wel min of meer gelijke tred met de cijfers van 2005. Als we hogere gemeente-inkomsten (door het hogere bedrag voor de grondexploitatie) uit de concept-jaarrekening van 2007 gebruiken is het kengetal 123% in plaats van 137%.

Op basis van de cijfers is er geen uitspraak te doen over de invloed van de fusie. De gemeente zag zelf niet veel problemen.

Hoofdstuk 24. **Schulden door de crisis?**

Over het algemeen wordt aangenomen dat de bewustwording van de huidige financiële crisis begon met de val van Lehman Brothers in september 2008. Icesave viel op 6 oktober 2008. Als de crisis effect heeft zouden gemeenten een hogere schuld hebben ten opzichte van de exploitatie in 2010 dan in 2006 of 2007.

Volgens de houtskoolschets van een model voor gemeenteschulden is de bouwvoorraad de belangrijkste factor voor gemeenteschuld. Eigenlijk een open deur. De investeringen die nodig zijn om van grond bouwgrond te maken, en vervolgens een reeks verkochte woningen te maken, kunnen gemeenten niet uit de lopende begroting betalen. Gemeenten lenen dat geld. Naarmate er verkocht wordt, daalt de bouwvoorraad, en kunnen gemeenten normaal gesproken de schuld aflossen en enige winst bijschrijven.

Uit publicaties over gemeenteschulden kunnen we afleiden dat de bouwcrisis als een groot probleem wordt gezien voor de gemeenten met een grote bouwvoorraad. De rente op de leningen loopt immers door, maar de rest stagneert. Vooral bij bouwclaim-projecten.

Gemeenteschulden trekken nu meer de aandacht dan ooit, omdat aan de ene kant veel gemeenten op de nominatie staan om onder curatele te komen (artikel 12 van de Financiële Verhoudingswet), wat normaal gesproken geldinjecties met zich meebrengt, maar waar het Rijk nu de middelen niet voor heeft. En aan de andere kant dreigen Europese boetes als Nederland de 3% schuldgrens overschrijdt, waarin gemeentelijke schulden meetellen.

Opvallend in het model is dat de coëfficiënten voor 2006 (vóór de crisis) en 2010 (tijdens de crisis) vrijwel gelijk zijn. Wat als we nu eens voor de hele periode 2006-2010 de kengetallen van de netto schuld als aandeel van de exploitatie berekenen voor de gemeenten die volgens de lijst van de VNG in de gevarenzone zaten?[182]

De VNG berekende, naast de kengetallen die ik hier hanteer, ook de bruto schuld ten opzichte van de inkomsten. De Brusselse 60%-norm voor schuld in de Europese Monetaire Unie (EMU) bedraagt omgerekend naar een kengetal bruto schuld als aandeel van de

---

[182] Zie (VNG 2012b)

inkomsten 130%. Zo kwamen 41 gemeenten te hoog uit, waarvan één, Reeuwijk, inmiddels niet meer zelfstandig is. Ik presenteer nu Tabel 3-6 van gemeenten op volgorde van de EMU-schuldscore. Ik gebruik dat EMU-kengetal dus alleen voor de selectie en voor de volgorde, maar verder alleen het in dit boek gebruikelijke kengetal van de netto schuld als aandeel van de inkomsten. De norm van 130% heeft dus verder geen verband met de cijfers in Tabel 3-6.

Wat zien we in de tabel:

- Top 40 van gemeenten die meer dan 130% scoorden in de kolom "Bruto (EMU)-schuld /inkomsten", gesorteerd op de hoogte van dat kengetal (maar dat kengetal gebruiken we verder niet in de tabel)
- Wie kijkt naar het kengetal "Netto schuld / inkomsten" mist de dan hoger scorende gemeenten Haren, Schiedam, Zevenaar, Westvoorne en Hardinxveld-Giessendam. Die heb ik onderaan cursief toegevoegd.
- Als vergelijking staat onderaan Pijnacker-Nootdorp, buurgemeente van Lansingerland, eveneens horend tot de groep gemeenten met de grootste bouwvoorraad per inwoner.
- In de kolommen 2006-2010 staat de netto schuld als aandeel van de inkomsten, gebaseerd op CBS-gegevens. Lansingerland is berekend uit zowel CBS als jaarrekeningen.
- Onder Bouwvoorraad is een indicatie aangegeven van de bouwvoorraad ten opzichte van het aantal inwoners. De hele verdeling is in 10 stukken gehakt (decielen). De onderste twee groepen hebben "--", daarna twee stukken "-", daarna "0" (rond de mediaan), daarna "+" en daarna "++".
- Vervolgens heb ik het aantal inwoners op 31 december van 2010 opgenomen, zodat de lezer een beeld krijgt van de gemeentegrootte.

We zien op de eerste plaats dat de EMU-norm een "false positive" oplevert (naast de vijf genoemde "false negatives"): Nieuw Lekkerland. Een gemeente met weinig bouwvoorraad, die al jaren keurig scoort op de netto schuld.

	2006	2007	2008	2009	2010	Bouwgrond	Inwoners
Bernisse	213%	211%	185%	235%	245%	0	12404
Gemert-Bakel	135%	166%	189%	209%	222%	++	28906
Ten Boer	177%	142%	209%	192%	214%	++	7454
Borne	210%	175%	176%	228%	223%	++	21557
Hengelo	180%	191%	165%	171%	210%	++	80747
Urk	214%	155%	98%	124%	162%	+	18678
Meerssen	268%	257%	257%	98%	158%	--	19495
Reeuwijk	122%	151%	183%	186%	197%	++	13296
Barneveld	169%	221%	241%	126%	190%	++	53026
Stede Broec	222%	229%	204%	168%	178%	++	21402
Leek	130%	120%	131%	153%	183%	++	19333
Lansingerland	**84%**	**137%**	**107%**	**175%**	**165%**	**++**	**54090**
Hendrik-Ido-Ambacht	193%	169%	185%	192%	178%	++	27616
Middelburg	204%	200%	164%	175%	189%	++	48030
Spijkenisse	-	152%	130%	139%	162%	+	72244
Hellendoorn	145%	151%	153%	153%	158%	+	35747
Zwartewaterland	101%	104%	105%	120%	158%	++	22018
Geldermalsen	-2%	7%	26%	53%	112%	++	26224
Oirschot	132%	139%	95%	154%	157%	+	17845
Kaag en Braassem	-	-	-	59%	156%	++	25744
Amersfoort	169%	145%	175%	162%	156%	++	146592
Rijnwaarden	162%	223%	183%	107%	155%	+	11010
Heusden	-	63%	80%	138%	149%	++	43119
Oegstgeest	134%	151%	195%	86%	146%	++	22767
Culemborg	103%	108%	110%	95%	106%	--	27584
Haaksbergen	138%	144%	144%	137%	149%	+	24448
Heerenveen	119%	113%	126%	141%	148%	++	43454
Duiven	144%	148%	155%	127%	142%	++	25550
Gorinchem	190%	170%	126%	123%	140%	++	34895
Utrechtse Heuvelrug	72%	79%	93%	125%	125%	0	48726
Nieuw-Lekkerland	50%	59%	60%	41%	76%	-	9541
Castricum	154%	147%	129%	116%	135%	-	34593
Liesveld	112%	86%	132%	140%	126%	+	9746
Weststellingwerf	145%	123%	109%	128%	129%	+	25846
Bergen (NH.)	135%	141%	129%	102%	122%	--	30868
Diemen	-	103%	103%	81%	121%	++	25012
Maasdonk	7%	30%	23%	81%	127%	++	11254
Rijswijk	33%	64%	84%	98%	130%	++	46671
Goes	100%	111%	96%	119%	148%	++	36665
Oostzaan	276%	242%	235%	162%	127%	0	9114
Vlissingen	170%	138%	139%	129%	129%	++	44536
Haren	*122%*	*135%*	*148%*	*175%*	*150%*	+	*18515*
Schiedam	*58%*	*43%*	*78%*	*71%*	*138%*	-	*75718*
Zevenaar	*57%*	*67%*	*88%*	*70%*	*128%*	++	*32234*
Westvoorne	*127%*	*97%*	*101%*	*125%*	*126%*	++	*13992*
Hardinxveld-Giessendam	*108%*	*94%*	*99%*	*85%*	*123%*	+	*17535*
Pijnacker-Nootdorp	*82%*	*63%*	*71%*	*77%*	*85%*	++	*49286*

Tabel 3-6: Kengetallen Top 40 schuldengemeenten + vergelijking

We zien dat veel gemeenten ook in 2006 al een hoge schuld hadden. Dat er gemeenten zijn waar de schuld juist aan het dalen is. Dat er gemeenten zijn met een hoge schuld in 2006 en 2010, maar vrij laag tussen 2007 en 2009. Om meer zekerheid hierover te krijgen kunnen we kijken naar de verdeling van de kengetallen:

	2006	2007	2008	2009	2010
Minimum	-342%	-266%	-175%	-244%	-282%
2e deciel	6%	9%	12%	10%	15%
4e deciel	34%	38%	42%	37%	47%
Mediaan	48%	48%	51%	51%	60%
6e deciel	61%	63%	63%	61%	71%
8e deciel	93%	87%	88%	83%	96%
Maximum	276%	257%	257%	235%	245%

Tabel 3-7: Verdeling van kengetallen

Een negatief kengetal betekent dat deze gemeenten een overschot hebben in plaats van een schuld. We zien dat gemeenten met de beste schuld/inkomsten verhouding (minimum-2de deciel) iets slechter zijn gaan presteren. De groep daarna is ook geleidelijk iets meer schuld gaan maken. Maar de mediaan is over 2006-2009 stabiel, wat betekent dat de helft van de gemeenten sinds 2006 keurig scoort wat betreft de schulden. Gelijk aan wat Van der Lei constateerde.[183] In 2010 is de mediaan opgelopen naar 60%, wat nog steeds prima is, maar mogelijk een verkeerde trend. De groep 6de-8ste deciel presteert maar net slechter dan in 2006, maar blijft uiteindelijk nog onder 100%. De probleemgroep zou tussen het 8ste deciel tot het maximum zitten, maar daar zien we juist een daling van het maximum sinds 2006. Waardoor de verkeerde trend met de mediaan er weer wat positiever uitziet.

Wie nog niet overtuigd is zou kunnen kijken naar de top 5 van schuldgemeenten:

	2006	2007	2008	2009	2010
1	276%	257%	257%	235%	245%
2	268%	242%	241%	228%	223%
3	222%	229%	235%	209%	222%
4	214%	223%	209%	192%	214%
5	213%	221%	204%	192%	210%

Tabel 3-8: Top 5 kengetallen

Het zijn wisselende gemeenten die dat scoren. Ik wil ermee laten zien dat er elk jaar gemeenten hogere schulden blijken te hebben dan anderen, en dat de top 5 in 2010 op een lager niveau ligt dan in 2006.

Al met al is "de crisis" niet echt een factor in de gemeenteschulden, op het beginnetje van een mogelijk verkeerde trend na. Gemeenten

[183] Zie (Van der Lei 2012)

maken schulden, en sommige gemeenten maken meer schulden dan anderen. De bouwvoorraad is de belangrijkste factor daarin, maar was dat ook in 2006, en zal dat vermoedelijk opnieuw in 2015 zijn. Bouwende gemeenten maken nu eenmaal schulden. Het enige dat ik kan bedenken is dat door de crisis gemeenten langer rente moeten betalen over schulden, en dat de winsten uit de grondopbrengst langer op zich laten wachten. Gemeenten die gewend zijn aan die inkomsten kunnen in de problemen komen. Voor gemeenten met bouwclaimconstructies kan het een extra lang traject worden, maar dat past bij die gekozen constructie.

De enige "crisis"-factor die ik nog kan bedenken is die van de afschrijvingen die horen bij de met een crisis verbonden prijscorrectie. Als de geplande huizen goedkoper moeten worden, moet ook de grondprijs dalen. Aan de andere kant is het toch vooral een correctie, aangezien jarenlang huizenprijzen stegen, en gemeenten daarvan meeprofiteerden. In de periode 2006-2010 is niet te zien dat afschrijvingen op de grond een grote rol speelden.

Hoofdstuk 25. **"Groeigemeente" oorzaak van schulden?**

Zijn er schulden omdat Lansingerland een groeigemeente is? Als dat zo is, dan moet de groei van gemeenten een negatieve invloed hebben op de schuldsituatie. Hoe ontwikkelt Lansingerland zich?

(alle bedragen x1000)	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Gemeente-inkomsten	255565	227261	168643	210942	150379	159826	125652
Financiële activa	46655	74998	34962	37299	22294	42912	23157
Vaste schuld	227459	214854	187209	217219	188713	249724	253728
Vlottende passiva	43410	51604	78037	45945	96828	57503	50209
Netto schuld	224214	191460	230284	225865	263247	264315	280780
Kengetal	88%	84%	137%	107%	175%	165%	223%

Tabel 3-9: Netto schuld ten opzichte van gemeente-inkomen 2005-2011

Lansingerland stijgt met het kengetal van 223% uit 2011 met stip naar de Top 3, als de Top 5 in dezelfde orde van grootte is als in 2009 en 2010.

De ontwikkeling van de bouwvoorraad ziet er als volgt uit:

(alle bedragen x1000)	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Langlopende leningen	351	25	24	21	40	371	368
Niet in exploitatie genomen bouwgronden	53803	64979	64913	7738	6277	5722	34641
Onderhanden werk (incl. bwgr. in expl.)	210464	166064	190990	196038	204220	189571	156444
Totaal:	264618	231068	255927	203797	210537	195664	191453

Tabel 3-10: Bouwvoorraad Lansingerland 2005-2011

In 2007 werd geïnvesteerd in Wilderszijde, dat nog niet in exploitatie was genomen. Volgens een bloglezer gaat het om de afspraak tussen de gemeente en een loon- en grondverzetbedrijf, die in december 2007 de pers haalde. Dat bedrijf moest een kwartslag worden gedraaid, er zou grondruil zijn, en het bedrijf zou geluidsschermen krijgen zodat de geplande woningen er geen last van zouden hebben. De kosten van die operatie zouden als investering zijn toegevoegd aan de waarde van de grond. Terwijl hier ook gesproken zou kunnen worden van kosten, in plaats van investeringen. De Jaarrekening 2007 meldt een investering van 16 miljoen euro in Wilderszijde en 2 miljoen desinvestering. De tabel hierboven laat die investering niet

zien, omdat een ander bouwplan (Leeuwenhoekweg) werd overgeboekt naar "In exploitatie".

In 2008 wordt plotseling bijna alle "niet in exploitatie" genomen bouwgrond opgevoerd als "in exploitatie". Naar verluidt (mede) omdat de gemeente dan ambtenarenuren mag schrijven op die bouwgrond.

We zien de Münchhausen-truuk die Lansingerland in 2011 uithaalde, en waarbij grond weer "uit exploitatie" werd gehaald.[184]

Laten we ook de grondzaken eens uit de exploitatie halen in de tabellen. Dan ontstaat een ander kengetal, dat niet meer vergelijkbaar is met het voorgaande. Ik zal het aanduiden met "ratio": de verhouding tussen de netto schuld en de gemeentelijke exploitatie behalve grondzaken.

(alle bedragen x1000)	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Gemeente-inkomsten behalve grondzaken	79546	97386	83020	86017	91215	91439	90982
Financiële activa	46655	74998	34962	37299	22294	42912	23157
Vaste schuld	227459	214854	187209	217219	188713	249724	253728
Vlottende passiva	43410	51604	78037	45945	96828	57503	50209
Netto schuld	224214	191460	230284	225865	263247	264315	280780
Ratio	282%	197%	277%	263%	289%	289%	309%

Tabel 3-11: Netto schuld ten opzichte van gemeente-inkomen behalve grondzaken

We zien, grondzaken buiten beschouwing latend, dat Lansingerland 8 miljoen meer te besteden had sinds 2007, tot een lichte daling in 2011 (4,5 ton). De netto schuld steeg naar verhouding sneller sinds 2008: 55 miljoen erbij. De Jaarrekening 2009 noemt een paar keer de prestatie dat er € 185.000 is bespaard aan rente. Hoezo? *"De rente over kortlopende geldleningen was in 2009 historisch laag. Binnen de grenzen die de wet Fido stelt heeft de gemeente zogenaamde kasgeldleningen aangetrokken tegen een lager rentepercentage dan hiervoor is geraamd waardoor ten opzichte van de begroting € 185.000 aan lasten is bespaard."* Het gaat om een toename van 53 miljoen euro. Dat mag onder uitzonderingscondities, aangezien het

[184] Verder werd vreemd vermogen omgekat tot eigen vermogen, via een uitzondering in de regelgeving (zie Hoofdstuk 20: De Münchhausen-truuk).

maximum onder de Wet Financiering decentrale overheden (Fido) voor kasgeldleningen maar 15 miljoen is. Een jaar later moest het kort geld weer worden omgezet naar een gewone lening, en dat zien we in de tabel.

Het hoge kengetal in 2011 is dus eigenlijk een teken aan de wand: wat de gemeente te besteden heeft blijft achter bij de schuldengroei. In 2011 is de stijging van de netto schuld bovendien te wijten aan een daling van de vorderingen op anderen (financiële activa) ten opzichte van het hoge niveau van 2010. De vaste schuld en vlottende passiva daalden met 3,2 miljoen na een stijging tussen 2008 en 2010 met 44 miljoen euro.

Maar waar bleef dat geld dan? Wat zouden we verwachten bij groeigemeenten? In het algemeen is er bij een grotere bevolking er kans op schaalvoordelen. De vaste kosten nemen naar verhouding minder toe, en met elke nieuwe inwoner zijn er vooral variabele kosten. Maar bij groeigemeenten zullen de vaste kosten ook toenemen, omdat er allerlei voorzieningen uit de grond moeten worden gestampt. De vaste kosten nemen dus ook toe. Laten we uitgaan van de verwachting dat het bestedingsniveau per inwoner ongeveer gelijk blijft of door schaalvoordelen iets daalt. Eerst even checken bij vergelijkbare gemeenten. Uit de 430 gemeenten van 2010 selecteer ik gemeenten die sinds 2007 de bevolking met minstens 10% zagen toenemen, die maximaal 15.000 inwoners groter of kleiner zijn dan Lansingerland, en die als kengetal netto schuld als aandeel van de exploitatie lager scoren dan 110%. Dat laatste om te voorkomen dat specifieke gemeentelijke problemen opduiken in de selectie. Uiteindelijk scoorden 370 gemeenten lager dan 110%, dus die keus is ruim genoeg.

Uit de selectie komen Aalsmeer (kengetal 16%, zeer kleine bouwvoorraad), Horst aan de Maas (kengetal 53%, fusiegemeente in 2010, vandaar de bevolkingstoename, gemiddelde bouwvoorraad) en Pijnacker-Nootdorp (kengetal 85%, zeer grote bouwvoorraad). Al met al is alleen Pijnacker-Nootdorp goed vergelijkbaar, maar dat maakt de selectie wel erg mager. Welke uitgaven per inwoner deden deze gemeenten op de belangrijkste beleidsprogramma's tussen 2007 en 2010, grondzaken buiten beschouwing latend (cijfers van het CBS). Zie Tabel 3-12.

Regio's	**Aalsmeer**				**Horst aan de Maas**				**Pijnacker-Nootdorp**			
Perioden	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
Inwoners	26386	28006	29187	30189	28975	29286	29426	41814	43762	45900	48013	49286
Algemeen bestuur	136	144	169	210	156	159	157	94	103	106	96	108
Openbare orde en veiligheid	45	62	61	69	70	76	77	55	60	57	74	74
Verkeer, vervoer en waterstaat	441	162	206	169	220	232	171	147	295	214	217	131
Economische zaken	7	7	5	5	145	128	132	75	14	15	17	16
Onderwijs	83	97	136	139	93	97	99	116	253	226	252	150
Cultuur en recreatie	183	194	217	195	310	303	293	156	230	191	215	189
Soc. voorz. en maatsch. dienstverl.	365	360	377	394	469	661	648	528	270	320	357	387
Volksgezondheid en milieu	227	240	264	245	255	258	272	204	225	226	224	236
Ruimtelijke ord. en volkshuisv., behalve grondzaken	111	103	151	169	102	120	119	42	50	51	47	42
Totaal	**1599**	**1370**	**1586**	**1595**	**1819**	**2034**	**1968**	**1418**	**1500**	**1405**	**1501**	**1333**

Tabel 3-12: Besteding per inwoner vergelijkingsgemeenten 2007-2010, behalve grondzaken

Deze gemeenten hebben een vrij stabiel bestedingsniveau per inwoner, met uitzondering van 2008 voor Aalsmeer, en 2010 voor Horst aan de Maas en Pijnacker-Nootdorp.

Hoe verging het Lansingerland (cijfers uit de jaarrekeningen):

	2007	2008	2009	2010	2011
Inwoners	49411	51019	52565	54090	55259
1. Bestuur en Burger	125	182	170	175	175
2. Actief in Lansingerland	119	141	171	155	136
3. Opgroeien in Lansingerland	146	184	252	290	275
4. Integrale Veiligheid	55	72	74	69	78
5. Maatschappelijke Ondersteuning	115	153	160	168	174
6. Werk en Inkomen	144	200	230	230	234
7. Economie en Glastuinbouw	0	7	13	11	12
8. Bereikbaarheid en Mobiliteit	6	18	17	17	18
10. Ruimtelijke Ordening, Volkshuisvesting en Milieu	66	144	203	142	141
11. Beheer Openbare Ruimte	324	430	399	366	384
Totaal	**1101**	**1530**	**1689**	**1621**	**1626**

Tabel 3-13: Besteding per inwoner Lansingerland 2007-2011, behalve grondzaken

Programma 9, "Grondzaken" is weggelaten. Let op dat het hier niet gaat om de uitgaven zelf, maar om de uitgaven per inwoner. Te zien is dat Lansingerland na de fusie het bestedingsniveau per inwoner met 50% liet toenemen, en dat dat sinds 2008 stabiliseerde. Op "Bestuur en Burger" was tussen 2008 en 2011 geen stijging te zien. Wel op "Opgroeien in Lansingerland", "Integrale veiligheid", "Maatschappelijke Ondersteuning", "Werk en Inkomen", en "Economie en Glastuinbouw".[185] "Ruimtelijke Ordening" en "Beheer Openbare Ruimte" leveren in.

Is dit de oorzaak van de schuld? Als we aannemen dat het niveau van € 1100 uit 2007 maatgevend is, dan gaat het om € 525 per inwoner maal 55.259 is 29 miljoen euro per jaar "overbesteding". Als de "waarheid" in het midden ligt: 14 miljoen per jaar.

Laten we dan eens kijken naar de totale balanswaarde, het totaal van activa en passiva in de vergelijkingsgemeenten (cijfers CBS) in Tabel 3-14. Weer hetzelfde redelijk stabiele beeld, met hier en daar een zwieper. De cijfers uit de jaarrekeningen van Lansingerland staan in Tabel 3-15.

[185] De vreemde ontwikkeling van het hoofdstuk Economie en Glastuinbouw had ik al geanalyseerd in "Horti-avonturen onder hoogspanning" op blz. 62.

	Aalsmeer				Horst aan de Maas				Pijnacker-Nootdorp			
	2007	**2008**	**2009**	**2010**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
Inwoners	26386	28006	29187	30189	28975	29286	29426	41814	43762	45900	48013	49286
Balanstotaal	2802	2671	3243	3112	3112	3095	3940	3476	4603	5088	4958	5065
Langlopende leningen	0	0	0	0	0	0	0	6	171	192	102	100
Niet in exploitatie	0	0	0	0	6	82	186	90	27	49	59	384
Onderhanden werk	0	0	0	0	329	318	402	461	1188	1660	1648	1530
Totaal bouwvoorraad	0	0	0	0	335	401	587	558	1386	1902	1809	2014
Balanstotaal exclusief bouwvoorraad per inwoner	**2802**	**2671**	**3243**	**3112**	**2777**	**2694**	**3352**	**2919**	**3217**	**3186**	**3149**	**3051**

Tabel 3-14: Balanstotaal per inwoner vergelijkingsgemeenten 2007-2010, behalve bouwvoorraad

(alle bedragen x1000)	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Inwoners	49411	51019	52565	54090	55259
Balanstotaal	8316	7369	7532	7562	7395
Langlopende leningen	0	0	1	7	7
Niet in exploitatie	1314	152	119	106	627
Onderhanden werk	3865	3842	3885	3505	2831
Bouwgrond	5180	3995	4005	3617	3465
Balanstotaal exclusief bouwvoorraad per inwoner	3136	3374	3527	3945	3931
Toe- of afname		+238	+153	+427	-14

Tabel 3-15: Balanstotaal per inwoner Lansingerland 2007-2011, behalve bouwvoorraad

Het gaat om de waarde van activa per inwoner per jaar, niet om uitgaven per jaar. De jaarlijkse toe- of afname van de waarde per inwoner heb ik in de onderste rij gezet van Tabel 3-15.

In twee stappen (2008 en 2010) zijn de investeringen per inwoner flink gestegen. Uitgaande van het niveau van 2007 gaat het om maximaal € 800 per inwoner maal 55.000 is 44 miljoen euro per jaar "overinvestering". Als de "waarheid" in het midden ligt zou de gemeente misschien terug kunnen naar het niveau van 2009: € 3.527 per inwoner. Maar waarom niet het niveau van de vergelijkingsgemeenten van ±3.200 euro per inwoner? Dat komt neer op een desinvestering van 41 miljoen euro, en jaarlijks bij de Begroting zicht houden op een balanstotaal van maximaal € 3.200 per inwoner, waardoor geld vrij kan vallen voor aflossingen.

Welke activa zijn te veel in waarde gestegen? Artikel 59 van het "Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten" (BBV) beschrijft het onderscheid tussen investeringen met uitsluitend maatschappelijk nut in de openbare ruimte en investeringen met een (beperkt) economisch nut. Investeringen die op enige wijze kunnen leiden tot, of bijdragen aan, het verwerven van inkomsten zijn investeringen met economisch nut. Voor de classificatie is niet relevant of de investering geheel kan worden terugverdiend. Lansingerland splitst de activa naar die indeling uit. Dat kunnen we relateren aan het aantal inwoners:

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Inwoners	47927	49411	51019	52565	54090	55259
Investeringen met een economisch nut	1691	1870	2035	2482	2509	2802
- gronden en terreinen	*193*	*189*	*209*	*363*	*390*	*382*
- woonruimten	*6*	*5*	*2*	*1*	*1*	*0*
- bedrijfsgebouwen	*1120*	*1235*	*1165*	*1340*	*1310*	*1571*
- grond-, weg- en waterbouwkundige werken	*239*	*283*	*334*	*376*	*406*	*456*
- vervoermiddelen	*10*	*4*	*3*	*9*	*11*	*13*
- machines, apparaten en installaties	*21*	*18*	*21*	*18*	*14*	*11*
- overige materiële vaste activa	*101*	*135*	*300*	*376*	*377*	*369*
Investeringen openbare ruimte met uitsluitend maatschappelijk nut	197	286	351	383	422	503
- gronden en terreinen	*1*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
- grond-, weg- en waterbouwkundige werken	*187*	*267*	*321*	*349*	*378*	*440*
- machines, apparaten en installaties	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
- overige materiële vaste activa	*9*	*19*	*29*	*34*	*44*	*63*

Tabel 3-16: Activa per inwoner Lansingerland 2006-2011

De investeringen met een economisch nut stegen per inwoner (!) met 66% sinds 2006, waar de investeringen met maatschappelijk nut meer dan verdubbelden (135%). Opvallend is de stijging in de niet verder gespecificeerde "overige materiële vaste activa". In de jaarrekeningen staat wel wat erover, en is het een vergaarbak-categorie, maar wel eentje die fors stijgt. In absolute zin is de stijging van de investeringen met een economisch nut tussen 2006 en 2011 het dubbele van de maatschappelijke investeringen op het hoogste niveau in 2011.

-----*Einde technisch onderwerp* ---

Hoofdstuk 26. **Conclusie**

Het lijkt erop dat Lansingerland lijdt aan een van de zeven hoofdzonden: Onmatigheid. Er zijn overbestedingen van ongeveer 14 miljoen. Op de balans staat naar schatting 41 miljoen te veel. Dat is meer dan het renterisico (rente plus aflossingen) van 2011 van 39,2 miljoen euro.

Orson Welles zei ooit dat dat geen zonde is die geheim kan worden gehouden. Omdat onmatigheid vaak samengaat met die andere hoofdzonde, Hebzucht, zou de gemeenteraad eens kunnen onderzoeken hoe dit nou zo is gegroeid. Is er een specifieke organisatie die profijt heeft van de onmatigheid? Hoe gaan de aanbestedingen in zijn werk? Wordt het werk allemaal naar tevredenheid opgeleverd?

De schulden van Lansingerland lijken op de Zuid-Europese schulden-kwesties. Anders dan Europa is Nederland een politieke unie. Er is allerlei regelgeving om de gemeentefinanciën in goede banen te leiden: o.a. de Financiële Verhoudingswet (FVW), de Wet Financiering decentrale overheden (Fido) en het Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en Gemeenten (BBV). Het is maar de vraag of de Europese politieke unie, als die er al komt, zo ver gaat. En toch zijn gemeenten in staat om door onmatig gedrag de schulden hoog te laten oplopen. En toch kunnen gemeenten met creatief boekhouden hier en daar een bocht afsnijden. Het is zeer de vraag of er Europees een politieke unie kan worden gesmeed die de landen in toom houdt als de landen het zelf niet willen.

Voor de eurosceptici is er ook winst: stel dat de Europese politieke unie er komt, er blijft genoeg soevereiniteit over om zelf de financiën vorm te geven. Zelfs als Nederland niet meer dan een soort Europese gemeente zou worden, kan er nog van alles.

Toepassing van Europese rekenregels op gemeenten levert geen goed beeld op van de werkelijke situatie. Vijf "false negatives", en minstens één "false positive" in mijn Top 40 van schuldengemeenten. Hoewel de aanstaande Wet Houdbare Overheids Financiën (Wet HOF) een begrijpelijke poging doet de gemeentefinanciën in de greep te krijgen, is de aanpak onjuist. Als het de bedoeling is dat gemeenten helemaal geen schulden meer mogen maken is het zeer de vraag of gemeenten dan nog wel bouwplannen kunnen uitvoeren.

Al met al is het probleem beperkt tot een kleine groep gemeenten. De helft van de gemeenten presteert prima met hun verhouding tussen schulden en exploitatie. 370 Van de 430 gemeenten hadden in 2010 een kengetal van de netto schuld lager dan 110%. De bouwcrisis heeft nauwelijks invloed daarop. De Top 5 zit nu op een lager niveau dan in 2006.

Lansingerland erfde uit Berkel en Rodenrijs hoge schulden, waar reeds in exploitatie gebrachte bouwgrond tegenover stond. Uit Bergschenhoek kwam veel grond met een bouwclaim. De fusie zelf had geen invloed op de grondexploitatie. Dat Lansingerland een groeigemeente is, zit hem niet in de inwoners, maar in de onmatige stijging van uitgaven per inwoner. De gemeente zou eens moeten uitzoeken hoe dat zo gekomen is, en of er misschien een organisatie bijzonder profijt heeft van die stijgingen.

Deel 4. Het Lot van Lansingerland

Hoofdstuk 27. **Failliet in 2013-2016?**

In de zomer van 2012 is naar een idee van het CDA van Lansingerland, en opgepikt door de PvdA, de raad begonnen aan het maken van een Zomerakkoord. De ene PvdA is de andere niet, en "onze" PvdA kenmerkt zich door openheid en een zeker realisme:

"Wat ons betreft is starten met een structureel te bezuinigen bedrag van 1 miljoen euro dus gewenst waarbij van jaar tot jaar wordt bezien of dit bedrag moet worden aangepast. Voordeel van deze aanpak is ook dat daarmee ons financiële meerjarenbeeld 2013-2016 op dit moment financieel sluitend is. Het jaar 2013 kan dan gebruikt worden om het te bezuinigen bedrag feitelijk te effectueren. Dat geeft het college even lucht om zorgvuldig aan de slag te gaan."[186]

Prima. En ze hebben zelfs al een idee hoe dat dan verder moet:

"Voor ons moet het in eerste instantie om de volgende uitgavenposten gaan: investeringsprogramma's temporiseren (waaronder de uitvoering van het Mobiliteitsplan), snijden in beheer- en onderhoudsprogramma's en terugbrengen van de vastgoed portefeuille van de gemeente door afstoten van gemeentelijke gebouwen en bij elkaar herhuisvesten van organisaties die nu gesubsidieerd gebruik maken van gemeentelijk vastgoed".

Tot zover de theorie. Bij het schrijven van dit boek was de omvang van het Zomerakkoord nog niet bekend, maar uitgelekt is al dat het totaal om ongeveer 2 miljoen euro zal gaan. Met minimale aandacht voor investeringen, en vooral bezuinigingen op de bestedingen.

Wel bekend is de Begroting 2013-2016. Om te voorkomen dat lezers afhaken bij een ingewikkeld boekhoudverhaal, zal ik de belangrijkste tabellen uit Hoofdstuk 25 als lijngrafieken laten zien, doorgetrokken tot 2016. Dan is voor iedereen te volgen wat er aan de hand is.

a. Ontwikkeling van de schuld tot 2016

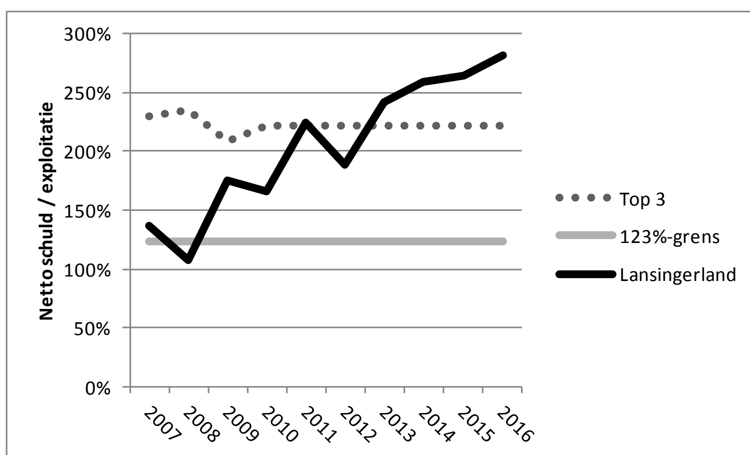
In Tabel 3-9 liet ik de ontwikkeling zien van de netto schuld van Lansingerland ten opzichte van de bedrijfsvoering. Dat is een kengetal dat de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) elk jaar

[186] Zie (G. Bovens 2012b)

berekent. De VNG noemt als enige beoordelingscriterium dat een ander kengetal, voor de EMU-schuld, maximaal 130% mag zijn. Hoewel de selectie soms anders uitvalt komt dat neer op een netto schuld ten opzichte van de bedrijfsvoering van ongeveer 123%. Ik zal nu een figuur presenteren met het kengetal van Lansingerland, met daarin een lijn op 123%. Een lijn waar gemeenten onder zouden moeten blijven.

In Tabel 3-8 had ik onderzocht hoe de Top 5 van schuldengemeenten zich ontwikkelde. Ik zal de lijn van de Top 3 ook in de figuur zetten. Het laatst bekende jaar van de Top 3 is 2010. Omdat de Top 5 tamelijk stabiel is zal ik het niveau van 2010 recht doortrekken tot 2016.

Onderstaande grafiek is dus niet een schatting van mij, maar alleen dat wat de gemeente voorstelt in de Begroting 2013-2016, en rapporteerde in jaarrekeningen. In de Begroting 2013-2016 staan bijgewerkte cijfers voor 2011.

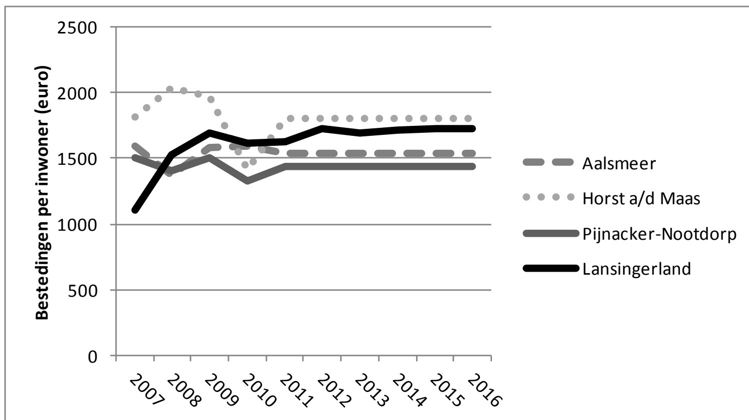
Figuur 4-1: Netto schuld ten opzichte van gemeente-inkomen 2005-2016

Het Zomerakkoord is niet verrekend in deze figuren. Na in 2008 onder 123% te zijn geweest, stijgt de verhouding tussen schuld en gemeente-inkomen daarna de pan uit. In 2011 wordt de Top 3 aangetipt (in mei 2013 weten we het zeker, want dan presenteert de VNG de cijfers over 2011 van alle gemeenten), en vanaf 2013 staat Lansingerland in de Top 3. In 2016 zal het kengetal 282% zijn, en dat is het hoogste ooit in Nederland (276% was het maximum in 2006).

b. Ontwikkeling uitgaven per inwoner tot 2016

Tabel 3-13 toonde de bestedingen per inwoner van Lansingerland. Het gaat daarbij om bestuurskosten; uitgaven aan openbare orde en veiligheid; verkeer, vervoer en waterstaat; economische zaken; onderwijs; cultuur en recreatie; sociale voorzieningen; maatschappelijke dienstverlening; volksgezondheid en milieu en ruimtelijke ordening en volkshuisvesting. Grondzaken liet ik weg, om de bewering te toetsen dat de financiële problemen van Lansingerland te maken hebben met grondzaken. Je zou verwachten dat de lijn van die grafiek gelijk blijft, of daalt, als grondzaken geweldig drukken op de begroting en andere uitgaven verdringen.

In Tabel 3-12 liet ik de bestedingen per inwoner zien van vergelijkingsgemeenten. Uit de 430 gemeenten van 2010 selecteerde ik gemeenten die, net als Lansingerland, sinds 2007 de bevolking met minstens 10% zagen toenemen, die maximaal 15.000 inwoners groter of kleiner zijn dan Lansingerland, en die als kengetal van de netto schuld lager scoren dan 110%.[187] Uit de selectie kwamen Aalsmeer, Horst aan de Maas en Pijnacker-Nootdorp (kengetal 85%, zeer grote bouwvoorraad). Al met al is alleen Pijnacker-Nootdorp goed vergelijkbaar. De gegevens van de vergelijkingsgemeenten stoppen in 2010, maar ik zal het gemiddelde van 2006-2010 nemen voor 2011-2016.

Figuur 4-2: Besteding per inwoner Lansingerland 2007-2016, behalve grondzaken

[187] Dat laatste was om te voorkomen dat specifieke gemeentelijke problemen opduiken in de selectie. Uiteindelijk scoorden 370 gemeenten lager dan 110%, dus die keus is ruim genoeg.

Te zien is dat Horst aan de Maas een wat rare curve heeft. Door gemeentelijke herindeling steeg het aantal inwoners in 2010, waardoor de besteding per inwoner daalde. Gemiddeld genomen is de besteding daar hoger dan in Lansingerland. Horst aan de Maas heeft een regionale centrumfunctie.[188]

Lansingerland besteedt per inwoner meer dan Aalsmeer en Pijnacker-Nootdorp, en de lijn stijgt. Als Lansingerland evenveel per inwoner zou besteden als Aalsmeer, dan zou dat (met de cijfers van 2011 voor Lansingerland en de gemiddelde besteding 2006-2010 voor Aalsmeer) 4,9 miljoen per jaar schelen. Dezelfde berekening met Pijnacker-Nootdorp: dat scheelt 10,5 miljoen euro per jaar. Vergeleken met Lansingerland zelf in 2007 scheelt het 29 miljoen euro. Als de waarheid in het midden ligt: 14 miljoen euro overbesteding.

c. Ontwikkeling voorzieningen per inwoner tot 2016

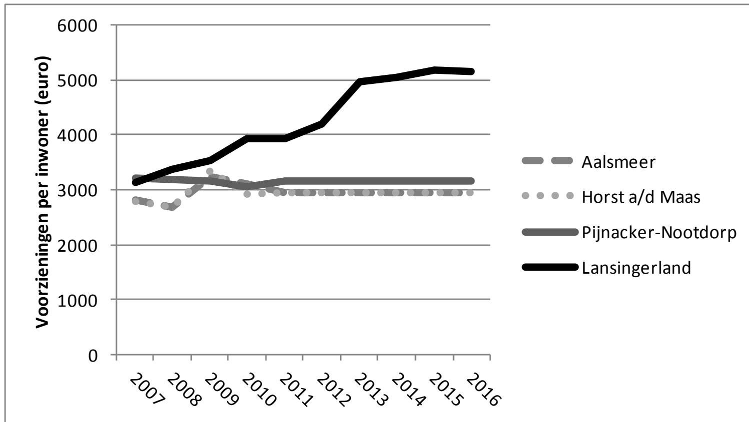
In de paragraaf "Mis" in Deel 1 schreef ik dat commissaris van de Koningin Franssen had gezegd dat Lansingerland zo'n hoog voorzieningenniveau heeft. Dat enorm hoge niveau is het meest opmerkelijke dat ik ontdekte in het navlooien van de gemeentelijke financiën.

Voorzieningen zijn er in twee smaken: met een economisch nut, en met een maatschappelijk nut. Investeringen die op enige wijze kunnen leiden tot, of bijdragen aan, het verwerven van inkomsten zijn investeringen met economisch nut. Voor de indeling is niet relevant of de investering geheel kan worden terugverdiend. Beide soorten voorzieningen worden verder uitgesplitst: gronden en terreinen; woonruimten; bedrijfsgebouwen; grond-, weg- en waterbouwkundige werken; vervoermiddelen; machines, apparaten en installaties; en overige.

Weer maak ik de vergelijking met dezelfde gemeenten als in Figuur 4-2. Ik laat bouwvoorraad en grond buiten beschouwing.

---

[188] Zie (Provincie Limburg 2012)

Figuur 4-3: Voorzieningen per inwoner Lansingerland 2007-2016, behalve grondzaken

Opvallend is dat Aalsmeer en Horst aan de Maas hetzelfde patroon laten zien. Pijnacker-Nootdorp zit er iets boven. Lansingerland begon in 2007 op ongeveer hetzelfde niveau, zit in 2012 veel hoger dan de andere gemeenten, en stijgt tot 2016 naar een absurd hoog niveau.

Lansingerland investeert per inwoner meer dan Aalsmeer, Horst aan de Maas en Pijnacker-Nootdorp. Als Lansingerland per inwoner een even hoog voorzieningeniveau zou hebben als Aalsmeer, dan zou dat (met de cijfers van 2011 voor Lansingerland en de gemiddelde besteding 2006-2010 voor Aalsmeer) 54,5 miljoen euro schelen. Dezelfde berekening met Horst aan de Maas: dat scheelt 55,5 miljoen euro. En met Pijnacker-Nootdorp: 43,5 miljoen euro.

Als we stellen dat een redelijk voorzieningenniveau voor gemeenten als Lansingerland ligt op ongeveer € 3.200 per inwoner, dan scheelt dat 41 miljoen euro. Door afschrijvingen niet aan te vullen, en andere desinvesteringen, kan dat geld worden vrijgemaakt voor aflossing van de schulden.

d. Hoeveel gaat over de balk?

U ziet het grote verschil tussen de droom (*"investeringsprogramma's temporiseren, snijden in beheer- en onderhoudsprogramma's en terugbrengen van de vastgoed portefeuille van de gemeente"*) naar de ene daad (Zomerakkoord bedraagt 2 miljoen totaal voor kortingen op uitgaven en investeringen) en de andere daad (anno 2011 is uitgavenniveau en voorzieningenniveau al samen 14+41=55 miljoen euro). Als we kijken naar de begroting voor 2016 dan praten we over

jaarlijks van 2012 tot en met 2016 20 miljoen euro overbestedingen, ofwel 100 miljoen euro.

De bouwvoorraad en grondzaken buiten beschouwing latend, groeit het voorzieningenniveau tot 289 miljoen bóven het aanvaardbare niveau van 3.200 per inwoner.

Totaal staat dus 390 miljoen euro onnodig geld in de gemeentefinanciën van 2012 tot en met 2016. De gemeenteraad is slechts in staat 2 miljoen daar vanaf te halen, maar gaat naar verwachting instemmen met de Begroting 2013-2016.

e. Waar gaan de centen naartoe?

De opvallendste stijging in de begroting 2013-2016 is de post "vaste activa". Die stijgen met 70 miljoen euro ten opzichte van de Jaarrekening 2011, of 45 miljoen ten opzichte van de begroting van vorig jaar.

Ik heb aan de gemeente gevraagd of ze de stijging van de vaste activa verder kunnen specificeren. Dat doen ze namelijk in de jaarrekeningen altijd, zoals we zagen. Is het maatschappelijk nut, of economisch nut, zijn het terreinen, of bedrijfsmiddelen, of wat dan ook.

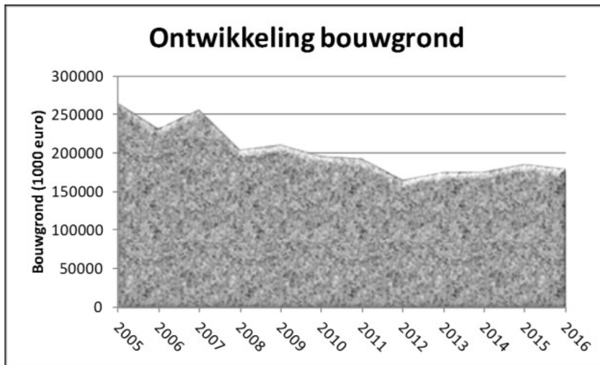
De gemeente antwoordde dat ze die specificatie nooit doen. Vreemd. En dat ik in de investeringstabel in de begroting vanaf blz. 174 moest kijken. Dat heb ik gedaan, maar die telt op tot hooguit 9 miljoen. Dus is er 36 miljoen *missing in action*. Onverklaard.

Laten we speculeren. Wat kan er in die paar jaar met 36 miljoen stijgen? U mag kiezen uit de onderwerpen die de gemeente in de jaarrekeningen zet, zie Tabel 3-16 op blz. 159: a. gronden en terreinen, b. woonruimten, c. bedrijfsgebouwen, d. grond-, weg- en waterbouwkundige werken, e. vervoermiddelen, machines, apparaten en installaties, of f. overige materiële vaste activa.

Zie dat in de gemeentelijke begroting in die tabel vanaf blz. 174 al allerlei nutsleidingen staan. Dus het is niet d.

Tot nu toe lieten we de bouwgrondvoorraad buiten beschouwing. Opmerkelijk is dat de waarde daarvan de komende jaren weer toeneemt. Zowel grond "niet in exploitatie", als de grond die wel in

exploitatie is, stijgen. Dat zijn de zogenaamde "Vlottende activa" op de begroting.

Figuur 4-4: Bouwgrond Lansingerland 2005-2016

De stijging van de vaste activa zou dus zo maar te maken kunnen hebben met iets waar ook grond voor nodig is. Dan valt mogelijkheid e. af, en a. logischerwijs ook. f.? Dat zou flauw zijn.

Het moet b. of c. zijn, woningen of bedrijfsgebouwen! Het staat niet in de begroting. Aan de ene kant gaat de gemeenteraad in een Zomerakkoord de burger plagen voor 2 miljoen, aan de andere kant wordt geen verantwoording afgelegd over 36 miljoen euro stijging van activa, en 14 miljoen stijging van de voorraad bouwgrond (2016 ten opzichte van 2012). Totaal 50 miljoen euro.

Een klein vogeltje vertelde mij dat de gemeente zelf woningen wil gaan ontwikkelen. Een soort Barings Bank. Die ging in 1995 failliet omdat een handelaar probeerde verliezen goed te maken met risicovolle transacties.

Lansingerland staat op de 12^{e} plaats met zowel het kengetal netto schuld ten opzichte van het gemeente-inkomen, als het EMU-kengetal, krijgt bouwgrond niet verkocht, en zou nu zelf projectontwikkelaar willen worden.

Het is natuurlijk speculatie van mijn kant, op basis van de gegevens in de begroting. De actualiteit kan deze bewering inhalen. Wel zeker zijn de bedragen waar alles mee gemoeid is. Het zou winst zijn als die van tafel gaan.

Hoofdstuk 28. **Het kan nog goed komen**

Het is duidelijk dat de bouwcrisis Lansingerland geld kost. Rente en aflossingen lopen gewoon door, terwijl inkomsten uitblijven. Toch zou met 14 miljoen per jaar matiging op de bestedingen, en een pad naar 41 miljoen euro desinvesteringen op de activa, geld kunnen worden bespaard. Dat zijn geen bezuinigingen, dat is het terugbrengen van de bedrijfsvoering naar een normaal niveau. Het is wat de gemeente zelf als doelstelling heeft van Schuldhulpverlening:

"3-1 We zetten preventief ondersteuning in bij ordening van de thuisadministratie

3-2 Wij zetten schuldhulpverlening in bij schuldproblemen

3-3 We bieden budgetworkshops voor toegankelijke voorlichting en ondersteuning bij omgaan met een beperkt budget"[189]

Er is discussie over wat te doen met de bouwgrond in Wilderszijde. De rente op de vastzittende bouwclaimgrond is klein bier vergeleken met wat er op de beleidsprogramma's en activa doorheen gaat. Groter probleem is dat de bouwplannen op Wilderszijde langs een onlogische en onverklaarbare weg tot stand kwamen ("

Het Mysterie van Wilderszijde" op blz. 127). Daar bouwen is vanwege de ongunstige ligging van het terrein (in de geluidszones van Rotterdam-The Hague Airport, HSL, N209) in het verleden alleen door overheden in overweging genomen bij wijziging van die geluidszones. Dat zal nu niet meer gebeuren, sterker, het vliegveld beoogt meer vluchten in de toekomst. Het ligt voor de hand dat het project grotendeels zou moeten worden afgeschreven, omdat je het particuliere kopers niet zou moeten willen aandoen daar te investeren in vastgoed. De bouwclaims compliceren dat, en daar kan de gemeente niet alleen uit komen. Op dit moment betaalt de gemeente voor de eeuwigheid rente op de grond, en dat is zonde van het geld. Hulp van het Rijk kan dat misschien lostrekken.

Het bouwen van veel kleine woningen is sowieso af te raden (zie Hoofdstuk 16). Al is een mix nooit een slecht idee, en zou Lansingerland met de al vaker aan de gemeente voorgelegde kleine woningen in Nederland (zie paragraaf b van het hoofdstuk "Mysteries").

---

[189] Begroting 2013-2016, blz. 56

Al met al zou Lansingerland de schuld op eigen kracht in 5 jaar kunnen halveren. Enige hulp door het Rijk bij het afschrijven van het onmogelijke bouwproject in Wilderszijde is gewenst, omdat dat anders eeuwig een paar miljoen rente per jaar blijft opsouperen. Daarmee nestelt Lansingerland zich weer in de middenmoot van de VNG-lijst.[190] Op langere termijn kunnen de lasten voor burgers en bedrijven, die tot de hoogste van Nederland horen, omlaag worden gebracht.

Dit betekent dat er geen geld is voor hobbyprojecten als het uitzichtloze factory-outlet-center en funpark bij Bleizo, Floriades, of plannetjes met China. Voor de raadsleden, burgemeester en wethouders wordt het er minder leuk op.

Voor de burgemeester al helemaal niet, omdat uit het geschrevene duidelijk mag zijn dat het geen goed idee is als de burgemeester zijn wethouderstaken blijft uitoefenen. Nog afgezien van dat het in gemeenten van de grootte van Lansingerland ongebruikelijk is als de burgemeester inhoudelijke taken heeft. Iets dat, zo is mij verteld, bij zijn benoeming ook ter sprake kwam, maar als argumentatie terzijde is gelegd. Het college zou het zelfs met een wethouder minder kunnen doen. Hoe meer wethouders, hoe meer plannetjes, immers.

De gemeenteraad kan lessen trekken. 1. Besluit nooit als je niet weet waar het over gaat. 2. Bij twijfel: stem tegen. 3. Werk samen, voor sommige onderwerpen is vakkennis dungezaaid.

De burgemeester zou zich beter bezig kunnen houden met het aanpakken van de oorzaken van de ontstane problemen. Voorstellen doen voor meer raadsprojecten als het Zomerakkoord. Een gemeenteraad is geen parlement, heeft te kleine fracties om alles "alleen" op te lossen. Er moet worden samengewerkt, en pas op geëigende momenten politiek bedreven.

En voor nieuwe plannetjes is geen geld. No New Taxes!

---

[190] Ja, ja, ik weet het: met een daling van de exploitatie loopt het kengetal weer op. Maar elke euro die wordt afgelost levert ook vermindering op aan rente en aflossing.

Literatuur

Redactie 3B-Krant. 2012. "Van Vliet tipt China!" *3B-Krant | dé Weekkrant*, juli 31. http://www.deweekkrant.nl/artikel/2012/juli/31/van_vliet_tipt_china_.

Algra, R., en G. Put. 1998. *Akoestisch onderzoek HSL-Zuid voor de gemeenten Bleiswijk, Bergschenhoek en Berkel en Rodenrijs*. Schiedam: DCMR Milieudienst Rijnmond. http://www.dcmr.nl/binaries/publicatie/2009/geluidsonderzoek-hsl/rapportr-akoestisch-onderzoek--hsl-zuid-3-b-gemeen.pdf.

———. 1999. *Akoestisch leefklimaat na realisatie HSL - Onderzoek ten behoeve van de gemeenten Bleiswijk, Bergschenhoek en Berkel en Rodenrijs*. Schiedam: DCMR Milieudienst Rijnmond. http://www.dcmr.nl/binaries/publicatie/2009/geluidsonderzoek-hsl/rapport-akoestisch-leefklimaat-hsl.pdf.

Allers, M.A. 1998. *De invloed van de burger op de gemeentelijke belastingdruk*. Groningen: COELO. http://www.coelo.nl/rapporten/rap9801.pdf.

Allers, M.A., en B. Steiner. 2007. *Uitgavenbehoeften van Nederlandse gemeenten*. Groningen: COELO. http://www.coelo.nl/rapporten/Eindrapport%20LES.pdf.

Andeweg, R., en J. Thomassen. 2011. *Van afspiegelen naar afrekenen?: De toekomst van de Nederlandse Democratie*. Amsterdam University Press.

Beijk, C. 2009. "Eenden dood door CO2-lekkage". *RTV Lansingerland*. http://www.rtvlansingerland.nl/?p=497.

De Beus, J., K. Brants, en Ph. van Praag. 2011. "Media en hun rol in de Nederlandse democratie". In *Van afspiegelen naar afrekenen?*, 387–405. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Bewonersgroep Noordrand Berkel en Rodenrijs. 1994. *Inspraak over Nieuwe HSL-Nota*. Berkel en Rodenrijs. http://www.politiekactief.net/files/Inspraak over HSL nota9406.pdf.

Van der Bilt, P., K. Mulder, en P. Blok. 2007. *Stille vooruitgang - Rendement van het Innovatie Programma Geluid*. Rotterdam: RebelGroup Advisory. http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2007/12/06/stille-vooruitgang-rendement-van-het-innovatie-programma-geluid.html.

Binnenlands Bestuur. 2011. "Zuid-Holland onderzoekt 'landjepik' door Barendrecht". *Binnenlands Bestuur*. http://www.binnenlandsbestuur.nl/ruimte-en-milieu/nieuws/nieuws/zuid-holland-onderzoekt-landjepik-door.607343.lynkx.

Boeijenga, J., en J. Mensink. 2008. *Vinex atlas*. Rotterdam: 010 Publishers.

Boerderij. 2007. "Schade WKK-crisis 60 miljoen per jaar". *Boerderij*. http://prodb.boerderij.nl/Home/Achtergrond/2007/12/Schade-WKK-crisis-60-miljoen-per-jaar-AGD112355W/.

Bongers, V. 2006. “Wethouder over tien jaar Vinex: ‘Het Rijk is ernstig tekortgeschoten voor wat betreft de infrastructuur’”. *De Heraut*, februari 15. http://www.politiekactief.net/files/heraut060215%20over%20Den%20Uil.pdf.

Bovens, G. 2012a. “PvdA fractie Aan Het Werk: Periode 4-9 juni 2012”. *PvdA Lansingerland*. http://berkel.pvda.nl/nieuws/nieuws/2012/WEEK+20-2012.html.

———. 2012b. “PvdA fractie Aan Het Werk: Periode 11-15 juni 2012”. *PvdA Lansingerland*. http://berkel.pvda.nl/nieuws/nieuws/2012/week+21-2012.html.

———. 2012c. “PvdA fractie Aan Het Werk: Periode 17-21 september 2012”. *PvdA Lansingerland*. http://berkel.pvda.nl/nieuws/nieuws/2012/week+29-2012.html.

———. 2012d. “PvdA fractie Aan Het Werk: Periode 24-28 september 2012”. *PvdA Lansingerland*. http://berkel.pvda.nl/nieuws/nieuws/2012/week+30-2012.html.

———. 2012e. “PvdA fractie Aan Het Werk: Periode 8-12 oktober 2012”. *PvdA Lansingerland*. http://berkel.pvda.nl/nieuws/nieuws/2012/week+32.html.

Bovens, M., en T. Schillemans. 2011. “De staat van de verantwoordingsstaat”. In *Van afspiegelen naar afrekenen?*, 439–455. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Buitelaar, S. 2012. “Meer corruptie in publieke sector, geen zicht op omvang”. *Binnenlands Bestuur*. http://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/nieuws/nieuws/meer-corruptie-in-publieke-sector-geen-zicht-op.6261839.lynkx.

Bureau Peutz. 2011. *Onderzoek naar de geluidbelasting ten gevolge van de HSL-Zuid op de meetlocatie Boskade te Hoogmade*. Zoetermeer: Bureau Peutz. http://www.politiekactief.net/files/SGG%20rapport%20PEUTZ%20V%201014-4-RA.pdf.

Buylen, B. 2012. *What determines party leaders’ acquaintanceship with New Public Management concepts in Flemish municipal councils? (preliminary draft)*. Gent: Ghent University, Faculty of Economics & Business Administration, Department of Accountancy & Corporate Finance.

CBS StatLine. 2012. “Productie WKK versus verbruik particuliere huishoudens 2005-2011”. *CBS*. http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37281&D1=9,19&D2=11&D3=87,92,97,102,107,112,l&HDR=G1&STB=T,G2&CHARTTYPE=1&VW=T.

Celik, H., en S.W. Berns. 2011. *Financiële effecten crisis bij gemeentelijke grondbedrijven: Onderzoek in opdracht van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het Ministerie van Infrastructuur & Milieu*. Deloitte Real Estate Advisory. http://www.deloitte.com/assets/Dcom-

Netherlands/Local%20Assets/Documents/NL/Branches/Real%20Estate/nl_nl_financiele_effecten_crisis_gemeentelijke_grondbedrijven_2011.pdf.

Commissie MER. 2001. “Project 851 Nieuwe inrichting Rotterdam Airport”. http://www.commissiemer.nl/advisering/afgerondeadviezen/851.

Daniëls, B., S. Kruitwagen, L. Beurskens, P. Boot, E. Drissen, J. Deurzen, H. Elzenga, G. Geilenkirchen, J. Gerdes, en C. Hanschke. 2012. “Referentieraming energie en emissies 2010-2020”. *Policy Studies* 2011 (april): 2010. http://www.ecn.nl/publications/BS/2010/ECN-E--10-049.

Redactie De Limburger. 2011. “VVD Roermond noemt hoogleraren prostituees”. *Dagblad de Limburger - Limburgs Dagblad*, oktober 3. http://www.limburger.nl/article/20111003/REGIONIEUWS01/111009927.

Deloitte Accountants B.V. 2011. “Brief over ‘Management-letter 2010’ aan Gemeente Lansingerland”. http://www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=51135&f=296fad2dd61f27edf338b3676e6642e2&attachment=0&a=697.

Denters, B., en M. Boogers. 2012. “Naar een local democratic audit: startnotitie voor een breed inventariserend onderzoek naar de kwaliteit van de lokale democratie in Nederland”. Institute for Innovation and Governance Studies Universiteit Twente en Tilburgse School voor Politiek en Bestuur Tilburg University. http://www.politiekactief.net/files/Naareenlocaldemaudit1205.pdf.

Docter, A. 2008. “Commissie bespreekt idee VVD over Groenzone HSL”. *De Heraut*, december 10. http://www.heraut-online.nl/heraut-online/index.php?itemid=9439.

Van Driel, M. 2011. “Ontlezing is een fabeltje”. http://stoerboek.nl/index.php/2011/09/ontlezing-is-een-fabeltje/.

Duivesteijn, A. 2004. *Reconstructie Hsl-Zuid: De Besluitvorming Uitvergroot*. 29 283 Onderzoek naar infrastructuurprojecten. Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal. https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29283-8.pdf.

Duk, Wierd. 2012. “Geweld met effect”. *Elsevier Magazine*, juli 28.

ECORYS-Vastgoed. 2006. *De prijs van kwaliteit - Handreiking voor gemeentelijk grondprijsbeleid bij woningbouw in opdracht van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Verenigingen van Ontwikkelaars NEPROM en NVB, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer*. Den Haag: ECORYS-Vastgoed. http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/brochures/2006/04/01/de-prijs-van-kwaliteit-handreiking-voor-gemeentelijk-grondprijsbeleid-bij-woningbouw/w103.pdf.

Edelenbos, J., en R.A.M. Monnikhof. 2001. *Lokale interactieve beleidsvorming: een vergelijkend onderzoek naar de consequenties van interactieve beleidsvorming voor het functioneren van de lokale overheid*. Centraal Boekhuis.

Eisses, A., M. Dittrich, J. van ’t Hof, en F. Staats. 2009. *Evaluatie van de geluidemissie van de HSL-Zuid*. Delft: TNO.

http://www.tno.nl/content.cfm?context=overtno&content=nieuwsbericht&laag1=37&laag2=2&item_id=2009-11-17%2012:24:40.0.

Van der Elst, C., en P. Bosch. 2012. *An Outlook for Renewable Energy in The Netherlands*. Utrecht: Rabobank International - Food & Agribusiness Research and Advisory. http://www.energie-nederland.nl/wp-content/uploads/2012/06/An-Outlook-for-Renewable-Energy-in-The-Netherlands.pdf.

Eurlings, C. 2010a. "Brief over 'Rapport TNO geluidmetingen en Kamervragen geluidmetingen HSL-Zuid' aan de Tweede Kamer". http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2010/03/09/2010963-rapport-tno-geluidmetingen-en-kamervragen-geluidmetingen-hsl-zuid/8c15ed1c-9a88-44de-b387-1daff24e7a80.pdf.

———. 2010b. "Brief over 'Metingen tijdelijk materieel HSL-Zuid' aan de Tweede Kamer". http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2010/07/09/201025654-metingen-tijdelijk-materieel-hsl-zuid/aec797a8-55cf-4921-9a63-62e87f986648.pdf.

Fokkema, J., en C. de Reus. 2002. "Gebiedsontwikkeling: naar een nieuwe taakverdeling tussen overheid en markt". *Building Business*, september. http://www.buildingbusiness.com/artikel.asp?ID=529.

Galema, W., en P. Vollaard. 2007. *Rotterdam herzien : dertig jaar architectuur, 1977-2007*. Rotterdam: Uitgeverij 010.

Gemeente Lansingerland. 2008. "Brief over 'Gebiedsdocument Verstedelijkinsgafspraken 2010-2020' aan Stadsregio Rotterdam". http://www.lansingerland.nl/document.php?fileid=12912&m=1&f=bed442073eeff50424a31aeb0cf96061&attachment=0&c=7950.

———. 2009a. "Partiële herziening bestemmingsplan Groenzone (Meerweg 51) - Notitie Zienswijzen". https://e-loket.lansingerland.nl/document.php?fileid=14684&m=1&f=ee0bfb35720dacdd78b33e48e158f61b&attachment=0&a=172.

———. 2009b. "Reactie gemeente Lansingerland op de concept Provinciale Structuurvisie en Verordening". http://www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=19204&f=6650bca2d3c3184771a6b7cc425c5e19&attachment=0&a=166.

———. 2010. *Persbericht "Rapport GGD Rotterdam-Rijnmond: Geluidmetingen HSL in Lansingerland, een gezondheidskundige vertaalslag: Huidige gezondheidssituatie inwoners Lansingerland goed"*. Berkel en Rodenrijs. http://www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=56815&f=2d3ff41bd3be565cf122665ddc795f3a&attachment=1&c=33663.

———. 2011a. "Brief over 'Toelichting achtergronden plan Centrum Bergschenhoek' aan de Commissie Ruimte". http://www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=43683&f=2cb433107eeab8c344523887fcaf123f&attachment=0&a=673.

———. 2011b. *Ruimtelijke onderbouwing "Caleido", versie 3*. http://www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=45869&f=a1a1f2bf30ea31652c7e8e198e58378f&attachment=0&a=687.

———. 2012a. “Brief over ‘Greenport handelsdelegatie China Gemeente Lansingerland’”. http://www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=67293&f=5a25f5216149d6e3bac082b07bc4ef2e&attachment=0&a=765.

———. 2012b. “Kennisgeving voorontwerpbestemmingsplan ‘Lint Noord’”. http://www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=69559&f=42b3e8cac01393b1734326e0b71f88cb&attachment=0&a=933.

———. 2012c. “Geluidskaart”. *Gemeente Lansingerland*. http://www.lansingerland.nl/internet/verkeer-vervoer_3311/item/geluidskaart_24637.html.

———. 2012d. “Impressie van Tv-interview voor ‘De Slag om Nederland’”. http://www.politiekactief.net/files/gemlans%20verslag%20slag%20om%20nederland%20120213.pdf.

———. 2012e. “Brief over ‘Uitkomsten rechtmatigheidsonderzoek nieuwbouw gemeentehuis’ aan de gemeenteraad”. http://www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=77301&f=49841b26759d2e948b82f186c9dd1942&attachment=0&a=953.

———. 2012f. *Notulen commissie Ruimte 22 augustus 2012, Gemeente Lansingerland*. Berkel en Rodenrijs. http://politiekactief.net/files/notulencieruimte120822.pdf.

———. 2012g. “Laatste geluidsmetingen aan HSL in zicht”. *Gemeente Lansingerland*. http://www.lansingerland.nl/internet/hsl-actueel_42725/item/laatste-geluidsmetingen-aan-hsl-in-zicht_42161.html.

———. 2012h. *Aangepaste geprognosticeerde balans 2013-2016*. Bergschenhoek: Gemeente Lansingerland. http://www.politiekactief.net/files/gemlland121107%20aangepaste%20balans.pdf.

Gemeente Rotterdam. 1992. “Notulen raadsvergadering d.d. 02/04/92 (avondzitting)”. Bestuurlijk Documentair Systeem Rotterdam. http://www.bds.rotterdam.nl/Bestuurlijke_Informatie:7/Raadsinformatie/Vorige_raadsperioden/Raadsperiode_1990_1994/Gemeenteraad_1990_1994/1992/Kwartaal_2/Notulen_raadsvergadering_d_d_02_04_92_avondzitting.

Gemeente Westland. 2007. “Notulen van de bijzondere openbare vergadering van de raad van de gemeente Westland gehouden op 6 september 2007”. http://www.gemeentewestland.nl/BIS/Gemeenteraad/2007/09_sept07/06-09-07/06.09.07%20Westland%20Raad.pdf.

De Graaf, G., L.W.J.C. Huberts, Z. van der Wal, en K. Steenbergen. 2011. “Integriteit in het Nederlands openbaar bestuur”. In *Van afspiegelen naar afrekenen?*, 439–455. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Den Hartigh, N.J., R. Vollebregt, en B. Berendsen. 2010. *Fraude- en integriteitbeleid decentrale overheden en politie: Resultaten onderzoek 2010*. Rotterdam: Deloitte Forensic & Dispute Services - Bijzonder Onderzoek & Integriteitsadvies BV. http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Netherlands/Local%20Assets/Documents/NL/Diensten/Accountancy/

Bijzonder%20onderzoek/nl_nl_audit_fds_onderzoek_fraude_en_integriteitbeleid.pdf.

Van den Heuvel, J.H.J., L.W.J.C. Huberts, Z. van der Wal, en K. Steenbergen. 2010. *Integriteit van het lokaal bestuur. Raadsgriffiers en gemeentesecretarissen over integriteit.* Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Hobbes, Th. 1651. *Leviathan*. met voorwoord van B. Tromp en W.E. Krul, 1985. Meppel [etc.]: Boom.

Hoedeman, J., en T. Meens. 1996. "Steun CDA voor motie Bos-variant HSL brengt kabinet in problemen - Geschoffeerd CDA doorziet list PvdA". *De Volkskrant*, november 5. http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/444018/1996/11/05/Steun-CDA-voor-motie-Bos-variant-HSL-brengt-kabinet-in-problemen-Geschoffeerd-CDA-doorziet-list-PvdA.dhtml.

Redactie InfothuisTV. 2012. "Burgemeesters openen Metropoollab". *RegioTV Infothuis*. http://www.infothuis.tv/index.php?s=3&c=41565&l=01.

Iserief, A.H., A.M.C. Boxman, en I.G.W.M. Kuppen. 2010. *Evaluatie Verantwoordingsplicht Groepsrisico: Eindrapportage in opdracht van Ministerie van VROM*. Nijmegen: Royal Haskoning Nederland B.V. Milieu. http://www.relevant.nl/display/DOC/Evaluatie+Verantwoordingsplicht+Groepsrisico.

De Jong, D., en J. Lassche. 2008. *Tips- en aanbevelingen ten aanzien van de veiligheid van verminderd zelfredzame mensen voor bestuurders en professionele hulpverleners*. Nederlands Instituut Fysieke Veiligheid. http://www.nifv.nl/upload/179172_668_1229638193218-2_-tips_en_aanbevelingen_-_WATER%2C_GEEN_NOOD%21.pdf.

Van Kerkhoven, M., en P. Bakker. 2012. "News ecosystem in a no-paper city: A case study of the Dutch regional metropolitan of Almere (first draft)". University of Applied Sciences Utrecht.

Kleinnijenhuis, J., en J. Takens. 2011. "Het politieke nieuwsaanbod van dagbladen en televisie". In *Van afspiegelen naar afrekenen?*, 439–455. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Koek, M. 2008. *Bestemmingsplan Groenzone*. Milieudienst Rijnmond DCMR. http://www.lansingerland.nl/document.php?fileid=14679&m=1&f=43a423b3ae587b3d26667d477eab1efe&attachment=&a=172.

Kool, G. 2007. "Een nieuwe woonwijk onder aanvliegroute Rotterdam Airport". *De Heraut*, maart 21. http://www.heraut-online.nl/heraut-online/index.php?itemid=3531.

———. 2010. "GGD somber over milieugezondheidskwaliteit bij volledige dienstregeling HSL". *De Heraut*, december 1. http://www.heraut-online.nl/heraut-online/index.php?itemid=14709.

Koorstra, E. 2011. "Tennet kan windenergie niet kwijt". *BNR*. http://www.bnr.nl/topic/grotebnrenergiedag/2011/05/16/tennet-kan-windenergie-niet-kwijt.

Kuijpers, A., B. Langeloo, en N. van Steenis. 2011. *HSL Zuid - Inventarisatie aanvullende geluidsmaatregelen voor ProRail*. Utrecht: Lloyd's Register Rail Europe B.V. http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ienm/documenten-en-

publicaties/rapporten/2011/11/08/hsl-zuid-inventarisatie-aanvullende-geluidsmaalregelen.html.

KuiperCompagnons, en Gemeente Lansingerland. 2008. *Bestemmingsplan "Wilderszijde II"*. Berkel en Rodenrijs. http://www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=17791&f=5a32f70aa1ebe46aeb9dd20abb7f4e98&attachment=0&c=12503.

Langen, E. 2010. "GFactueel.nl - Ewald van Vliet nieuwe voorzitter Horti Fair". *Groenten & Fruit*. http://www.gfactueel.nl/Glas/Nieuws/2010/7/Ewald-van-Vliet-nieuwe-voorzitter-Horti-Fair-GFA136329W/.

Lansingerland.info. 2012. "Burgers verdienen onafhankelijk bestuur". Lansingerland.info. http://www.lansingerland.info/main.php?lees=4707&m=1.

Van der Lei, J. 2008. "BZK vliegt met sanctiebeleid IV-3 uit de bocht: Sanctiebeleid Informatie Voor Derden in strijd met autonomiebeginsel". *Tijdschrift B&G van de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)*, november. http://www.bng.nl/bng/pdf/200811_Lei_6-8.pdf.

———. 2010. "Schulden Nederlandse gemeenten in beeld". *Tijdschrift B&G van de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)*, september. http://www.bng.nl/bng/pdf/201009_Lei_24-28.pdf.

———. 2011. "Wordt de gemeenteschuld een last?" *Tijdschrift B&G van de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)*, september. http://www.bng.nl/bng/pdf/2011septokt_Lei_21-25.pdf.

———. 2012. "Pleidooi voor emu-schuldplafond". *Tijdschrift B&G van de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)*, maart. http://www.bng.nl/BNG/PDF/2012mrtapr_VanderLei_P4-8.pdf.

Leyenaar, M., en K. Jacobs. 2011. "Burgerparticipatie: last of lust". In *Van afspiegelen naar afrekenen?*, 439–455. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Lindner, J. 1995. "Het drijfzand onder de stadsprovincies". *De Volkskrant*, februari 9. http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/404985/1995/02/09/Het-drijfzand-onder-de-stadsprovincies.dhtml.

Luijkx, Th., J. Scheele-Goedhart, en G. Keers. 2010. *Evaluatie woningbouwafspraken 2005-2009 - Realisatie en werking van het instrument woningbouwaf-spraken met BLS-subsidies, rapport voor Ministerie VROM, Directoraat-Generaal Wonen, Wijken en Integratie*. Amsterdam: RIGO Research en Advies. http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2011/02/17/evaluatie-woningbouwafspraken-2009/2011035496a-evaluatie-woningbouwafspraken-2005-2009.pdf.

Van der Mark, R., A. Oostdijk, R. Beerepoot, en H. Heins. 2011. *Evaluatie van de provinciale en gemeentelijke rekenkamers: onderzoek in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)*. Den Haag: Berenschot. http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2011/08/17/eindrapport-evaluatie-van-de-gemeentelijke-en-provinciale-rekenkamers.html.

McKinsey&Company. 1992. *Aard en omvang van het Hogesnelheidslijn Vervoer: Verkenning van Marktpotentieel en Commerciële Levensvatbaarheid*. Amsterdam: McKinsey&Company. http://www.politiekactief.net/files/Mc%20Kinsey%20HSL-Zuid%20199210.pdf.
Meiresonne, A. 2007. “We hebben de politiek niet meer nodig”. *NRC Handelsblad*, juni 2, sec. Overig. http://www.nrc.nl/krant/article1803026.ece.
Van Meteren, W. 2012. “‘Gemeenten hebben te veel dure bouwgrond gekocht’”. *Trouw*, januari 16. http://www.trouw.nl/tr/nl/4492/Nederland/article/detail/3123280/2012/01/16/Gemeenten-hebben-te-veel-dure-bouwgrond-gekocht.dhtml.
Ministerie van Infrastructuur en Milieu. 2011. *Persbericht, “Financiële problemen HSA opgelost”*. Den Haag: Ministerraad.
Ministerie van Verkeer en Waterstaat. 1998. *Tracébesluit Hogesnelheidslijn-Zuid*. http://www.prorail.nl/Publiek/Infraprojecten/HSLZuid/Pages/Historie.aspx.
———. 2009. “Plan van aanpak Evaluatie geluidsemissie HSL”. *Geluidsnieuws*. http://www.geluidnieuws.nl/2009/okt2009/hsl.html.
Ministerie van VROM. 2007. *Evaluatie Verstedelijking VINEX 1995 tot 2005 - Onderzoeksrapport Deel III: VINEXinstrumenten*. Ministerie van VROM. http://www.rigo.nl/Portals/0/Onderzoeksrapport%20deel%20III.pdf.
Mul, R. 2007. *Een Steentje Bijgedragen - Inkomenseffecten van woningbouw in Rotterdam*. Rotterdam: Rekenkamer Rotterdam. http://www.delokalerekenkamer.nl/files/show/4b6acd4f38c7b.
Redactie Nederlands Juristen Dagblad. 2007. “Slachtoffer van tasjesdiefstal in 2005 alsnog vervolgd, reden: onderzoek en ernst feit”. *Nederlands Juristen Dagblad*. http://juridischdagblad.nl/content/view/5424/53/.
NOS Nieuws. 2006. “Nederland krijgt energieoverschot”. *NOS Nieuws*. http://nos.nl/artikel/209912-nederland-krijgt-energieoverschot.html.
Redactie NRC Handelsblad. 2011. “Stagnatie op de markt? - Rotterdam heeft de oplossing”. *NRC Handelsblad*, maart 5.
OCAP en Gemeente Zoetermeer. 2008. *De CO2-leiding in Oosterheem*. http://www-static.shell.com/static/nld/downloads/responsible_energy/co2storage/ocap_folder.pdf.
Oost, L., R. Henkens, D. Jonkers, en J. de Molenaar. 2001. *Boterdorpsche Plas nabij Rotterdam Airport? - Aanvaringsrisico’s tussen vogels en vliegtuigen in relatie tot aanleg en inrichting van de waterplas*. Wageningen: Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. http://edepot.wur.nl/16512.
Projectbureau HSL-Infra. 1994. *Nieuwe HSL-Nota - deelrapport 15: Geluid en trillingen*. Den Haag: Ministerie van Verkeer en Waterstaat. http://www.politiekactief.net/files/TB_deelrapport_15_Geluid_en_trillingenOCR.pdf.

Provincie Limburg. 2012. “Regionale Woonvisie - Regio Venray e.o.” *Provincie Limburg*. http://www.limburg.nl/Beleid/Ruimtelijke_Ontwikkeling_en_Volkshuisvesting/Bouwen_en_Wonen/Woonvisies/Regionale_Woonvisies/Regio_Venray_e_o.

PvdA 3B gemeenten. 2005. “Berkelse raad en de black box v/d grondexploitatie”. http://www.berkelenrodenrijs.info/main.php?lees=1288.

Raad van State. 1999. “Afdeling Bestuursrechtspraak inzake tracébesluit en project-PKB inzake HSL-Zuid, tracébesluit A16 (Moerdijk-Prinsenbeek Noord) en tracébesluit A4 (Burgerveen-Leiden) (E01.98.0242, E01.98.0273 en E01.98.0312)”. http://www.politiekactief.net/files/Raad van State090906 over HSL.pdf.

Radhakishun, P. 2012. “Grondpolitiek (Berkel en Rodenrijs)”. *PREMtime*. Berkel en Rodenrijs: NTR Radio 1. http://www.radio1.nl/items/50300-grondpolitiek-berkel-en-rodenrijs.

Rijksrecherche. 2010. *Niet voor persoonlijk gebruik: Omkoping van ambtenaren in de civiele openbare sector.* Den Haag: Rijksrecherche. http://www.om.nl/publish/pages/97503/rijksrecherche_rapport_niet_voor_persoonlijk_gebruik.pdf.

Rijkswaterstaat. 2004. *Akoestisch onderzoek nieuw alignement HVOB HSL-Zuid - Berkel en Rodenrijs en Bergschenhoek, km 7.8-11.4*. Rijkswaterstaat. http://www.politiekactief.net/files/RWS-Ak%20onderzoek041217.pdf.

Ringeling, A., en H. Daemen. 2001. *Bevindingen Gemeente Bergschenhoek*.

Schreuder, A. 2005. “Stroomstation”. *NRC Handelsblad*, februari 7. http://www.tenniet.nl/request.php?18.

Sips, R.A. 2009. *Voorontwerp bestemmingsplan Annie M.G. Schmidtpark Lansinger*. Ontwerpbestemmingsplan. Rotterdam: Adviesbureau voor ruimtelijk beleid ontwikkeling en inrichting RBOI. http://www.lansingerland.nl/document.php?fileid=15955&m=1&f=0dbe54dd962521fd7590a35637daffec&attachment=0&a=160.

Slingerland, W., F. Eijkelhof, M. van Hulten, O. Popovych, en J. Wempe. 2012. *National Integrity System Assessment Netherlands*. Den Haag: Transparency International Netherlands. http://www.transparency.nl/wp-content/uploads/2012/05/TI-NL-NIS-report.pdf.

Smits, J.H.F. 2010a. “Een geluidskaart voor Lansingerland”. *PolitiekActief.Net*. http://www.politiekactief.net/artikelen/1003geluidskaart.shtml.

———. 2010b. *Twee maal drie is vier, wiedewiedewiet en twee is negen - Stemmen met het rode potlood, de Rotterdam-case*. Berkel en Rodenrijs. http://www.politiekactief.net/files/rdamtweemaaldrie1006.pdf.

———. 2011. *Caleido - Caleidoscoop van bestuurlijke wanorde*. Berkel en Rodenrijs. http://www.politiekactief.net/files/Caleido%20-%20Caleidoscoop1103.pdf.

———. 2012a. *Afspraak is afspraak - Afspraken en verwachtingen over het geluid van de hogesnelheidslijn*. Berkel en Rodenrijs. http://www.politiekactief.net/files/Afspraak is Afspraak 120120.pdf.

———. 2012b. “Beginnetje onderzoek bouwfraude Lansingerland”. *PolitiekActief.Net*. http://www.politiekactief.net/artikelen/1203bouwfraude.shtml.

———. 2012c. *Kamerverkiezingen in full swing - Observaties bij de landelijke verkiezingen van september 2012*. http://www.politiekactief.net/files/Observaties%20Kamerverkiezingen%20TK2012.pdf.

Socrates (door Plato). 5e eeuw v.Chr. “De Verdediging van Socrates (Uit)”. In *Filosofie - Van Oudheid tot Renaissance*, 1:48–53. Kruidvat. Filosofie. Leeuwarden: The Company of Books. www.nrc.nl/kunst/article1867744.ece.

Staatssecretaris van Financiën. 1995. “Brief over de Vinex-gebieden in relatie tot het wetsvoorstel - en enkele andere wetten in verband met de bestrijding van constructies met betrekking tot onroerende zaken”. http://www.europa-nu.nl/id/vi3aft1vbkz3/brief_minister_over_de_vinex_gebieden_in.

Stadsarchief Rotterdam. 2012. “Vliegveld Zestienhoven”. *Stadsarchief Rotterdam*. Bezocht oktober 27. http://www.gemeentearchief.rotterdam.nl/vliegveld-zestienhoven.

Stadsregio Rotterdam. 1995. *Kadernota milieu-effectrapportage Vinexlokaties Rotterdam*. http://docs1.eia.nl/mer/p07/p0725/725-003kadernota.pdf.

———. 2010. “Brief over ‘Bedrijventerrein Nieuw Reijerwaard en Ridderkerklijn’ aan College van Gedeputeerde Staten Zuid-Holland”. http://ridderkerk.sgp.nl/Media/download/22119/Db%20brief%20nieuw%20rijerwaard.pdf.

Stadsregio Rotterdam en gemeente Berkel en Rodenrijs. 2005. “Woningbouwafspraken voor de periode 2005-2010 tussen de stadsregio Rotterdam en de gemeente Berkel en Rodenrijs”. http://www.stadsregio.info/documenten/WON05 2005-02-11 convenant Berkel en Rodenrijs.pdf.

Stevenhagen, E. 2010. “CO2-buisleiding Bleizo en Zoetermeer-Oosterheem”. http://estevenh.home.xs4all.nl/geonet/co2/index.html.

Stevens, M. 2007. *Marktonderzoek locaties Parkzoom en Wilderszijde gemeente Bergschenhoek - Regionale positionering woningbouwontwikkelingen voor Bouwfonds MAB Ontwikkeling B.V.* Rotterdam: Ecorys Nederland BV.

Strooij, H. 2011a. “Wethouder over Caleido: ‘Gauw heien en bouwen’”. *De Heraut*, maart 16. http://www.heraut-online.nl/heraut-online/index.php?itemid=15432&catid=12.

———. 2011b. “Gemeenteraad in extra vergadering akkoord met oplossing Caleidoproject”. *De Heraut*, maart 16. http://www.heraut-online.nl/heraut-online/index.php?itemid=15431.

Swertz, O., en P. Wessels. 2011. “Nederland sinds oktober 2009 netto-exporteur van elektriciteit”. *CBS Webmagazine*.

http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/industrie-energie/publicaties/artikelen/archief/2010/2010-3026-wm.htm.

Telstar Online. 2010. "CvdK: Voorlopig geen fusie Lansingerland". *Telstar Online*. http://www.telstar-online.nl/nieuws/actueel/cvdk-voorlopig-geen-fusie-lansingerland/2/8639.

Temmerman, C., en F. de Rynck. 2012. "De Vlaamse stadsregio vanuit internationaal perspectief bekeken: Aanzet tot een onderzoeksagenda". Steunpunt Bestuurlijke organisatie Vlaanderen, Hogeschool Gent.

TenneT. 2006. *Jaarrekening TenneT Holding B.V. 2005*. Arnhem: TenneT. http://www.tennet.org/images/Deel%203_tcm41-12950.pdf.

———. 2012. *Annual Report TenneT 2011*. Arnhem: TenneT. http://www.tennet.org/images/AR_TenneT_2011_UK_tcm41-20643.pdf.

Transforum. 2009. "Memorandum of Understanding Between Shanghai Agricultural Commission, P.R. China and Greenport(s) Holland, The Netherlands and Shanghai Industrial Investment Corporation (SIIC), P.R. China and TransForum, The Netherlands and Provincial Government of South Holland, The Netherlands and Provincial Government of Limburg, The Netherlands and Municipality of Lansingerland, The Netherlands and Municipality of Westland, The Netherlands on the governmental support of the project 'Greenport Shanghai'". http://www.transforum.nl/en/images/stories/nieuwsartikelen/mougpnl-gps.pdf.

Vaste Kamercommissie voor Infrastructuur en Milieu. 2011. *Lijst van vragen*. Den Haag: Vaste Kamercommissie voor Infrastructuur en Milieu. https://zoek.officielebekendmakingen.nl/nds-tk-2011D42027.pdf.

Van Veelen, J. 1991. "Landschapsschetsen Integraal Plan Noordrand Rotterdam". *ir jhon van veelen -- landschapsarchitect*. http://www.vanveelen.tv/verandering/ontdekkingsreis/1991/1991-MER-IPNR-Landschap/index.html.

Veldboer, L., en E. Munter. 1996. *De inspraak voorbij: ervaringen van burgers en lokale bestuurders met nieuwe vormen van overleg*. Instituut voor Publiek en Politiek.

Van Velden, P. 2012. "'Waardedaling vastgoed helpt de tuinbouw om zeep'". *Foodlog*. http://www.foodlog.nl/artikel/drastische-waardedaling-vastgoed-helpt-de-sector-om-zeep/.

Van Velzen, Th. 2012. "Fyra geremd door gebrek aan systeemintegratie - HSL-Zuid kende vijf jaar vertraging". *De Ingenieur*, augustus 29. http://www.deingenieur.nl/nl/artikel/29394/hsl-zuid-kende-vijf-jaar-vertraging.html.

Verklaring Wilderszijde. 2011. http://www.politiekactief.net/files/1110Verklaring begroting Wilderszijde.pdf.

VNG. 2012a. "De financiële effecten van crisissituaties verschillen per gemeente". *Vereniging van Nederlandse Gemeenten*. http://www.vng.nl/eCache/DEF/1/15/612.html.

———. 2012b. “Kengetallen schulden Nederlandse gemeenten per eind 2010”. *Vereniging van Nederlandse Gemeenten*. http://www.vng.nl/smartsite.dws?id=115913.

Vos, M. 2002. *Eindrapport Parlementaire Enquêtecommissie Bouwnijverheid*. Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal. https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28244-6.pdf.

Vroegindeweij, V. 2012a. “3. De inspraakpoppenkast”. *De Slag om Nederland*. VPRO. http://programma.vpro.nl/deslagomnederland/afleveringen/aflevering3.html.

———. 2012b. “9. Gemeentes aan de grond”. *De Slag om Nederland*. VPRO. http://programma.vpro.nl/deslagomnederland/afleveringen/aflevering9.html.

———. 2012c. “19. De knoop van Ridderkerk”. *De Slag om Nederland*. VPRO. http://programma.vpro.nl/deslagomnederland/afleveringen/aflevering19.html.

Weevers, C. 2010. *Onderzoek geluidhinder HSL-Zuid - Onderzoek ten behoeve van de standpuntbepaling door het ministerie van VROM inzake de geluidhinder door de HSL in de gemeente Lansingerland*. Zetten: Bureau Sight. http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brieven/2009/12/30/onderzoek-geluidhinder-hsl-zuid.html.

Westland Energy Solutions. 2010. “Congestiemanagement”. *Westland Infra*. http://www.westlandinfra.nl/content/congestiemanagement.aspx.

Wille, A. 2011. “Democratische drempels: participatie en democratie”. In *Van afspiegelen naar afrekenen?*, 439–455. Amsterdam: Amsterdam University Press.

De Wilt, E. 2011. “Klachten geluidsoverlast HSL terecht”. *RTV Rijnmond*. http://www.rijnmond.nl/nieuws/22-02-2011/klachten-geluidsoverlast-hsl-terecht.

Van der Wilt, G., en W. van der Zanden. 2006. *Monitor Woningbouwafspraken Stadsregio Rotterdam 2005, in opdracht van de Stadsregio Rotterdam*. Rotterdam: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS). http://www.rotterdam.nl/COS/publicaties/Vanaf%202005/06-2508.Monitor%20woningbouwafspraken%20Stadsregio%20Rotterdam%20200.pdf.

Zeeman, A. 2011. “KRO Brandpunt - Gemeenten aan de grond”. *KRO Brandpunt*. KRO Nederland 1. http://brandpunt.kro.nl/seizoenen/2011/afleveringen/17-04-2011/fragmenten/gemeenten_aan_de_grond/.

En de volgende financiële rapportages:

- "Jaarstukken 2006", Gemeente Berkel en Rodenrijs, www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=13534&f=aea0ed93f4459c2fde83e0d54dc2c4e1&attachment=0&c=10053

- Concept-jaarrekening 2007 (mei), https://e-loket.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=13495&f=dd0193a3f6016b6bd1b87057b0a719cf&attachment=0&c=10047
- "Programmarekening 2007", Gemeente Lansingerland, www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=8204&f=afdf1e5d182f25d27473bbb8e2e08385&attachment=0&a=130
- "Programmarekening 2008", Gemeente Lansingerland, www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=30517&f=d36bf558704bb642fa74fedb72666913&attachment=1&c=19911
- "Programmarekening 2009", Gemeente Lansingerland, www.lansingerland.nl/document.php?fileid=32459&m=1&f=fe06c7649fd1103f704ddc3bae2314ef&attachment=0&a=363
- "Jaarstukken 2010", Gemeente Lansingerland, www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=49681&f=9c158aa2494d437736e0f4a7b4c5e222&attachment=&a=581
- "Jaarstukken 2011", Gemeente Lansingerland, www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=69969&f=7af6726284c58f253d5bfd49484d2448&attachment=0&a=785
- "Programmabegroting 2011-2014", Gemeente Lansingerland, www.lansingerland.nl/document.php?fileid=38825&m=1&f=8e76d5087a466e3d02e631bf462c1c97&attachment=0&a=417
- "Programmabegroting 2012-2015", Gemeente Lansingerland, www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=59165&f=a7d1672bae10d4ee56ede6f3e9276095&attachment=0&a=641
- "Programmabegroting 2013-2016", Gemeente Lansingerland, www.lansingerland.nl/document.php?m=1&fileid=83877&f=1fc55aba833347050ba5bdd74652ee70&attachment=0&c=42749

Addendum

Twee dagen vóór de eerste gedrukte boeken in de boekwinkels zouden liggen ontving de gemeenteraad van Burgemeester en Wethouders een nieuwe begrotingsbalans.[191] Ambtenaren waren van mening dat ze iets in een verkeerde kolom hadden gezet. Het gevolg is dat de bouwvoorraad opeens met 52 miljoen toeneemt per 2013, de uitstaande vorderingen verdwijnen, en er enig werkkapitaal verschuift van de activa naar de passiva op de balans. Een week eerder waren alle grondexploitaties nog besproken door de gemeenteraad, en was er geen sprake van een aanstaande waardestijging van 52 miljoen.

De gemeenteraad ontving maar één blaadje met een nieuwe balans, zonder verdere toelichting. Als de grondwaarden veranderen, dan verandert ook het plaatje van de rente-inkomsten. Hoe kunnen opeens de uitstaande vorderingen verdwijnen? Geld dat anderen aan de gemeente schuldig waren is opeens opgelost in het niets.

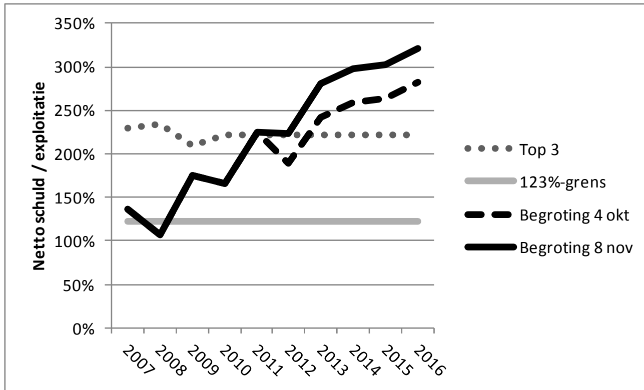
Wat betreft de waardestijging met zoveel miljoenen is de enige logische verklaring dat de Münchhausentruuk met Wilderszijde (Hoofdstuk 20) uiteindelijk toch is afgewezen door de accountants. Als dat zo is, dan moeten ook andere zaken worden teruggedraaid, in de voorzieningen, reserves en vooral de Algemene Reserve. Dat is in de nieuwe balans allemaal niet verwerkt.

Voor het boek maakt het niet veel uit. Het beeld dat de gemeente niet "in control" is, was al duidelijk. De schulden van Lansingerland komen volgens mij door dit soort gedoe. Ernstiger is dat de gemeenteraad zo'n velletje met nieuwe cijfers van 52 miljoen verschil zo maar accepteert. De Begroting 2013-2016 met de nieuwe balans werd op 8 november vastgesteld.

Met de nieuwe cijfers kunnen nieuwe plaatjes worden gemaakt. In de nieuwe versie van figuur 4-1 staat de zwarte lijn van Lansingerland uit de vorige versie deze keer gestippeld. De nieuwe zwarte lijn laat zien dat Lansingerland gelijk nu al gaat voor een Top 3 positie in de Nederlandse schuldenranglijst, doorstijgend tot een ongekend

[191] Zie (Gemeente Lansingerland 2012h)

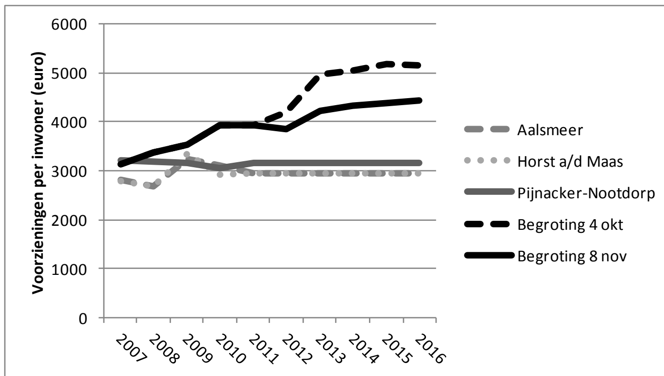
percentage van 322%. Het hoogste dat ooit door een gemeente in Nederland werd gescoord was 276% (in 2006, zie Hoofdstuk 24).

Figuur 4-1a: Netto schuld ten opzichte van gemeente-inkomen 2005-2016 (nieuw)

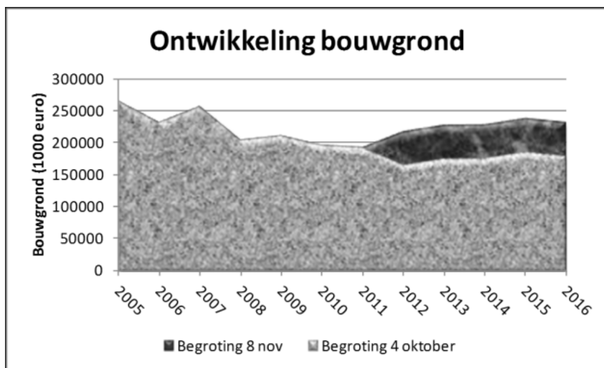
Figuur 4-2 verandert waarschijnlijk ook, maar de gemeente heeft niet de moeite genomen de gemeenteraad van gegevens te voorzien.

Door de stijging van de bouwvoorraad valt in een nieuwe Figuur 4-3, waarin immers grondzaken buiten beschouwing worden gelaten, de waarde van voorzieningen per inwoner lager uit. Maar de vreemde stijging, en het verschil met andere gemeenten, is onmiskenbaar.

Figuur 4-3a: Voorzieningen per inwoner Lansingerland 2007-2016, behalve grondzaken (nieuw)

Als laatste dan de ontwikkeling van de bouwgrond. Die daalde, logischerwijs, gestaag sinds 2005. Het was al vreemd dat die tussen 2013 en 2016 weer wat zou toenemen. In de nieuwe balans is dat opeens 52 miljoen bovenop die eerder begrote toename.

Figuur 4-4a: Bouwgrond Lansingerland 2005-2016 (nieuw)

Een gemeente als Lansingerland zou in een bouwcrisis een stabiele, licht dalende lijn moeten laten zien. En geen stijging.

Het bestuur van Lansingerland blijkt zelf niet in staat een correcte, laat staan een realistische, begroting op te stellen. Nu er voornemens zijn om gemeenten van 100.000 inwoners te vormen duikt het risico van fusie met Pijnacker-Nootdorp tot de gemeente Oostland weer op (zie de paragraaf "Mis" in Deel 1).

De ervaringen van fusies met andere armlastige gemeenten laat het volgende stramien zien:

- De gemeente komt onder curatele te staan, de bestuurders en democratie worden buiten spel gezet.
- De financiën worden gesaneerd. Alle onhaalbare plannetjes worden geschrapt. Dat had de gemeente natuurlijk ook zelf kunnen doen, en kon in pakweg 5-10 jaar weer gezond worden.
- De belastingen worden verhoogd, eerst moet de schuld zakken, en dat betalen de eigen inwoners en bedrijven.
- Pas op het eind komt er wat geld van hogere overheden bij, om de fusie met een andere gemeente niet te hard te laten landen.
- In de nieuwe gemeente Oostland wordt Lansingerland als Oost-Duitsland. Omdat de gezonde fusiepartner nog moet afbetalen van de avonturen van Lansingerland, zijn de komende jaren geen grote investeringen hier te verwachten.

Is dit het Lot van Lansingerland? De fantasievolle en onvolkomen Begroting 2013-2016 zal naar verwachting geen lang leven beschoren zijn. Meer volgt op www.PolitiekActief.Net. *(Addendum 9 november 2011)*

RTV Rijnmond: "Een kritisch boek over de gemeentefinanciën van deze fusiegemeente"

De gemeente Lansingerland verkeert in grote financiële problemen. Op de ranglijst van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten staan we op de twaalfde plaats van de gemeenten met de grootste schulden.

Uit mijn onderzoek blijkt dat die problemen door de gemeente zelf zijn veroorzaakt. En trouwens ook weer zelf oplosbaar. Dan moeten de gemeenteraad en Burgemeester en Wethouders daar wel werk van gaan maken.

Vooralsnog zijn die dat niet van plan. De gemeenteschuld willen ze tot 2016 nog 150 miljoen euro laten stijgen. Dan staan we in 2016 op de eerste plaats.

Wie mogen dat betalen? De burgers en bedrijven van Lansingerland.

De artikelen op mijn weblog www.PolitiekActief.Net over de schulden van Lansingerland heb ik in dit boek samengevoegd met andere artikelen die samenhangen met de penibele situatie.

Joost Smits
Berkel en Rodenrijs
oktober 2012

